

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**КІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Інформаційний довідник

Харків
2019

УДК 342.951: 351.82

ББК 67.9(4УКР)301.1

А 31

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 11 від 27 грудня 2018 р.)*

Рецензенти:

Коломієць С. І. — начальник Відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України, майор поліції;

Музичук О. М. — декан факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Авторський колектив:

Безпалова О. І. (д-р юрид. наук, проф.); **Клочко А.М.** (д-р юрид. наук, доц.); **Джафарова О. В.** (д-р юрид. наук, проф.); **Шатрава С. О.** (д-р юрид. наук, проф.); **Пчелін В. Б.** (д-р юрид. наук, доц.); **Резанов С. А.** (канд. юрид. наук, доц.); **Панова О. О.** (канд. юрид. наук, доц.); **Іванцов В. О.** (канд. юрид. наук, доц.); **Селюков В. С.** (канд. юрид. наук); **Качинська М. О.** (канд. юрид. наук); **Макаренко В. С.** (канд. юрид. наук); **Чишко К. О.** (канд. юрид. наук).

Кінологічне забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції: інформаційний довідник / О. І. Безпалова, А.М. Клочко, О.В. Джафарова, Шатрава С.О. та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. ___ с.

В інформаційному довідникові висвітлено основні положення законодавства України, що регулює кінологічне забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції України; розкрито теорію та методологію службової кінології, розглянуто організацію та здійснення процесу підготовки кінологів, у тому числі в частині психологічних особливостей діяльності кінологічної служби. Охарактеризовано специфіку організації ветеринарно-санітарного забезпечення кінологічної діяльності, проаналізовано загальні правила дресирування службових собак та методів відбору собак для службової діяльності. Окрему увагу приділено тактиці застосування пошукових собак.

Навчальний посібник розраховано на курсантів, слухачів, ад'юнктів, аспірантів, докторантів, викладачів закладів вищої освіти МВС України зі специфічними умовами навчання. Ознайомлення з матеріалами даного інформаційного довідника також буде корисним курсантам та слухачам під час підготовки до атестації здобувача вищої освіти для отримання освітнього ступеню «бакалавр» і «магістр» та для працівників поліції при виконанні своїх обов'язків.

ЗМІСТ

ВСТУП

1. Теорія і методологія службової кінології.....
2. Організація і здійснення процесу підготовки кінологів.....
3. Психологічні особливості діяльності кінологічної служби.....
4. Ветеринарно-санітарне забезпечення кінологічної діяльності.....
5. Загальні правила дресирування службових собак та методи відбору собак для службової діяльності.....
6. Міжнародні стандарти кінологічного забезпечення діяльності підрозділів поліції та інших правоохоронних органів.....
7. Поняття тактики застосування пошукових собак.....
 - 7.1. Тактика дій кінологів при проведенні пошуку вибухових та наркотичних речовин у багажу, приміщеннях, транспортних засобах, літаках, пароплавах та на місцевості.....
 - 7.2. Тактика дій кінологів в порядку організації і проведення пошуково-рятувальних робіт.....
 - 7.3. Дії кінолога зі службовим собакою на місці події.....
 - 7.4. Дії кінолога зі службовим собакою при затриманні правопорушника.....
 - 7.5. Дії кінолога зі службовим собакою під час несення служби з підтримання публічного порядку та безпеки.....

Список використаної літератури

Додатки

1. Кінологічні центри Національної поліції України

ВСТУП

Останнім часом криміногенна обстановка в країні значно ускладнилася. Злочинна діяльність стала характеризуватися усе більш високою мірою професіоналізму, безліч злочинів здійснюється добре організованими, законспірованими групами, з використанням різного роду технічних засобів. У цих непростих умовах правильна організація діяльності правоохоронних органів, заснована на правовому підґрунті, в сукупності з науковими, у тому числі і спеціальними, знаннями окремих спеціалістів, є ефективною складовою у боротьбі зі злочинністю, а також широко розгорнутій антитерористичній компанії. Ситуація, що створилася, примушує правоохоронні органи працювати в особливому, напруженому режимі, застосовувати для боротьби з негативними явищами усі наявні в їх розпорядженні знання, засоби і сили. Первинного значення набуває використання цими органами джерел різної за своїм характером інформації, отриманої за допомогою фахівців, включаючи кінолога.

Найбільш актуальним в цьому аспекті є використання собак для розшуку в підрозділах Національної поліції, оскільки робота правоохоронних органів найчастіше здійснюється в місцях активної життєдіяльності і проживання людей, де серед їх великої кількості необхідно знайти і впізнати розшукуваного правопорушника. При цьому, в першу чергу враховуються гострота чуття, сила нервової системи і фізичні якості тварин. Кінологи виїждять на місце події спільно зі слідчо-оперативними групами, розкривають злочини за гарячим слідом, виявляють зброю, вибухівку та наркотичні речовини. Так, лише у першому півріччі 2018 року ефективного застосування розшукових собак відразу після скоєння правопорушень сприяло розкриттю 6000 кримінальних правопорушень, виявленню понад 440 вибухових пристроїв, 34,5 кг вибухової речовини, понад 100 одиниць вогнепальної зброї та 27 800 набоїв.

Кінологи разом зі службовими собаками виконують завдання щодо недопущення незаконного перевезення наркотичних речовин повітряними воротами держави. Організовано обов'язкове залучення кінологічних

підрозділів до патрулювання в міжнародних аеропортах «Бориспіль», «Київ», «Одеса», «Львів» та «Харків». Кінологи у першому півріччі 2018 року взяли участь в проведенні більш 900 спеціальних операцій щодо протидії незаконному обігу наркотиків, у результаті чого було виявлено 57,6 кг наркотичних речовин.

Керівництвом МВС України з метою забезпечення організації діяльності кінологічних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, ефективного використання можливостей кінологічної служби в протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку 1 листопада 2016 року прийнято Інструкцію з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України. Даний нормативно-правовий акт визначає основи організації діяльності кінологічних підрозділів територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції України, порядок використання службових собак під час здійснення службових завдань, спрямованих на протидію злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, правила утримання, придбання, ветеринарного забезпечення та списання службових собак, а також основи організації діяльності навчальних закладів поліції (з питань службової кінології), у яких здійснюють підготовку кінологів.

Незважаючи на величезну кількість учбового матеріалу, інструкцій, нормативних документів, галузь недостатньо висвітлена у працях вітчизняних науковців, крім того, відсутній комплексний підхід до узагальнення всіх напрямів кінологічного забезпечення підрозділів Національної поліції. Це зумовило необхідність розробки нового інформаційного довідника з кінологічного забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції, в якому систематизовано, комплексно проаналізовано та сформульовано нові дефініції, запропоновано нові підходи до викладення навчального матеріалу, що дозволяє усвідомити сутність кінологічного забезпечення в Україні.

Основною метою підготовленого видання є розробка належного інформаційно-довідкового забезпечення кінологічної діяльності, що відповідає

новому законодавству, викладення у доступній для курсантів та пересічних громадян формі навчального матеріалу щодо порядку кінологічного забезпечення підрозділів Національної поліції, засад кінології, дресури, тактики дій кінолога зі службовим собакою під час несення служби. Це надасть можливість усвідомити процес кінологічного забезпечення підрозділів Національної поліції.

Цей інформаційний довідник сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, які у практичній діяльності покликані ефективно застосовувати норми вітчизняного законодавства України, забезпечуючи вирішення завдань кінологічних підрозділів Національної поліції, захист прав і законних інтересів його учасників, інтересів суспільства і держави.

1. Теорія і методологія службової кінології

«В архівних документах збереглися записи про використання собак у військовій справі більше шести тисяч років тому в Євразії, Африці та Північній Америці. Вони несли вартову службу та застосовувались як бойові тварини, зокрема, охороняли фортеці, палаци, військові табори. Розширення сфери застосування собак у військовій області, на полюванні, в інших видах діяльності людини обумовило появу нових порід і створення оптимальної системи дресирування тварин, здатної забезпечити надійну підготовку собак відповідно до призначення. Одним з найстаріших підручників з дресирування і застосування собак, відомих історії, вважається кінологічний трактат «Про собаче полювання», складений понад 2300 років тому воєначальником Ксенофонтом з Афін. Деяко пізніше з'явився перший «атлас» порід собак, підготовлений давньогрецьким істориком Арріаном».

Собаки — це особливі тварини. Жодні з останніх, напевно, не відносяться з такою відданістю та любов'ю до людини, саме вони готові постійно бути поруч, допомагати та захищати людину від зовнішніх загроз, взамін на її турботу та піклування. Ще в давнину людина приручила собаку і пристосувала її до виконання різноманітних робіт, а розуміння того, що використання таких тварин повинно бути раціональним і обґрунтованим, стало підставою для виникнення специфічної науки — кінології, яка остаточно утвердилась наприкінці ХІХ століття.

Кінологія (від грец. *κυν* (*кін*) — *собака* та *λογος* (*логос*) — *слово*) — це наука, яка вивчає: анатомію і фізіологію (в тому числі закономірності вищої нервової діяльності та поведінки) собаки; походження і еволюцію порід домашніх собак; розведення і селекцію; годування та утримання; дресирування і використання для полювання, сторожової, вартової, розшукової та інших видів служби, а також в декоративних цілях. Вивчення кінології необхідне для

глибинного розуміння місця і ролі службових собак в діяльності правоохоронних органів, зокрема, Національної поліції України.

Кінологія — основа сучасного собаківництва. У свою чергу, сутність собаківництва як галузі тваринництва полягає в розведенні собак культурних порід для використання в різних галузях народного господарства, спортивних змаганнях, армії.

Розрізняють три основних напрямки собаківництва:

1) службове, що включає пастуше, пов'язане з різними галузями тваринництва, їздове (упряжне) і власне службове — використання собак для караульної, розшукової та інших служб;

2) мисливське (промислове і спортивне);

3) декоративне (розведення переважно кімнатних собак оригінальних форм, собак-компаньйонів)¹.

На їздових собаках люди пересуваються по важкопрохідній місцевості, перевозять різноманітний вантаж. Сторожові собаки охороняють стада домашньої худоби, захищаючи їх від хижаків, охороняють важливі господарські об'єкти і житло людини. Службові собаки успішно несуть службу на кордоні, допомагають затримувати злочинців, розшукувати наркотики та вибухові пристрої, виконують обов'язки зв'язківців і санітарів, рятують потопуючих, розшукують потерпілих у завалах після землетрусу та занесених сніговими лавинами у горах. Мисливські собаки всіх порід допомагають мисливцям розшукувати і добувати дикого звіра або птицю, роблять полювання цікавим і захоплюючим².

З 1914 році по 1918 рік, під час Першої світової війни, службові собаки успішно застосовувались у військовій справі: вони змогли пошкодити близько трьохсот ворожих танків; доставили більше ста тисяч важливих документів; відновили понад вісім тисяч кілометрів провідникового зв'язку; за їх

¹ Блохин Г. И., Блохина Т. В., Бутова Г. А., Гладких М. Ю., Иванов А. А., Овсищев Б. Р., Сидорова М. В. Кінологія: учебное пособие для вузов. Санкт-Петербург: Лань, 2017. С. 3.

² Павлюк Н. В., Степаненко В. М. Кінологія: утримання та годівля собак: навчальний посібник / під ред. В. А. Бурлаки. Житомир: Волинь, 2004. С. 6.

допомогою було виявлено більше трьох мільйонів різного роду вибухових речовин; врятовано сотні тисяч поранених військових.

Виникнення кінології (службової кінології) як науки про собак у вітчизняній історії пов'язують із створенням в Україні клубів службового собаківництва, перший з яких у 1924 році був створений у Харкові, наступний через чотири роки було створено в Києві, а в 1936 році такий же клуб з'явився в Одесі. Одночасно почали створюватись гуртки юних друзів прикордонників, де вирощували службових собак і передавали їх в прикордонні війська для служби та проходили виставки (перша з них відбулась в Києві в 1934 році). Згодом розплідники для розведення службових собак були створені в прикордонних і промислових зонах, на транспорті та при правоохоронних органах, зокрема, збройних силах, тому цілком очевидним стало застосування службових собак під час воєнних дій і правоохоронної діяльності.

«У Сицилії 10 липня 1943 року під час обходу, собака на ім'я Чіпс разом із своїм провідником — рядовим Джоном Роуеллом наткнувся на замасковану оборонну споруду, призначену для прикриття артилерійської зброї, з якої тут же відкрили вогонь. Відважний пес вирвався і втік в сторону споруди. Протягом декількох хвилин вогонь припинився і зсередини вибіг італійський солдат, відбиваючись від собаки, всередині було виявлено ще трьох переляканих італійців. Внаслідок цієї події Чіпс отримав кілька травм і опіків, скоріше за все в нього стріляли практично впритул. Генерал-майор Люціан Траскотт, командир американської 3 піхотної дивізії, нагородив Чіпса Срібною Зіркою за мужність і Пурпурним серцем за поранення, отримані при виконанні військового обов'язку, які невдовзі забрали (в армії Сполучених Штатів Америки офіційно було заборонено нагороджувати тварин). Натомість, солдати нагородили собаку почесною стрічкою за висадку десанту і зірочками за кожну з восьми бойових операцій. Чіпса відправили «в запас» в грудні 1945 року. Після війни Чіпс повернувся в сім'ю, де невдовзі помер через

ускладнення від отриманих травм. Йому було всього шість років. У 1993 році компанія Disney випустила фільм «Чіпс — бойовий пес»».

У період Великої вітчизняної війни (1941–1945 роки) застосовувались:

1) їздові і санітарні собаки, коли через щільний вогонь санітари не могли дістатись до поранених, яким термінова була необхідна медична допомога; вони (собаки) підповзали до пораненого і підставляли йому медичну сумку, чекали, поки людина перев'яже рану, а потім прямували до інших поранених, відрізняючи померлих від живих, які втратили свідомість, останнім вони лизали обличчя, поки вони не прийдуть до тями, а під час зими гріли їх своїм диханням; 15 тисяч упряжок під час воєнних дій, під відкритим вогнем і серед вибухів врятували з поля бою приблизно сімсот тисяч тяжкопоранених і доставили до бойових частин три с половиною тисячі тонн боєприпасів;

2) собаки-міношукачі змогли знешкодити чотири мільйони мін, фугасів та інших вибухових речовин, а також брали безпосередню участь у розмінуванні Києва, Одеси та інших міст, перевірили 15 153 кілометри військових доріг;

3) собаки-зв'язківці, які в бойових умовах, інколи — через непрохідні для людини місця, доставили понад сто двадцять тисяч військових повідомлень і проклали вісім тисяч кілометрів телефонного дроту, незважаючи на поранення (наприклад, зв'язковому собаці Альмі німецький снайпер прострілив обидва вуха та роздробив щелепу, але собака зміг доставити важливу посилку, а пес на ім'я Рекс доставив тисячу шістсот сорок дев'ять повідомлень, тричі перепливши річку Дніпро, попри неодноразові поранення);

4) собаки-винищувачі танків оснащувались сідлом з вибухівкою та проникали під днище (найбільш уразливе місце) танка, одночасно починав діяти механізм скидання, який активував детонатор, і внаслідок вибуху танк був знищений, на жаль, інколи механізм скидання давав збої, що призводило до гибелі тварин;

5) диверсійні собаки (розвідники та безпосередньо диверсанти) для виведення з ладу залізничних шляхів і рухомих складів, для цього на спині

собак закріплювали роз'ємні бойові в'юки, вони повинні були проникнути до залізничного полотна, смикнути за важіль звільнення від сідла та залишити вантаж з метою вчинення диверсії;

6) собаки розвідувальної служби супроводжували розвідників, забезпечуючи успішний прохід через передові позиції ворога, вони виявляли приховані вогневі точки, засідки та інші загрози, працюючи швидко, чітко та беззвучно;

7) сторожові собаки були невід'ємною частиною бойової охорони та застосовувались з метою виявлення ворога вночі і в негоду, вказуючи на небезпеку безшумно (натягом повідця чи поворотом тулуба).

«Існує легенда про пса на ім'я Джульбарс... На історичному Параді Перемоги 24 липня 1945 року були представлені всі фронти Великої Вітчизняної війни, всі роди військ. Слідом за зведеними полками фронтів, полком Військово-морського флоту і колонами бойової техніки по Червоній площі йшли собаки зі своїми провідниками. На тому історичному параді за «коробкою» солдатів із собаками йшов головний кінолог країни підполковник Олександр Павлович Мазовер, якому було дозволено не карбувати крок і не віддавати честь головнокомандувачу, оскільки він ніс на руках бійця 14-ї штурмової інженерно-саперної бригади — собаку на прізвисько Джульбарс, який на той момент ще не оговтався після отриманого поранення. Пес брав участь в боях і розмінуванні місцевості на території Румунії, Чехословаччини, Угорщини і Австрії. Там Джульбарс виявив чотириста шістьдесят вісім мін і сто п'ятдесят снарядів, за що був представлений до бойової нагороди — медалі «За бойові заслуги»».

У контексті вищезазначеного відмітимо, що людина дуже давно оцінила природні якості собаки: гострий нюх, тонкий слух, хороший зір, швидкий біг, фізичну силу, спритність, а головне — високі показники до дресирування. Накопичений досвід застосування службових собак у роки Великої Вітчизняної

війни, практика службово-бойової діяльності прикордонних військ у повоєнні роки свідчать про необхідність їх використання при виконанні різних завдань охорони і захисту державного кордону³.

Після війни кінологічні служби з'явилися при прикордонних і внутрішніх військах, Міністерстві внутрішніх справ, Міністерстві шляхів сполучення, разом з тим, виникла можливість отримання племінного поголів'я німецьких вівчарок з Німеччини. У 1951 році на державному рівні було створено Добровільне товариство сприяння армії, авіації, флоту (ДТСААФ) для організації та забезпечення розвитку в державі службового собаківництва. У всіх регіонах держави діяли обласні та міські клуби службового собаківництва, (найвідоміші з них розташовувались в Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжжі, Луганську, Львові, Черкасах, Кіровограді, Чернігові та Вінниці, кількість членів у них дорівнювала від трьох до шести тисяч), які поставляли службових собак до військових формувань.

В 1972 році була створена Федерація службового собаківництва України на чолі з професором Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка Віталієм Олександровичем Межеріним, до її складу входили представники Міністерства внутрішніх справ і Міністерства транспорту, прикордонних військ, представники клубів собаківництва та науковці. На базі клубів постійно проводились курси підготовки фахівців-кінологів, виставки, племінні огляди, змагання з дресирування, чемпіонати зі спортивного багатоборства із собаками. На Всесоюзних виставках собаки України регулярно займали призові місця. Спорт із собаками отримав великий розвиток. В Україні до 1991 року було підготовлено 38 майстрів спорту, а зі здобуттям незалежності собаківництво почало розвиватись з новою силою. Прийняття Закону України «Про громадські організації» сприяло появі громадських організацій, які займались собаківництвом (Товариство сприяння обороні України (ТСОУ) — колишній ДОСААФ, Українське суспільство полювання і рибальства, Кінологічний союз

³ Романишина Л. М. Становлення і розвиток кінологічної служби в Україні. *Молодий учений*. 2016. № 3. С. 292.

України, Українська кінологічна федерація, Українська федерація спорту з собаками, Міжнародна організація «Кінологія», Міжнародна федерація «Вікторія» та ін.). Стрімкий розвиток кінології обумовив необхідність у фахівцях, що мали б відповідну кінологічну освіту. У зв'язку з цим, у 1999 році в Національному аграрному університеті в місті Києві була відкрита спеціалізація «Кінологія», згодом така спеціалізація з'явилась і в Миколаївському аграрному університеті. В результаті Україна стала великим кінологічним європейським регіоном, в якому серед пріоритетних напрямів розвитку кінології було визначено: організацію та розбудову систему багаторівневої кінологічної освіти; розвиток кінологічних господарств різних форм власності та їх забезпечення кваліфікованими фахівцями та сучасними технологіями та обладнанням; розвиток науки в цій галузі.

Службові собаки брали участь у забезпеченні правопорядку, боротьбі з правопорушеннями та тероризмом, здійсненні оперативно-розшукової діяльності, пошуку наркотичних речовин та інших об'єктів, заборонених у обігу, а також використовуються як ефективний засіб посилення охорони об'єктів (в тому числі стратегічно важливих — аеропортів, авто- і залізничних вокзалів та інших місць масового скупчення людей) і державного кордону, оскільки вони завдяки своїм природним здібностям за умови грамотного розвитку та професійного удосконалення здатні попереджати про наближення порушників, а також здійснювати їх розшук по невидимих слідах (по запаху).

Звичайно, таке специфічне використання собак стало можливим завдяки їх фізіології, тобто органам чуття: нюху, зору та слуху. Органи нюху дають можливість відрізнити необхідні запахи (понад 2500) серед усіх інших. Нюх собаки здатен вловлювати одну молекулу речовини в літрі повітряної маси, для порівняння — органи нюху собаки розвинені в 11 500 разів сильніше, ніж у людини. Завдяки розвиненим органам зору собаки можуть бачити динаміку людини на відстані більше 500 метрів, а за допомогою органів слуху — вловлювати та аналізувати звукові хвилі до 40 тисяч коливань в секунду, для порівняння — слабкий шурхіт, який людина чує з відстані не більше 6 метрів,

собака вловлює з 24 метрів і більше. Необхідно звернути увагу на той факт, що протягом всього існування людства, технічний прогрес і якісне озброєння не змогли витіснити практику застосування службових собак, адже останні здатні ефективно працювати та виконувати завдання в умовах, в яких люди та технології безсильні.

Досліджуючи сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів, С. В. Серховець зазначає, що поняття «кінологічне забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів» можна розглядати у вузькому та широкому значенні. Перше полягає у здійсненні кінологічними підрозділами комплексу специфічних заходів, що обумовлюються предметом вивчення службової кінології, з метою створення сприятливих умов для виконання функцій правоохоронного органу. У широкому значенні «кінологічне забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів» розуміємо як: створення сприятливих умов для підвищення ефективності оперативно-службової діяльності правоохоронного органу, що містить комплектування кінологічних підрозділів кінологами та службовими собаками, їх підготовку; організацію використання службових собак за їхнім призначенням відповідно до вимог чинного законодавства; розміщення, утримання, перевезення та збереження службових собак, забезпечення спеціальним спорядженням; ветеринарне обслуговування службових собак; організацію дотримання правил особистої гігієни та заходів безпеки під час поводження зі службовими собаками; облік та звітність під час організації кінологічної діяльності, а також правове, наукове й методичне забезпечення діяльності кінологічних підрозділів⁴.

Сьогодні кінологічні служби та підрозділи існують при Національній поліції України, Національній гвардії України, Державній прикордонній службі, Державній служби України з надзвичайних ситуацій, в них собаки є

⁴ Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. № 1. С. 152–153.

невіддільними від своїх провідників — кінологів. Перед ними поставлені відмінні завдання, вони виконують різноманітні функції з однією спільною метою — забезпечення публічного порядку та безпеки. Основне призначення кінологічної діяльності в системі правоохоронних органів полягає насамперед у тому, щоб сприяти співробітникам цих структур у підвищенні ефективності їх діяльності щодо запобігання, припинення, розкриття і розслідування злочинів шляхом використання при цьому спеціальних знань кінологів, а також умілого застосування ними службових собак як спеціального засобу⁵.

Організаційно-правовим засадам функціонування системи кінологічних структур, безпосередній роботі кінологів і особливостям використання тих чи інших службових собак в залежності від поставлених завдань будуть присвячені наступні розділи, а тому більш детально зупинимось на основних завданнях, які виконують службові собаки. Так, в Національній поліції кінологи разом зі службовими собаками можуть брати участь в:

- оперативно-розшукових та профілактичних заходах, які проводяться іншими органами виконавчої влади чи військовими формуваннями, за спільно розробленими планами;
- огляді місця події з метою виявлення предметів, що можуть використовуватись як речовий доказ;
- припиненні кримінальних правопорушень, забезпеченні публічної безпеки та порядку;
- охороні прав і свобод людини, об'єктів і територій державної, приватної та інших форм власності, а також устанавленні місцезнаходження безвісти зниклих та безвісти відсутніх;
- складі слідчо-оперативних груп і під час проведення антитерористичних заходів;
- переслідуванні, затриманні особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, а також її подальшому конвоюванні;

⁵ Шалабот Н. Е., Демидов В. В., Садыкова Ю. Р. Кинологический вестник: 15 лет подготовки офицеров-кинологов в Пермском военном институте ВВ МВД России. *Сборник трудов научно практической конференции*. Вып. 1. Пермь: Пермский военный институт внутренних войск МВД России, 2006. С. 96.

- пошуку вибухівки, вибухових пристроїв та вогнепальної зброї, наркотичних засобів, наркотичних речовин та прекурсорів, пошуку трупів чи їх залишків, тощо та розшуку людей (правопорушників) за запаховими слідами;
- патрулюванні, а також за необхідності у відбитті нападу на особу та (або) поліцейського⁶.

«Результат спільної роботи кінологів Донеччини та колег зі зведених загонів — врятовані людські життя. Завдяки гострому нюху та професійному вишколу службових вівчарок та лабрадорів поліцейські вилучили з незаконного обігу більше двадцяти кілограмів пластиду, один кілограм тротилу, півтори тисячі вибухових пристроїв та п'ять тисяч набоїв. Двадцять вісім гранат не потрапили на мирну Херсонщину завдяки псу Торіну, який прибув з Рівненщини. Двадцять кілограмів — така загальна вага наркотичних речовин, виявлених чотирилапими «детекторами». Німецька вівчарка Гільза, вихованка кінологічного центру поліції Донеччини, у Краматорську вказала правоохоронцям на дві великі господарські сумки, які виявилися набиті марихуаною. Загалом за допомогою службових собак поліції вдалося розкрити більше 80 злочинів. 13.12.2017»⁷.

Службові собаки кінологічної служби Національної гвардії України застосовуються при виконанні службово-бойових завдань, пов'язаних із:

- посиленням варт та військових нарядів;
- охороною публічного порядку та важливих державних об'єктів;
- обшуком місцевості, житлових масивів та приміщень;
- пошуком та виявленням людини, речей, предметів та запахових слідів на місцевості;

⁶ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.11.2016 № 1145. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. Ст. 158.

⁷ Офіційний сайт поліції Донеччини. URL: <http://police.dn.ua/news/view/sluzhbovi-sobaki-vryatuvani-donechchinu-vid-20-kg-vibuhivki> (дата звернення 11.11.2018).

- виявлення слідів для своєчасного розшуку та затримання злочинців, які наближаються;
- розшуком (пошуком), затриманням осіб, які скоїли злочин та здійснили втечу, або озброєних злочинців;
- конвоюванням обвинувачених (підсудних), засуджених;
- вибором підозрюваних за запахом їх речей або слідів⁸.

«Кінологи разом зі своїми вихованцями брали участь у виконанні завдань на Сході країни. За допомогою службових собак на блокпостах було перевірено 1300 транспортних засобів, виявлено гранату Ф-1 із запалом УЗРГМ-2, автомат АК-47, 37 патронів різного калібру до вогнепальної зброї. За високі показники, професіоналізм, якісну організацію підготовки та результативне використання службових собак та з нагоди Дня Нацгвардії військовослужбовці були заохочені нагрудними знаками «За доблесну службу». Крім того, вперше в історії Нацгвардії службові собаки Зара і Ява були заохочені віддомчою відзнакою - медаллю для службових собак «За віддану службу» III ступеня. 27.03.2018»⁹.

В Державній прикордонній службі України службових собак використовують під час охорони державного кордону і здійснення прикордонного контролю, а саме:

- в прикордонній службі (для охорони державного кордону поза пунктами пропуску) та безпосередньо в пунктах пропуску через державний кордон для пошуку й виявлення правопорушників та їх слідів, переслідування (в тому числі по запахових слідах), затримання і конвоювання правопорушників;

⁸ Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.08.2014 № 772. *Офіційний вісник України*. 2014. № 86. Ст. 2443.

⁹ Офіційний сайт газети «Вечірній Харків». URL: <https://vecherniy.kharkov.ua/news/143442/> (дата звернення 11.11.2018).

- для огляду опломбованих транспортних засобів, контейнерів та інших великогабаритних і складних вантажів, а також спільного огляду (переогляду) транспортних засобів, вантажів та багажу, які були оглянуті іншими прикордонниками наряду;
- для пошуку й виявлення наркотичних засобів та психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї і боєприпасів, мін, вибухонебезпечних боєприпасів та інших вибухових пристроїв;
- для охорони окремих ділянок кордону та об'єктів;
- для збільшення можливостей прикордонних нарядів щодо підвищення інтенсивності та результативності огляду транспортних засобів, вантажів та багажу, що переміщуються через державний кордон України, протидії незаконній міграції та перевезенню через кордон наркотичних засобів, психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї та боєприпасів, тощо;
- для психологічного впливу на правопорушників під час локалізації конфліктних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон¹⁰.

«Співробітники Державної прикордонної служби затримали автомобіль, що слідував через лінію зіткнення сторін на Донбасі, в якому за допомогою службового собаки виявили мисливську рушницю та патрони до неї. На КПВВ «Мар'їнка» прикордонники Краматорського загону під час огляду двох автомобілів, які їхали через лінію зіткнення, викрили ветеринарні медичні препарати та мисливську рушницю з патронами. Зброю та патрони виявили за допомогою службового собаки. 26.08.2018»¹¹.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій залучає перебуваючих у її розпорядженні службових собак під час проведення пошукових та аварійно-рятувальних робіт, зокрема, пошуку і виявлення

¹⁰ Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.03.2018 № 234. *Офіційний вісник України*. 2018. № 38. Ст. 1345.

¹¹ Офіційний сайт інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна». URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/526905.html> (дата звернення 11.11.2018).

вибухонебезпечних предметів (боєприпасів та підривних засобів, крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях)¹².

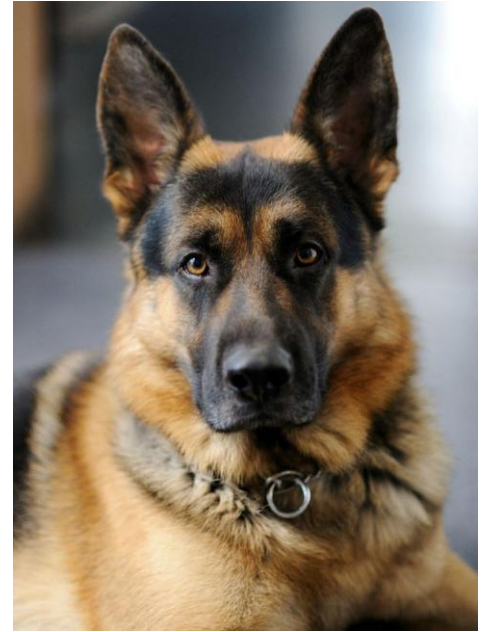
«Серед тих, хто завершив службу в лавах Державної служби з надзвичайних справ — перша пошуково-рятувальна собака, якій в цьому році виповнилося 13 років, — Марджі. Завдяки їй рятувальникам Сумщини вдалося двічі відшукати і повернути додому двох літніх людей, які страждають на хворобу Альцгеймера. А завдяки псу з визначним ім'ям Чегевара в 2012 року вдалося знайти жінку, яка була заблокована під завалами зруйнованого будинку в Миколаєві. Цей подвиг він повторив в 2016 році вже в Києві, під час обвалу будинку на вулиці Богдана Хмельницького. 15.09.2018»¹³.

Власне, службові собаки — це загальна назва собак різних порід, які складають окрему групу та відносяться до виду домашніх собак, у них на високому рівні розвинений інстинкт охорони господаря та його речей, багато з них агресивні, з підозрою відносяться до сторонніх осіб, проте, добре піддаються дресируванню. Розглянемо найпоширеніші породи собак, які, як правило, застосовуються у якості службових.

¹² Про затвердження Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.07.2016 № 675. *Офіційний вісник України*. 2016. № 79. Ст. 2650.

¹³ Офіційний сайт Інформаційного агентства «Українські новини». URL: <https://ukranews.com/news/583928-vydeo-dnya-v-goschs-trogatelno-otblagodaryly-za-sluzhbu-y-provely-na-pensyyu-sobak-spasateley> (дата звернення 11.11.2018).

1. **Вівчарки** — ця порода об'єднує декілька різних видів собак і серед службових порід по праву займає перше місце, зокрема, через їх фізичні та психологічні якості. Їх поділяють на три групи: а) європейські (шотландські, французькі, голландські, бельгійські, німецькі і т.п.) мають середні розміри та «живий» темперамент; б) азіатські (середньоазіатські, кавказькі та інші) — більш крупні, аніж попередня група, а також сильніші та агресивніші; в) південноросійські вівчарки — об'єднують в собі особливості двох попередніх видів; мають невеликий зріст, міцну та суху статуру, швидкість і легкість рухів; злісні та недовірливі до сторонніх; легко піддаються дресируванню, а завдяки сильно розвиненій злобливості вони використовуються для охорони та несення вартової служби. Обидва останніх види порід вівчарок не призначені для утримання в квартирах, оскільки перебування в обмеженому просторі може викликати в них погане самопочуття чи навіть стати причиною хвороби. Впоратись з таким собакою може лише фізично розвинена людина. Таким собакам необхідне правильне виховання та дресирування, в іншому випадку вони стають некерованими.

Середньоазіатські вівчарки мають невеликий зріст і масивний кістяк, дещо повільні в рухах. Основний спосіб використання середньоазіатських вівчарок — охорона. Вони також застосовуються різними підрозділами для вартової служби. При цьому, експерименти, пов'язані із застосуванням середньоазіатських вівчарок для розшукової та сторожової служби, в окремих випадках дали дуже добрі результати.

Кавказька вівчарка — собака великого зросту, з масивним кістяком, недовірлива до сторонніх. Витривалість і пристосованість кавказької вівчарки робить її незамінною в місцевих умовах. Природна злостивість, недовірливість

до людей і легка пристосованість до різних умов утримання дозволяють використовувати цю породу собак і для караульної служби.

Шотландська вівчарка (більш поширена назва — колі) — дуже красива, середнього зросту, легка в рухах, добре піддається дресируванню, переважно неагресивна. При цьому, має легкий і веселий характер. Це службовий собака з дуже тонкою психічною організацією: на нього не можна кричати, тому що він легко ображається на несправедливість господаря. Прекрасно відчуває всі нюанси людських відносин, але натомість вимагає уваги. Колі може вивчити практично будь-яку собачу спеціальність завдяки рідкісній кмітливості та різнобічній природній обдарованості. З них виходять прекрасні охоронці, добра нянька для дітей, тямущий провідник сліпих.

Бельгійські вівчарки — тямущі, інтелектуально розвинені і слухняні пси, здатні швидко розуміти і усвідомлювати поставлене завдання, із закладеними територіальними та захисними інстинктами. Вони охоче проводять години на майданчику для дресури і засвоюють найскладніші прийоми. Займаючись з таким вихованцем, слід врахувати, що він не терпітиме грубе, недбале ставлення і фізичний вплив. Зробивши всього одну помилку, господар може перетворити результативну роботу в нескінченну боротьбу з неадекватним собакою, тому дії власника повинні бути суворими, але в жодному разі не носити деспотичний характер. Цим собакам властиве сильне почуття домінування, а тому господарю доведеться стати лідером з незаперечним авторитетом, тільки так собака зможе його признати та підкоритись.

Представники породи німецької вівчарки (мають середній зріст, міцну і суху статуру та витягнутий тулуб) достатньо довго очолюють списки службових собак, таку популярність можна пояснити тим, що вони: розумні, кмітливі, врівноважені, дуже рухливі, здібні до дресирування. У поліції особливо цінується їх здатність блискавично нападати і паралізувати зловмисника. Крім того, це відмінні охоронці, поводитирі та компаньйони. Під час дресирування німецька вівчарка досягає високого успіху, якщо має одного господаря, одночасно вона може досить легко його змінити — це безумовно її

сильна сторона, що особливо цінується на службі, де собакам доводиться часто, часом щодня, міняти супутників. Німецька вівчарка здатна беззаперечно виконувати команди будь-якого поліцейського, з яким сьогодні йде на службу.

2. **Боксери** — поширена порода собак, яку використовують під час

виконання службових завдань в Сполучених Штатах Америки.

Серед характерних рис цієї породи необхідно відмітити: активність, енергійність, грайливість, відданість, дружелюбність, винахідливість,

швидку реакцію, здатність підкорятися виключно власнику, швидке засвоєння команди. До чужинців боксери ставляться обережно: поводять себе не агресивно, не бояться, а лише насторожено спостерігають.

Вони відрізняються прямолінійністю, не хитрують і не ухиляються від обов'язків, а тому працювати з ним дуже легко і приємно. Через фізіологічні особливості ці собаки позбавлені можливості швидко і точно втикати зуби в свою жертву, зате володіють сильною хваткою. Рухи собаки різкі і швидкі. Незважаючи на масивність статури, боксер хороший бігун і стрибун. Сукупність перелічених ознак дозволяє застосовувати боксерів не тільки в розшуковій службі, а і як особистих охоронців.

3. **Доги** (аргентинський, французький, німецький) мають гігантський розмір, але при цьому спокійний та розсудливий характер, віддані та лагідні. Через переважно флегматичний характер більше підходять для спорту та охоронної діяльності, а також ще й тому, що вони важко піддаються дресируванню.

Незважаючи на величезний розмір, вони достатньо чуттєві до клімату, легко застуджуються, тому їх потрібно берегти від протягів і різких перепадів температур.

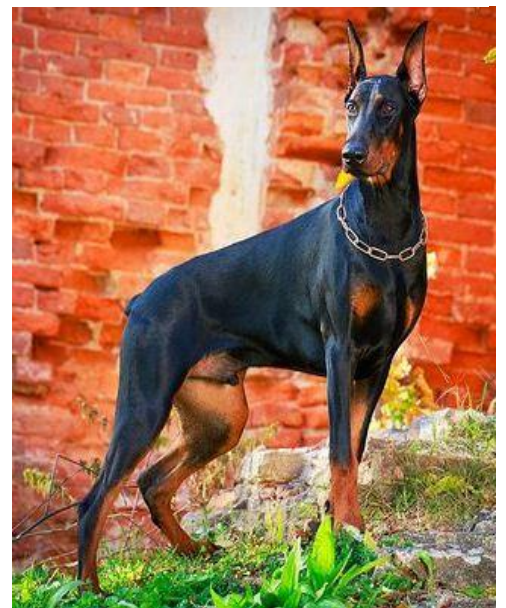

4. **Ротвейлери** — урівноважені, сильні та потужні службові собаки середнього або великого розміру. Спокійна, врівноважена, впевнена в собі, відважна порода, яка тримається незалежно і відчужено, з недовірою ставиться до сторонніх. Собака має швидку реакцію, розумний, суворий, але керований, незважаючи на те, що їх вважають не найбільш поступливими вихованцями, — більшість

ротвейлерів цю думку повністю спростовують, перш за все це залежить від оточення та виховання.

Ротвейлери мають добре розвинені бійцівські якості, тому вони потребують обов'язкової ранньої соціалізації та виховання. У навчанні особливу увагу необхідно звертати на дисципліну — пес повинен виконувати команди з першого разу. Не можна при дресируванні нервувати, кричати, проявляти занепокоєння, інакше пес відчує слабкість. Власник повинен бути строгим, зібраним і справедливим. У такого собаки може бути тільки один господар, якого він і буде сприймати як лідера.

5. **Добермани** мають компактну, мускулисту статуру, врівноважені, сміливі, відрізняються швидкою реакцією. За зовнішнім виглядом справляють враження темпераментного собаки зі швидкими і різкими рухами, мають сильну та суху мускулатуру, потужний кістяк із красивими, закінченими формами, властивими цій породі. У доберманів присутня природна агресія, вони вимагають жорсткого виховання, навчання та ранньої соціалізації. З них виходять відмінні компаньйони, вони можуть бути достатньо

доброзичливими, легко дресируються, використовуються для різних служб, у тому числі у якості охоронця¹⁴.

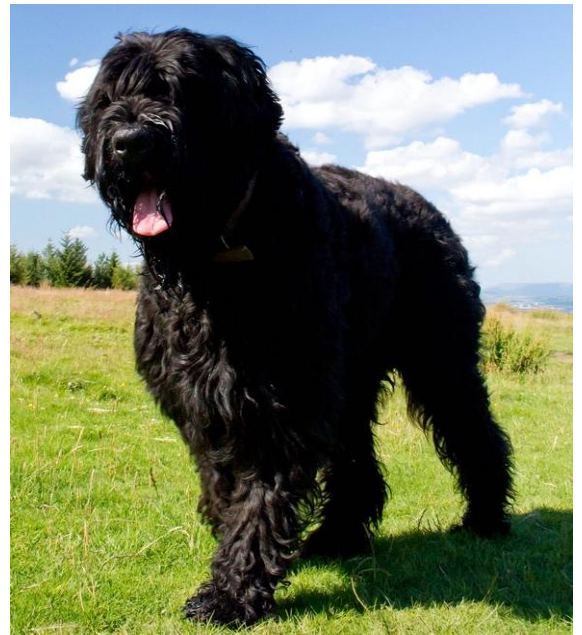

б. Різеншнауцери — єдиний вид шнауцерів, що відноситься до службових собак. Це міцні, великі, м'язисті, темпераментні та активні собаки, з тілом прямокутного формату, які потребують постійного фізичного навантаження, тобто регулярних тренувань, в іншому випадку їх фізична форма і емоційний настрій погіршаться. Пси такої породи найбільш чутливі: не приховують свою радість при зустрічі і смуток, розлучаючись). Їм потрібні спілкування та увага, при цьому їх не можна назвати нав'язливими, вони чуйно вловлюють настрій власника та знають, коли варто підійти і приголубити.

Не рекомендовано утримувати різеншнауцерів у вольєрах або на ланцюгах, тому що такі умови можуть призвести до здичавіння. Незважаючи на те, що дресируванню такі собаки піддаються нелегко, вони відмінно несуть службу, охороняють і є псами-компаньйонами. Їх нерідко беруть на роботу в митницю, поліцію, аеропорти. Завдяки гострому чуттю собаки здатні швидко виявляти наркотичні речовини, контрабанду і нелегальних емігрантів.

¹⁴ Крушинский Л. В., Меркурьева Е. К., Израилевич И. Е. Служебная собака. Москва: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1952. С. 187–238.

7. **Російський чорний тер'єр** були виведені спеціально для несення служби на секретних військових об'єктах, зокрема, для охорони останніх. У результаті вийшов міцний, великий, м'язистий, рухливий, пильний і досить витривалий пес, що володіє набором істотних якостей, серед яких: високий інтелект, відмінна фізична форма, рішучість, підвищена працездатність і здатність працювати в будь-яких, навіть найсуворіших, умовах.

Незважаючи на притаманну їм врівноваженість, можуть проявляти упертість, тому під час тренування їм необхідна «міцна рука», а природна агресія, орієнтована на людину, вимагає обов'язкового виховання і ранньої соціалізації. Цей собака невибагливий, витривалий, добре адаптується до кліматичних умов, у той же час він має одну суттєву негативну якість — схильність до захворювань кісткової системи.

8. **Сенбернари** — одні з найбільших псів, які використовуються для різної служби, насамперед вони були створені для роботи у важко прохідних ділянках гірських місцевостей, використовували як сильних безстрашних собак, здатних взяти на полюванні вовка і розвинути величезну швидкість на відкритих просторах¹⁵. Сенбернар добре піддається вихованню та навчанню, тому застосовувати силу і жорсткий підхід не

¹⁵ Блохин Г. И., Блохина Т. В., Бутова Г. А., Гладких М. Ю., Иванов А. А., Овсищев Б. Р., Сидорова М. В. Кинология: учебное пособие для вузов. Санкт-Петербург: Лань, 2017. С. 115.

потрібно, до нього треба ставитись шанобливо, не квапити (він попередньо осмислює всі свої дії), він не терпить несправедливості і різкості.

Щуценя сенбернара найкраще навчати в грі, так на нього не доведеться «тиснути» і примушувати, в останньому випадку можна зіпсувати відносини зі своїм чотириногим другом. Йому потрібні регулярні тривалі вигули і достатні навантаження, однак, з огляду на важку комплекцію, не рекомендовані надмірно інтенсивні заняття. Замість активної гри краще запропонувати улюбленцю пішу прогулянку. Найкраще сенбернари проявляють себе в пошуковому і рятувальному виді діяльності. Незважаючи на величезні розміри, характеризуються рухливістю і витривалістю, мають блискавичну реакцію, а суворий вигляд не свідчить про злість і агресивність, навпаки, сенбернари відрізняються дружелюбністю і добродушністю. Реакція у цих гігантів блискавична, незважаючи на їх певну поважність і повільність. До недоліків даної породи можна віднести значні матеріальні витрати на їх утримання.

9. **Кане-корсо** мають суворий зовнішній вигляд, вражаючи габарити та міцне здоров'я, вони дуже сильні та розумні, здатні мислити, оцінювати ситуацію, ловити на льоту думки господаря, а за необхідності приймати самостійні рішення, нездатні відступати перед небезпекою, а при правильному вихованні дуже дисципліновані і не повинні проявляти агресію.

У кане-корсо прекрасна нервова система, врівноважена психіка, чудова здатність до навчання.

Собака може напасти виключно через серйозний привід або внаслідок подання відповідної команди. За своєю природою вони обережні, насторожені і не довіряють незнайомцям. Це прекрасний службовий собака, борець, відмінний сторож, надійний захисник і охоронець, а тому їх часто задіюють в поліцейській службі.

10. **Ньюфаундленди** — добродушні пси великих розмірів з довгою, густою шерстю, відмінною пам'яттю і кмітливістю, здатні долати великі відстані без втоми, прекрасно плавають і пірнають. Вони вірні і безстрашні, зовсім неагресивні, доброзичливі, стримані і достатньо контактні, а тому добре піддаються дресируванню.

Характерною рисою цієї породи є бажання догоджати своєму хазяїну, останній повинен бути безкомпромісним і одночасно добрим. Такі пси нерідко рятують людські життя, приходять на допомогу, причому не замислюючись про небезпеку.

2. Організація і здійснення процесу підготовки кінологів

Кінологи поліції залучаються тільки для виконання завдань, пов'язаних з використанням службових собак у протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку, обов'язків, що полягають у вихованні, утриманні та дресируванні (тренуванні) службових собак¹⁶.

Важливим елементом підготовки кінологів є вибір та закріплення за поліцейським службового собаки. У процесі відбору службового собаки тварина-кандидат проходить ряд тестів, які, як правило, проводяться ще у цуценят. Існує низка методик, відповідно до яких здійснюється перевірка придатності собаки-кандидата до несення служби та встановлення його психологічних схильностей до виконання певних видів завдань. Розглянемо декілька методик, що використовуються вітчизняними та зарубіжними кінологами.

Найкращим моментом для проведення тестів на цуценят є їх 49 день життя. Означене зумовлено тим, що нервова система цуценя при народженні ще не повністю розвинена, лише на 49 день нейророзвиток практично завершується. Проте, кожен день запізнення після 49 дня життя собаки під час тестування викликає труднощі в інтерпретації через нові враження. Наприклад, деякі автори рекомендують, щоб випробування для оцінки реакції на лікарські засоби були проведені лише у віці 12 тижнів. Основні риси, які демонструє цуценя під час тестування, можна визнати хорошим результатом, якщо є:

- чутливість до досвіду, що визначає точність отриманої інформації;
- точність досвіду, що визначає правильність технічного виконання;
- уніфікація експериментальних умов.

¹⁶ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення: 11.11.2018).

Перші випробування цуценят були підготовлені Хемфрі та Уорнером і включали тестування чутливості цуценят на звук і дотик. Класифікація розділяє собак на чотири типи:

1. Нечутливий до звуку і дотику.
2. Нечутливий до дотику, помірно чутливий до звуку.
3. Нечутливий до звуку, помірно чутливий до дотику.
4. Помірно чутливий до звуку і дотику.

Тест Камбела-Фішера. Він передбачає, що тестування відбувається у цуценят у віці 6–8 тижнів. Тести проводяться індивідуально, у невідомому для собаки приміщенні. Реакція цуценят перевіряється в 5 етапів:

1. Соціальний контакт — тенденція контактувати з невідомою людиною.
2. Заохочення щодо слідування за людиною.
3. Обмеження руху.
4. Домінуюче погладжування.
5. Підйом на висоту, коли відбувається повна втрата контролю над ситуацією.

Оцінювання поведінки цуценяти здійснюється відповідними уповноваженими кінологами, що проводять тест, та відображається за такою шкалою:

- 1 бал — дуже домінуюча,
- 2 бали — домінуюча,
- 3 бали — покірна,
- 4 бали — дуже покірна,
- 5 балів — незалежна.

Інтерпретація оцінки поведінки цуценяти дає можливість для їх служби за такими напрямками, якщо більшість набраних балів: 1 — потенційні собаки охорони; 1 і 2 бали — це хороші робочі собаки, які придатні до служби у поліції; 2 і 3 бали, особливо 2 бали — це собака для досвідчених власників, 3 бали — це сімейні собаки; 3 і 4 бали — це собаки, що потребують чутливих та спокійних власників; 4 бали — це собаки, що потребують дуже досвідчених

власників, можлива агресія від страху; 5 — категорично не придатні для роботи у якості собак-поводирів¹⁷.

Слід відзначити, що тривалий час переважала думка, що лише собаки певної раси придатні до несення службу. До означених рас були віднесені німецька вівчарка, боксер, доберман, ротвейлер та ін.¹⁸. Однак, у переважній більшості країн світу правоохоронні органи відмовились від цієї практики.

До служби у правоохоронних органах залучаються спеціально відібрані та навчені собаки, які поділяються на:

- розшукових;
- патрульно-розшукових,
- вартових,
- конвойних,
- спеціальних (по пошуку вибухових речовин та вогнепальної зброї, наркотичних засобів, трупів та для проведення одорологічної вибірки (собаки-детектори))¹⁹.

Розшукові собаки застосовуються з такою метою:

- для пошуку за запаховими слідами осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, підозрюваних у вчиненні та інших осіб, що розшуковуються;
- при огляді та прочісуванні місцевості, а також під час огляду приміщень, транспортних засобів з метою виявлення підозрюваних та викрадених речей, знарядь злочину та інших речових доказів;
- для проведення вибірки людини або її речі по запаховому сліду, по запаху з речі або знаряддя злочину, залишених особою на місці події;
- у засідках для своєчасного виявлення та затримання правопорушників;
- при затриманні правопорушників, які створюють опір або намагаються втекти, а також для супроводження затриманих;

¹⁷ Katarzyna Fiszdon Test psychiczne i ich skuteczność. *Szkolenie i użytkowanie psów: Trzecie Warsztaty Kynologiczne*, (Szczecin, 6–7 października 2017). Szczecin, 2017. P.30

¹⁸ Schmidt M., Koch W., *Poradnik podstawowego szkolenia psów*. Warszawa, Wydawnictwo Delta WZ, 2000. P.59

¹⁹ Тактика дій кінолога на місці подій. Правила застосування службових собак: методичні рекомендації. СОКД ДКР МВС України. Київ, 2013. 64 с.

- при проведенні спеціальних оперативних заходів (операцій), розроблених та погоджених відповідними керівниками служб;

- для пошуку зниклих осіб, а також людей у завалах при проведенні пошуково-рятувальних операцій.

Патрульно-розшукові собаки використовуються з метою:

- охорони публічного порядку патрульними поліції на маршрутах патрулювання;

- охорони публічного порядку та безпеки громадян під час проведення масових заходів (футбольних матчів, концертів, мітингів та інших заходів з масовою участю громадян);

- контролю підозрілих осіб під час перевірки документів та огляду їх речей;

- затримання правопорушників при спробі втекти та їх супроводу;

- пошуку правопорушників від місця події по «гарячих слідах»;

- огляду місцевості, приміщень, автотранспорту з метою виявлення викрадених речей, знарядь злочину та інших речових доказів, а також осіб, які переховуються;

- відбиття нападу та подолання опору правопорушників при хуліганських діях, їх затримання та супроводження до підрозділу Національної поліції;

- припинення масових безпорядків при проведенні спеціальних операцій з ліквідації масових заворушень, звільнення заручників²⁰.

Патрульно-розшукові собаки повинні бути схильними до розвитку умовних рефлексів загальної дисципліни (виконання команд кінолога), щодо відслідковування слідів людини у різних умовах місцевості, щодо подолання перешкод на місцевості, а також освоєння вправ, що захищають кінолога. Оборонні навички використовуються у ситуаціях небезпеки для кінолога, інших поліцейських при виконанні службових обов'язків у ситуаціях, що

²⁰ Тактика дій кінолога на місці подій. Правила застосування службових собак: методичні рекомендації. СОКД ДКР МВС України. Київ, 2013. 64 с.

загрожують життю або здоров'ю під час охорони публічного порядку та безпеки²¹, при припиненні та розкритті злочинів та правопорушень.

Конвойні собаки використовуються для посилення наряду конвойної служби з конвоювання засуджених (підсудних) із слідчих ізоляторів до судових установ і назад та запобігання і припинення втечі осіб, взятих під варту.

Спеціальні собаки використовуються з метою:

- пошуку наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- пошуку вибухових пристроїв, вибухових речовин, боєприпасів, вогнепальної зброї та набоїв до неї;
- пошуку тіл (частин тіла людини, інших людських залишків);
- виконання спеціальних завдань, які виникають перед органами Національної поліції з урахуванням оперативної обстановки²².

Вартові собаки використовуються на постах для підвищення надійності охорони місць утримання осіб під вартою, особливо важливих об'єктів, територій та інших об'єктів.

Спеціальні собаки-детектори використовуються в одорологічних лабораторіях експертної служби для проведення одорологічних досліджень²³. Одорологія — це вчення, яке на основі пізнання закономірностей роботи зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел інформації, заснованої на лабораторному або позалабораторному їх дослідженні за допомогою нюху собаки-детектора або іншого біоаналізатора, розробляє складові негласної методики боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями на всіх стадіях її проведення²⁴. Застосування собак-детекторів здійснюється з урахуванням рекомендацій щодо проведення

²¹ Bak M. Cechy psa-kandydata do sluzby w policji w kategorii pies patrolowo-tropiaczy. 2017. № 1 (3). Str. 58–71. URL: http://www.desecuritate.uph.edu.pl/images/5_Bak.pdf (дата звернення 11.11.2018).

²² Тактика дій кінолога на місці подій. Правила застосування службових собак: методичні рекомендації. СОКД ДКР МВС України. Київ, 2013. 64 с.

²³ Дяченко Н. М., Борзов О. П. Вилучення, консервування і використання в розкритті злочинів запахової інформації: методичні рекомендації. Київ: ДНДЕКЦ, 2003. 15 с.

²⁴ Панченко Б.С. Одорологія та її значення у розслідуванні злочинів. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали круглого столу* (м. Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ, 2015. С. 97.

одорологічних експертиз та досліджень Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України²⁵. Слід пам'ятати, що запахові сліди людини у криміналістичних цілях досліджуються в основному за допомогою біологічних детекторів нюху службово-розшукових собак. При цьому, вирішуються такі завдання:

- розшук людини за її запаховими слідами;
- розшук речей і супутніх предметів, з якими людина контактувала (одяг, взуття, гребінець, гаманець, блокнот та ін.), тобто розшук предметів за запахом людини;
- розшук речей і предметів за їх власним запахом (наркотики, мастила, продукти харчування, будівельні матеріали, зброя, тощо);
- вибірка речей за запахом для ототожнення людини²⁶.

Підготовлені собаки-антитерористи використовуються, як правило, не тільки підрозділами поліції, а також іншими правоохоронними органами України для:

- затримання злочинців або групи осіб, які вчиняють збройний опір, їх ізоляції;
- перешкоджання руху терористів у небезпечних напрямках;
- проникнення до місця знаходження заручників та їх охорони від терористів;
- відволікання злочинців від групи, що звільняє заручників;
- підтримання зони безпеки у місці подій;
- припинення захоплення об'єктів, приміщень і територій;
- активного пошуку та швидкого розшуку в найбільш небезпечних і важкодоступних місцях правопорушників та об'єктів терору²⁷.

²⁵ Тактика дій кінолога на місці подій. Правила застосування службових собак: методичні рекомендації. СОКД ДКР МВС України. Київ, 2013. 64 с.

²⁶ Мосієнко Д. В. Криміналістична одорологія в розслідуванні злочинів. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали круглого столу* (м. Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ, 2015. С. 95.

²⁷ Тактика дій кінолога на місці подій. Правила застосування службових собак: методичні рекомендації. СОКД ДКР МВС України. Київ, 2013. 64 с.

Службові собаки допускаються до несення служби після проходження відповідного курсу дресирування, коли вони визнані придатними для службового використання, та утримуються в підрозділах кінологічної служби.

Під час підготовки службових собак необхідно дотримуватися таких вимог:

1) знати та постійно вживати застережних заходів під час поводження із собаками на заняттях;

2) кожне заняття з дресирування або тренування собак розпочинати лише після необхідної підготовки та інструктажу всіх осіб, які залучаються до занять, щодо дій та правил поводження із собаками;

3) постійно спостерігати за поведінкою собаки та своєчасно запобігати його небажаним діям;

4) під час занять у складі групи кінологів із собаками з урахуванням особливостей поведінки останніх дотримуватися необхідних інтервалів та дистанції (у строю на місці — не ближче 1–2 кроків, у русі — 3–4 кроки, під час прогулянки собак — не ближче 15 кроків);

5) своєчасно стримувати агресивну реакцію собаки на людей і тварин, постійно слідкувати за поведінкою собаки і своєчасно запобігати його небажаним діям;

6) перед пуском собак на перешкоди необхідно впевнитися у їх справності і відсутності на землі гострих предметів;

7) ласощі для собаки слід тримати на долоні, а не пальцями, щоб собака випадково не травмував руку, беручи ласощі;

8) у місцях занять прив'язувати собак на справні ланцюги, відстань між якими має бути не менше 6–8 м;

9) з метою уникнення теплового або сонячного удару на собак у спеку надягати налобники і не тримати їх тривалий час у намордниках;

10) перед виходом на заняття надягати на собаку лише справне й підігнане за розміром спеціальне спорядження;

11) під час дресування собак щодо навичок захисту помічник (фігурант) повинен бути у справному та надійно застебнутому (зав'язаному) захисному дресувальному одязі, інструктор і помічник повинні дотримуватися запобіжних заходів з метою уникнення травмування;

12) у випадку виникнення бійки між собаками кінологи повинні сміливо і рішуче взяти собак зашийники і скручувати їх так, щоб удушливим прийомом примусити собак розійтися. Категорично забороняється бити собак, розтягувати їх у різні сторони, хапати за горло;

13) не виробляти у закріплених службових собак небажаних умовних рефлексів (не створювати відповідних умов для їх вироблення), що може призвести в майбутньому до травмування персоналу і собаки;

14) не допускати контакту службових собак з іншими собаками, особливо бродячими²⁸.

Під час використання на службі собак необхідно дотримуватися таких **заходів безпеки:**

1) знати та постійно виконувати правила поведінки із службовими собаками;

2) постійно бути насторожі та своєчасно запобігати небажаним діям службового собаки;

3) не використовувати на службі не підготовлених собак;

4) не використовувати на службі службових собак без спеціально передбаченого спорядження або на несправному спорядженні;

5) під час руху до місць несення служби й у зворотному напрямку слід тримати собаку на повідку;

6) не використовувати службових собак для огляду транспортних засобів, у яких перевозяться отруйні, токсичні та їдкі речовини, кислоти, цемент, мінеральні добрива та пально-мастильні матеріали;

²⁸ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення: 11.11.2018).

7) не допускати використання службових собак на необладнаних оглядових майданчиках, засліплення їх ліхтарем в темний час доби;

8) не розміщувати собак у місцях інтенсивного руху транспортних засобів та людей, не захищених у холодну пору від опадів і вітру, а влітку від прямих сонячних променів, із високою концентрацією окису вуглецю, вуглекислоти та інших шкідливих речовин;

9) не дозволяти стороннім особам гладити й давати службовим собакам ласощі (корм);

10) не дозволяти собакам з'їдати знайдений на землі корм, пити з випадкових джерел;

11) не утримувати довгий час собак на сонці в наморднику і без нього²⁹.

Під час організації занять потрібно враховувати, що тренування інспекторів-кінологів зі службовими собаками за професійною спрямованістю принципово відрізняються від занять з інших видів підготовки такими особливостями:

– на кожному занятті потрібний новий (сторонній) для службового собаки помічник, що виконує роль навчального порушника (бажано залучати місцевих жителів або членів громадських формувань);

– зміст тем занять потребує моделювання на ділянці території певної обстановки (умов) для того, щоб змусити поліцейського-кінолога зі службовим собакою діяти так, як необхідно під час несення поліцейської служби;

– залежно від мети і завдань тренування умови обстановки, що створюються навчальним порушником, можуть бути відомі або невідомі інспектору-кінологу³⁰.

Головним завданням спеціальної підготовки поліцейських-кінологів зі службовими собаками є набуття ними спеціальних знань, відпрацьованих до

²⁹ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення: 11.11.2018).

³⁰ Серховець С. Особливості планування, організації та проведення тренувань інспекторів-кінологів зі службовими собаками в підрозділах охорони державного кордону. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2016. № 1 (3). С. 161.

автоматизму навичок, що дозволяють ефективно виконувати покладені на поліцейського обов'язки під час попередження, виявлення, припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності.

3. Психологічні особливості діяльності кінологічної служби

В процесі дресирування основним чинником, який організовує поведінку собаки, є дресирувальник. Він не лише впливає на поведінку собаки, але і домагається виконання таких дій, які забезпечують його службове використання. Успіх цієї роботи залежить від теоретичної підготовленості дресирувальника, а також від його практичного досвіду. Дресирувальник повинен уміти правильно і швидко вирішувати завдання, що виникають в процесі дресирування, і завжди пам'ятати про необхідність індивідуального підходу до собаки. Це, перш за все, обумовлюється уважним відношенням до роботи, а увага, як відомо, є основою спостережливості, без якої немислимо вивчити поведінку тварини. Щоб розвинути спостережливість, дресирувальник повинен вести щоденник, в який не лише заносяться досягнуті результати, але й наголошуються характерні особливості поведінки собаки. Аналіз цих записів значно полегшить подальшу роботу з собакою³¹.

О. Д. Богданюк у своєму науковому дослідженні готовність майбутнього кінолога до професійної діяльності визначає як «структурну інтеграцію професійно важливих якостей особистості, формування яких у навчально-виховному процесі дає змогу майбутньому кінологу усвідомлено й компетентно здійснювати професійну діяльність»³². Автором виділяються такі компоненти готовності до професії кінолога: мотиваційно-вольовий (сформованість мотивів і цілей професійної діяльності кінолога); пізнавально-операційний (забезпечення належного рівня професійних умінь під час професійної діяльності); психофізіологічний (урахування природних здібностей особистості); оцінювальний (самооцінка процесу навчання як результату підготовки до майбутньої професійної діяльності). Кожен компонент, на думку

³¹ Бочаров В. И., Орлов А. П. Дрессировка служебных собак. URL: http://ovbrt.com/files/0641701_38A05_bocharov_v_i_orlov_a_p_dressirovka_sluzhebnyh_sobak.pdf (дата звернення 11.11.2018).

³² Богданюк О. Д. Формування готовності до професійної діяльності у майбутніх офіцерів-кінологів державної прикордонної служби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2007. 20 с.

вченого, проявляється через критерії та показники, їх взаємодію в процесі формування готовності до професійної діяльності³³.

О. В. Виноград визначає професійні якості кінолога як «сукупність специфічних властивостей особистості, які забезпечують висококваліфіковане виконання ним функціональних обов'язків з кінологічної діяльності». Розглянуті автором теоретичні основи дозволили розділити професійні якості на три групи: власне професійні (кінологічна підготовленість, кінологічна спрямованість, любов до службового собаки та ін.), організаційні (психолого-педагогічна підготовленість, ініціативність, комунікабельність, товариськість та ін.) та морально-психологічні (психічна готовність до дій у складних обставинах, володіння прийомами емоційно-вольової саморегуляції, високий рівень загальної та військової культури, дисциплінованість та ін.)^{34, 35}.

Враховуючи специфіку професійної діяльності офіцерів-кінологів підрозділів Національної поліції, слід виокремити її певні особливості, серед яких: висока відповідальність за наслідки реалізації прийнятих рішень, суворе регламентація професійної діяльності, наявність дезінформації, організація роботи в системі «людина+собака», робота з наркотичними засобами, їх аналогами, зброєю, боєприпасами, часті зміни місця дислокації, порушення режиму харчування та сну, несення служби в нічний, надурочний час, а також у вихідні та святкові дні, температурні впливи за різних умов несення служби, тощо. Для виконання безпосередніх посадових обов'язків, ефективної організації службової діяльності, усвідомленого виходу зі складних ситуацій, уникнення напружених ситуацій, ефективного розподілу свого часу, тощо офіцер-кінолог повинен володіти спеціальними знаннями³⁶. Так, для кінологів в структурі Національної поліції спеціальні знання повинні охоплюватись:

³³ Мордюшенко С. М. Специфіка та психологічні особливості діяльності кінологічної служби. *Вісник Національного університету оборони України*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 1 (32). С. 245–252.

³⁴ Виноград О. В. Педагогічні умови формування професійних якостей військовослужбовців-кінологів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія». Хмельницький, 2001. 20 с.

³⁵ Мордюшенко С. М. Специфіка та психологічні особливості діяльності кінологічної служби. *Вісник Національного університету оборони України*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 1 (32). С. 245–252.

³⁶ Виноград О. В., Дворнічина І. М. Особливості формування спеціальних знань інспекторів-кінологів при здійсненні державної митної справи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 4. URL: file:///C:/Users/Sony/Downloads/Vnadps_2014_4_6.pdf (дата звернення 11.11.2018).

знаннями організації, будови та функціонування Національної поліції України та основами кінології.

До спеціальних знань відносяться знання теорії спеціального дресирування службових собак щодо пошуку наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, боєприпасів, тютюнових виробів та грошових знаків у вигляді банкнот, які включають вивчення фізіологічних основ поведінки та дресирування собаки, дозволяють розуміти особливості психічної діяльності та поведінки, правильно планувати повсякденну та службову діяльність³⁷.

Так, наприклад, основні професійні завдання кінологів-рятувальників та їхній психологічний зміст під час виконання оперативних дій вдало визначили автори монографії «Професіографічний аналіз діяльності кінологів-рятувальників ДСНС України», а саме³⁸:

Етап діяльності	Професійні завдання	Психологічний зміст завдань
I. Прийом чергування (добове/щоденне).	1. Знання оперативної обстановки за останню добу.	1. Прийняти інформацію, осмислити, логічно переробити (зіставити, класифікувати) отриману інформацію.
II. Отримання повідомлення.	1. Уточнення інформації про подію (НС). 2. Збір додаткової інформації у необхідному обсязі.	1. Створити установку на миттєве вибіркоче уточнення необхідної інформації. 2. Створити установку на миттєве вибіркоче відтворення необхідної інформації.
III. Оповіщення, дії за тривогию.	1. Отримання сигналу «ЗБІР». 2. Отримання пошуково-рятувального обладнання та спорядження. 3. Підготовка собаки. 4. Виїзд до місця виникнення події (НС).	1. Мати добру координацію рухів, зорово-моторну координацію, здатність до виконання швидких м'язових рухів. 2. Правильно визначити потрібне спорядження та його кількість, враховуючи специфіку НС. 3. Встановити контакт із собакою, підготувати його до роботи.

³⁷ Виноград О. В. Основи службової кінології: навч. посіб. Хмельницький: Меркьюріті-Поділля, 2011. 192 с.

³⁸ Тімченко О. В., Мордюшенко С. М., Снісаренко А. Г. Професіографічний аналіз діяльності кінологів-рятувальників ДСНС України: [монографія]. Харків: НУЦЗУ, 2014. С.78-79

		4. Сконструювати в уяві спосіб можливих дій щодо пошуково-рятувальних дій, логічно переробити отриману інформацію.
IV. Оперативні дії.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прибуття до місця виникнення події (НС) транспортом. 2. Проведення розвідки зони пошуку (при необхідності). 3. Складання плану ведення пошуково-рятувальних робіт із залученням собак. 4. Ведення пошуково-рятувальних робіт. 5. Надання долікарської допомоги (за необхідності). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Побудувати в уяві спосіб дій щодо можливих підходів (під'їздів), посадок (спуску), підйомів до місця виникнення надзвичайної ситуації. 2. Мати розвинену просторову орієнтацію на місцевості. 3. Вміти користуватися оперативними планами, картами місцевості, технічними пристроями (засобами зв'язку, компасом, ракетницею, GPS-навігатором). 4.1. Мати розвинену просторову уяву. 4.2. Брати на себе відповідальність у складних ситуаціях. 4.3. Прогнозувати зовнішні фактори, а також метеорологічні умови. 4.4. Здійснити послідовність розумових операцій для реалізації готового алгоритму дій. 4.5. Будувати просторовий образ пошуку (залежно від умов). 4.6. Прогнозувати зміни ситуації (її просторово-тимчасовий образ). 4.7. Приймати рішення під час виникнення непередбачуваної ситуації. 5.1. Чітко та лаконічно передавати команди та інформацію, впевнено розмовляти з постраждалими. 5.2. Зберігати самовладання, зібраність. 5.3. Проявляти почуття емпатії до постраждалих. 5.4. Проявляти рішучість,

		сміливість, витримку, ініціативність.
V. Завершення пошуково-рятувальних робіт.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повернення кінологічного розрахунку до місця дислокації підрозділу. 2. Ветеринарний огляд собаки. 3. Звіт про хід виконання пошуково-рятувальних робіт. 4. Аналіз дій та окремих етапів пошуково-рятувальних робіт. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сконструювати в уяві спосіб можливих дій щодо переміщення до місця дислокації, логічно переробити отриману інформацію. 2. За відпрацьованим алгоритмом послідовно здійснити розумові операції. 3.1. Відтворити в логічній і образній пам'яті інформацію про хід виконання пошуково-рятувальних робіт та окремих їхніх етапів. 3.2. Чітко та лаконічно доповісти про ухвалені рішення і вжиті заходи під час проведення пошуково-рятувальних робіт. 4. Дати логічну оцінку власним діям та оцінити роботу собаки, класифікувати отриману інформацію.

Варто зауважити, що собака як біологічний об'єкт теж є повноцінним учасником навчальної та службової діяльності, тому формування зоосоціальних взаємин людини і собаки є визначальним фактором при дресируванні, саме у такому середовищі здійснюється співробітництво, досягається спільна мета. Техніка дресирування собак є складовою методики дресирування, це пов'язано з тим, що всі дії дресирувальника є науково обґрунтованими, взаємопов'язаними та спрямованими на досягнення вироблення комплексу навиків, необхідних собакам у службовій діяльності. Важливим моментом є свідоме, систематичне, обґрунтоване, а не механічне використання отриманих знань та умінь³⁹. Все це обумовлює індивідуальний підхід до дресирування.

Індивідуальний підхід при дресирування собаки передбачає використання окремого підходу до кожного собаки, що обумовлює вибір методу та методики

³⁹ Виноград О. В., Дворнічина І. М. Особливості формування спеціальних знань інспекторів-кінологів при здійсненні державної митної справи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 4. URL: file:///C:/Users/Sony/Downloads/Vnadps_2014_4_6.pdf (дата звернення 11.11.2018).

дресування для найбільш ефективного використання тварини у службовій діяльності.

В процесі роботи дресувальник повинен уміло використовувати досвід кращих дресувальників і інструкторів, прагнути наслідувати їх діям. Це допомагає дресувальникам-початківцям набути необхідних технічних навичок. Тому активним методом навчання дресуванню має бути метод наочності, метод показу. Щоб уміти контролювати дії собаки і повністю підпорядкувати собі його поведінку, дресувальник має бути строго послідовним в роботі. Приступаючи до вироблення у собаки того або іншого навичку, він перш за все повинен намітити, якими методами і прийомами діятиме, і добре продумати послідовність своїх дій. Приступивши до дресування собаки, дресувальник повинен наполегливо виконувати прийняте рішення. Різні зміни і доповнення, що виникають в процесі дресування, мають бути строго обґрунтовані⁴⁰.

Вистроюючи програму дресування собаки, дресувальнику необхідно максимально засвоїти наявні методики та принципи дресури, досконало володіти теоретично-прикладною основою кінологічної діяльності та завдяки уважності та спостережливості помірковано використовувати необхідні технічні навички.

Кожен дресувальник повинен володіти витримкою, винахідливістю, сміливістю і строго дотримувати послідовність своїх дій. Успіх дресування багато в чому залежить від любові до дресированих тварин. Не можна забувати про те, що дресування — не ремесло, а велике мистецтво⁴¹.

⁴⁰ Бочаров В. И., Орлов А. П. Дрессировка служебных собак. URL: http://ovbrt.com/files/0641701_38A05_bocharov_v_i_orlov_a_p_dressirovka_sluzhebnyh_sobak.pdf (дата звернення 11.11.2018).

⁴¹ Бочаров В. И., Орлов А. П. Дрессировка служебных собак. URL: http://ovbrt.com/files/0641701_38A05_bocharov_v_i_orlov_a_p_dressirovka_sluzhebnyh_sobak.pdf (дата звернення 11.11.2018).

4. Ветеринарно-санітарне забезпечення кінологічної діяльності

Використання службових собак у професійній діяльності поліції є досить дієвим засобом у боротьбі зі злочинністю та підтриманні публічної безпеки і порядку в країні. Закон України «Про Національну поліцію» визначив службову собаку як спеціальний засіб, але не варто забувати, що він є живою істотою і потребує більш ретельного догляду, ніж інші визначені спеціальні засоби чи вогнепальна зброя.

Інструкцією з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 01.11.2016 р. № 1145⁴², визначено, що існують певні правила утримання, догляду, ветеринарного та санітарного забезпечення діяльності кінологічного підрозділу Національної поліції України. Відтак, варто більш детально підійти до даного питання, адже здоровий та доглянутий собака є дієвим спеціальним засобом у поліцейській діяльності.

Відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину»⁴³, ветеринарно-санітарне та епізоотичне благополуччя — забезпечення захисту життя і здоров'я людей та тварин від ризиків, пов'язаних з хворобами тварин, включаючи зоонози (хвороби, що передаються від тварин до людей і навпаки), а також забезпечення оптимальних умов життя тварин, що запобігають хворобам і шкідливому впливу факторів довкілля на їх здоров'я та продуктивність. Виходячи з цього, **ветеринарно-санітарне забезпечення кінологічної діяльності** — це комплекс будь-яких заходів та дій щодо забезпечення ветеринарно-санітарного та епізоотичного благополуччя в діяльності кінологічних підрозділів поліції.

Національну поліцію України можна вважати юридичною особою, на утриманні якої знаходяться тварини, а саме собаки та коні. Отже, відповідно до

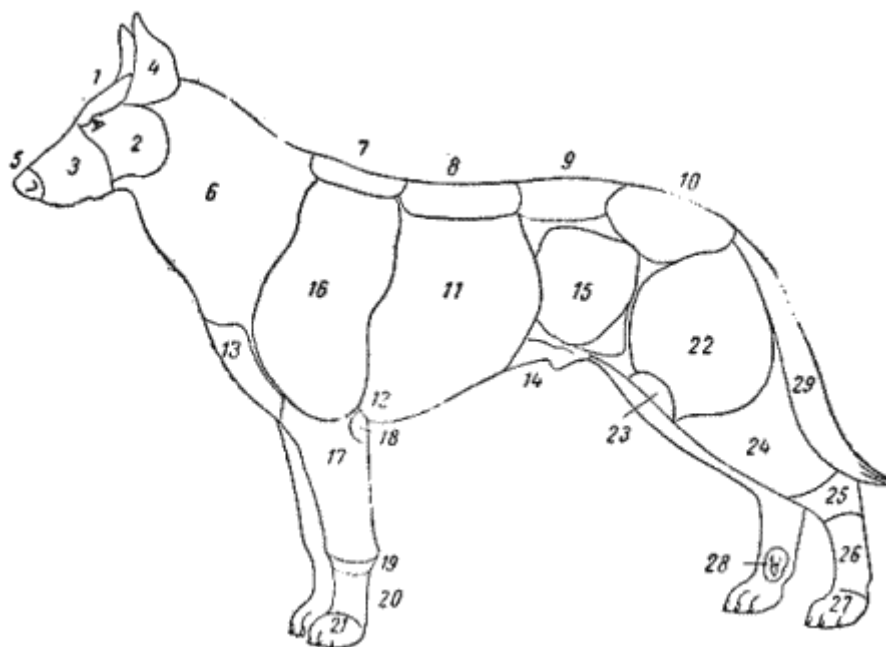
⁴² Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#n754> (дата звернення 11.11.2018).

⁴³ Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 36. Ст. 531. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12> (дата звернення 11.11.2018).

ст. 37 вищезазначеного закону, Національна поліція зобов'язана, серед кола інших обов'язків, охороняти здоров'я та благополуччя тварин шляхом:

- а) забезпечення виконання ветеринарно-санітарних заходів, включаючи зоогігієнічні вимоги та умови, що мають забезпечуватися на потужностях для утримання тварин;
- б) забезпечення тварин якісними та безпечними кормами і водою;
- в) застосування профілактичних ветеринарно-санітарних заходів щодо здоров'я тварин;
- г) своєчасного звернення за послугами лікаря ветеринарної медицини щодо встановлення діагнозу та лікування хворих тварин;
- ґ) використання ветеринарних препаратів згідно з вказівками лікаря ветеринарної медицини;
- д) недопущення жорстокого поводження з тваринами;
- е) забезпечення належних транспортних засобів для переміщення тварин.

Для більш повного та всебічного порозуміння тематики варто зазначити, що будь-який поліцейський-кінолог має пройти відповідну професійну підготовку у закладі, що здійснює підготовку кінологів. Відтак, для більш повного порозуміння матеріалу стосовно ветеринарно-санітарного забезпечення варто більше дізнатися про фізіологічні особливості собак.

1 — лоб, 2 — вилиці, 3 — морда, 4 — вуха, 5 — мочка носа, 6 — шия, 7 — холка, 8 — спина, 9 — попереk, 10 — круп, 11 — груди (бокова частина), 12 — груди (нижня частина), 13 — груди (передня частина), 14 — живіт, 15 — пах, 16 — плече, 17 — передпліччя, 18 — лікоть, 19 — зап'ясток; 20 — п'ясть, 21 —

*передня лапа, 22 — стегно, 23 — коліно, 24 — гомілка, 25 — скакальний суглоб, 26 — плюсна, 27 — задня лапа, 28 — додатковий палець, 29 — хвіст*⁴⁴.

Отже, повертаючись до змісту розділу, для спрощення засвоєння матеріалу пропонується ветеринарно-санітарне забезпечення діяльності кінологічних підрозділів поліції розглядати за частинами: ветеринарне забезпечення та санітарне забезпечення професійної діяльності кінологічних підрозділів.

У кожному кінологічному підрозділі передбачена посада спеціаліста ветеринарної медицини, який здійснює профілактичні, діагностичні, лікувальні та інші санітарно-ветеринарні заходи. Загальний контроль за ветеринарним забезпеченням встановлений за керівником відповідного підрозділу кінологічної служби. Якщо у підрозділі відсутній спеціаліст ветеринарної медицини, то для належного ветеринарного забезпечення до ветеринарного обслуговування службових собак залучаються в установленому законодавством порядку ветеринарні установи на місцях. До обов'язків спеціаліста ветеринарної медицини у кінологічному підрозділі, на якого і покладено завдання із ветеринарного забезпечення, відносяться:

- 1) організація та проведення профілактичних і протиепізоотичних заходів;
- 2) контроль за розміщенням, утриманням собак та доглядом за ними;
- 3) контроль за якістю продуктів, їх зберіганням, приготуванням корму, а також організація індивідуального та дієтичного харчування;
- 4) надання лікувальної допомоги хворим собакам;
- 5) організація та виконання зоотехнічної роботи з розведення та вирощування собак;
- 6) ветеринарна й зоотехнічна підготовка особового складу кінологічного підрозділу.

⁴⁴ Крушинский Л. В., Меркурьева Е. К., Израилевич И. Е. Служебная собака. Москва: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1952. С. 161

До профілактичних та протиепізоотичних заходів відносяться щоденний огляд собак, профілактична вакцинація собак, карантинні заходи, лікувально-профілактичні заходи (дезінфекція, дегельмінтизація, дезінсекція, дезакаризація, дератизація, інші обробки).

Під час щоденного огляду працівник кінологічного підрозділу повинен оглянути собаку на предмет вгодованості (собака не повинен бути дуже худим або товстим, ребра повинні бути ледь помітні і відчутні на дотик), стан шкіряного та шерстного покриву (шкіра природнього кольору, без плям, шерсть повинна лоснитись та не сипатись, повинні бути відсутні грудки шерсті), собака оглядається на наявність паразитів — кліщів та бліх, він повинен бути активний, а не млявий, без об'ємних виділень з очей, стан ротової порожнини перевіряється на відсутність сторонніх запахів (ацетон, кислий запах, запах продуктів бродіння і т.п., але пам'ятайте, собака не може пахнути квітами — він собака!).

На кожного собаку у кінологічному підрозділі ведеться окремий паспорт вакцинації, тому не варто нехтувати, а тим більше відмовлятися від проведення планових вакцинацій від сказу, чуми та інших хвороб. Профілактична вакцинація службових собак здійснюється з метою утворення в них імунітету до основних інфекційних захворювань. Вакцинація поголів'я собак проводиться згідно з планом ветеринарно-санітарних заходів.

Службові собаки КП, училищ, тренінгових, навчальних центрів поліції, відокремлених відділів (відділень) поліції та інших підрозділів повинні бути провакциновані один раз на рік проти сказу, чуми м'ясоїдних, парвовірусного гастроентериту, інфекційного гепатиту, аденовірусу та лептоспірозу собак, а за необхідності залежно від епізоотичної обстановки собаки додатково вакцинуються від інших заразних хвороб.

Вакцинації підлягають лише клінічно здорові і невиснажені тварини. Щеплення цуценят проводять з 2-місячного віку з повторною ревакцинацією на 21–28 день.

При проведенні ревакцинації використовувати вакцину, до складу якої входить атенуйований вірус сказу. Наступні вакцинації проводять 1 раз на рік із записом до відповідного журналу.

Карантинні заходи проводяться протягом 21 доби відносно собак, які прибули до підрозділу або повернулися з кінологом після тривалої відсутності та потребують ізолюваного утримання і щоденного ветеринарного огляду з термометрією. У зазначений період на території спеціальних навчальних підрозділів з дозволу спеціаліста ветеринарної медицини допускається проведення занять із собаками.

У разі захворювання службового собаки кінолог, за яким він закріплений, негайно доставляє його до спеціаліста ветеринарної медицини.

Хворого собаку звільняють від несення служби (дресування) і надають йому кваліфіковану ветеринарну допомогу, у разі підозри на заразне захворювання — ізолюють. Годування хворих собак проводиться за вказівкою спеціаліста ветеринарної медицини.

Дезінфекція, тобто знищення збудників заразних захворювань, проводиться з метою попередження виникнення та розповсюдження інфекційних захворювань двічі на рік (навесні і восени) відповідно до плану проведення основних ветеринарно-санітарних заходів.

При цьому проводиться профілактична дезінфекція місць розміщення собак, прилеглої території та інвентарю, який використовується для її прибирання.

Дезінфекційні заходи додатково проводяться перед розміщенням новоприбулих собак, після їх вибуття і в разі появи інфекційно хворих тварин.

Дегельмінтизація, тобто боротьба з гельмінтозною інвазією, всього поголів'я службових собак здійснюється раз на квартал, але не менше двох разів на рік, індивідуальна — за наявності клінічних ознак ураження гельмінтами (виснаження, кострубата і тьмяна шерсть, глисти в калі).

Дезінсекція — знищення шкідливих комах (блохи, власоїди, воші, мухи, комарі, тощо) і дезакаризація — боротьба з кліщами є обов'язковими

ветеринарно-санітарними заходами, оскільки зовнішні паразити можуть переносити ряд захворювань (комарі — дирофіляріоз, пасовищні кліщі — бабезіоз, блохи — діпілідіоз, тощо).

Боротьба з комахами проводиться відповідно до плану проведення основних ветеринарно-санітарних заходів або (у разі необхідності) за рішенням спеціаліста ветеринарної медицини.

Дератизація — боротьба з гризунами (миші, щури) з метою запобігання різним заразним захворюванням (лептоспіроз, хвороба Ауескі, тощо), псуванню приміщень, інвентарю, а також продуктів харчування.

Для знищення гризунів застосовують різні препарати, під час роботи з якими слід дотримуватися правил безпеки у зв'язку з їх отруйними властивостями, небезпечними для здоров'я як людей, так і собак. Дератизація здійснюється лише спеціалістами ветеринарної медицини. Отруйна приманка розкладається в місцях появи гризунів.

Крім того, боротьба з гризунами в підрозділі полягає у створенні умов, що перешкоджають їх доступу до кормів, а також знищенні сховищ, у яких вони могли б розмножуватись. Неодмінною умовою боротьби з гризунами є дотримання чистоти і санітарних вимог у приміщеннях та на території підрозділу.

Про проведення профілактичних заходів (дезінфекція, дезінсекція, дезакаризація, дегельмінтизація, дератизація, вакцинація собак) робиться запис у журналі обліку проведення протиєпізоотичних та інших ветеринарно-санітарних заходів.

Також у кінологічних підрозділах спеціалістами ветеринарної медицини ведуться журнал реєстрації хворих службових собак та ветеринарні паспорти.

Для проведення протиєпізоотичних та інших санітарно-ветеринарних заходів на допомогу спеціалістам ветеринарної медицини керівництво підрозділу виділяє необхідну кількість працівників.

Як ветеринарно-санітарний та організаційно-оглядовий захід, в кінологічному підрозділі один раз на півроку проводиться виводка службових

собак згідно з правилами виводки службових собак в кінологічних підрозділах Національної поліції України, які наведені у додатку 38 до Інструкції з організації кінологічної діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, з метою:

1) перевірки зовнішнього вигляду працівників кінологічного підрозділу, стану їх однострою, взуття і спорядження та забезпеченості ними;

2) визначення оцінки стройової підготовки працівників кінологічного підрозділу при виконанні ними стройових прийомів із службовими собаками на місці і в русі, в одиночному порядку і в складі підрозділу;

3) ветеринарного огляду, оцінки чистоти, вгодованості (на підставі акта зважування) службових собак, виявлення в них ознак захворювань;

4) перевірки забезпеченості підрозділу спорядженням і предметами, необхідними для утримання, збереження, підготовки і застосування службових собак, а також їх стану;

5) вивчення ветеринарно-санітарного стану території підрозділу і місць утримання службових собак;

6) перевірки забезпеченості підрозділу ветеринарним і господарським майном, а також його стану;

7) контролю за виконанням заходів щодо усунення недоліків, виявлених під час попередньої виводки.

Виводці підлягають усі цуценята віком від 4 до 11 місяців, а також усі службові собаки (крім хворих), які постійно або тимчасово знаходяться в кінологічному підрозділі. Виводка проводиться за стройовим розрахунком. Суки, що пустують, виводяться на лівий фланг. У виводці бере участь весь особовий склад підрозділу. Виводка проводиться безпосереднім керівництвом або особами, призначеними для проведення перевірки.

Напередодні виводки особи, призначені для її проведення, оголошують відповідним керівникам план проведення виводки.

Під час виводки кожний підрозділ повинен мати список її учасників (прізвище, ім'я, по батькові, ГУНП, назва спеціальної підготовки кожного з них), дані про службових собак (кличка, порода, масть, тощо).

Керівник використовує зазначені відомості для доповіді старшому начальнику під час огляду його підрозділу.

Службові собаки виводяться на повідках і в намордниках. Учасники виводки тримають собак біля лівої ноги на короткому повідку, зібраному в лівій руці.

За вказівкою старшого начальника кінологи можуть мати при собі сумки з предметами догляду за собаками і спорядженням для роботи з ними (довгий поводок, ланцюг, щітка, гребінь, скребло, сукнина), які надають для огляду на вимогу перевіряючого. Зазначені предмети можуть оглядатися й під час перевірки стану вольєрів службових собак підрозділу.

Для проведення виводки кінологи шикуються згідно з вимогами Правил поводження кінологів зі службовими собаками в строю, визначених у додатку 1 до Інструкції з організації кінологічної діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 1 листопада 2016 року № 1145.

Виводка починається з перевірки зовнішнього вигляду працівників, стану однострою, взуття і спорядження, після чого проводиться огляд закріплених за ними службових собак.

Після проведення зазначених заходів складається довідка, у якій фіксуються усі вказівки і зауваження старших начальників. Виводка закінчується проходженням зведеного кінологічного підрозділу урочистим маршем. Результатом виводки є оформлення відповідної відомості.

Під час виведення службових собак перевіряються їх вгодованість, чищення, стан місць розміщення, інвентарю для утримання, годування, збереження, підготовки й використання.

Оцінки перевірки за розділами проставляються у відомості виводки службових собак.

Вгодованість собак оцінюється таким чином:

1) відмінно — якщо м'язи міцні, добре розвинуті та рельєфно виражені, жировий прошарок достатній, ребра непомітні, волосяний покрив блискучий, стан здоров'я добрий, тварина має жвавий вигляд;

2) добре — якщо ребра злегка помітні, а інші показники такі, як і для відмінної оцінки;

3) задовільно — якщо м'язи міцні, жировий прошарок недостатній, ребра видно, виступають хребці, волосяний покрив тьмянний, ламкий. Оцінка «задовільно» виставляється також собакам занадто вгодованим (округла, широка спина, провислий живіт, жировий прошарок надмірний, в'ялий вигляд, тощо);

4) незадовільно — якщо м'язи недостатньо розвинені, загальна слабкість, жировий прошарок відсутній, ребра та кістки плечей виділяються, хребці різко виступають, волосяний покрив матовий, має місце випадіння волосся, енергійний собака став малорухливим і в'ялим.

Чищення собак оцінюється таким чином:

1) відмінно — якщо на тулубі, шиї, голові, а також хвості та кінцівках немає бруду та лупи, у вухах чисто, волосяний покрив пригладжений та розчесаний, відсутні ознаки ураження нашкірними та волосяними паразитами;

2) добре — якщо на нижніх частинах кінцівок злегка помітні сліди лупи, а інші показники такі, як для відмінної оцінки;

3) задовільно — якщо є у незначній кількості лупа, усе тіло собаки без бруду, але не вичищене відмерле в період линьки волосся або занадто виражені ознаки перенесених уражень нашкірними паразитами;

4) незадовільно — якщо на тулубі, шиї, голові та хвості є лупа, волосся жирне, липке та брудне або собака уражений нашкірними паразитами.

У разі незадовільної оцінки собаки щодо вгодованості або чищення з причин, що не залежать від кінолога (тривале за часом захворювання, перебої з годуванням, тощо), оцінка з розділу кінологу не виставляється. У цьому разі під час виставлення загальної оцінки кінологічного підрозділу за вгодованість та

чищення отримані індивідуальні незадовільні оцінки з цих розділів не враховуються.

Загальна оцінка підрозділу за вгодованість або чищення собак виставляється:

1) відмінно — якщо не менше 70 % собак оцінені на «відмінно», інші — «добре» та «задовільно»;

2) добре — якщо не менше 95 % собак отримали позитивні оцінки, з яких не менше 60 % мають оцінки «відмінно» та «добре», інші — «задовільно»;

3) задовільно — якщо не менше 85 % отримали оцінки не нижче «задовільно»;

4) незадовільно — якщо більше 15 % собак отримали оцінку «незадовільно».

Оцінка стану місця розміщення собак:

кінолог оцінюється:

1) відмінно — якщо вольєр (місце), у якому розміщується закріплений за ним службовий собака, перебуває в гарному стані, утримується в чистоті (у кабіні й вигулі вольєра (будці та поблизу неї) немає нечистот, пилу, бруду, павутини, сміття, фекалій, сечі), у вигулі вольєра (поблизу будки) є поїлка з водою, яка 2–3 рази на добу міняється, є суха підстилка в холодну пору або при високій вологості повітря);

2) добре — якщо вольєр (місце), у якому розміщується закріплений за ним службовий собака, утримується з незначними недоліками без порушень ветеринарних та санітарно-зоотехнічних вимог;

3) задовільно — якщо утримання вольєра (місця), у якому розміщується закріплений за ним службовий собака, проводиться з недоліками, що призводять до незначного порушення основних ветеринарних та санітарно-зоотехнічних вимог;

4) незадовільно — якщо стан розміщення собак не відповідає вимогам оцінки «задовільно».

Кінологічний підрозділ оцінюється:

1) відмінно — якщо не менше 60 % вольєрів (місць) для розміщення службових собак КП, закріплених за кінологами, у передбачений розпорядком дня термін утримуються з оцінкою «відмінно», інші — «добре» і «задовільно», територія розплідника підтримується у чистоті, інвентар для догляду за собаками закріплений, справний і очищений від бруду;

2) добре — якщо не менше 60 % вольєрів (місць) для розміщення службових собак КП утримуються з оцінкою «добре», інші — «відмінно» і «задовільно»;

3) задовільно — якщо не менше 80 % вольєрів (місць) для розміщення службових собак КП утримуються з оцінкою не нижче «задовільно», є незначні недоліки в підтриманні чистоти території, утриманні закріпленого за кінологами інвентарю для догляду за собаками;

4) незадовільно — якщо більше 20 % вольєрів (місць) для розміщення службових собак підрозділу утримуються з оцінкою «незадовільно» або територія перебуває в антисанітарному стані, близько 30 % інвентарю для догляду за собаками несправні та брудні:

Кінолог оцінюється:

1) відмінно — якщо спеціальний інвентар для утримання, годування, збереження, підготовки та використання службового собаки, закріплений за кінологом, є у наявності, використовується за призначенням, справний, утримується в доброму стані;

2) добре — якщо спеціальний інвентар для утримання, годування, збереження, підготовки та використання службових собак, закріплений за кінологом, є у наявності, використовується за призначенням, справний і утримується з незначними недоліками;

3) задовільно — якщо спеціальний інвентар для утримання, годування, збереження, підготовки та використання службових собак, закріплений за кінологом, є у наявності, але не завжди використовується за призначенням або утримується зі значними недоліками (своєчасно не ремонтується, очищується від бруду, тощо);

4) незадовільно — якщо стан збереження, використання й утримання спеціального інвентарю не відповідає вимогам оцінки «задовільно».

Підрозділ оцінюється:

1) відмінно — якщо спеціальний інвентар для утримання, годування, збереження, підготовки та використання службових собак не менше ніж у 60 % кінологів оцінений на «відмінно», в інших — «добре» і «задовільно». Інвентар для індивідуального й загального користування закріплений за працівниками, посадові особи здійснюють облік і контроль за його використанням та утриманням;

2) добре — якщо спеціальний інвентар для утримання, годування, збереження, підготовки та використання службових собак не менше ніж у 80 % кінологів оцінений не нижче «добре», але є недоліки щодо обліку, контролю посадовими особами за його використанням й утриманням;

3) задовільно — якщо спеціальний інвентар для утримання, годування, збереження, підготовки та використання службових собак не менше ніж у 80 % кінологів оцінений не нижче «задовільно» або якщо відсутній контроль посадовими особами за його використанням й утриманням;

4) незадовільно — якщо стан використання й утримання спеціального інвентарю не відповідає вимогам оцінки «задовільно».

Загальна оцінка за виводку службових собак кінологу, кінологічному підрозділу виставляється:

1) відмінно — якщо службовий собака (службові собаки) за вгодованість і чищення оцінений на «відмінно», стан місць розміщення службових собак і стан спеціального інвентарю для утримання, годування, збереження, підготовки й використання оцінено не нижче «добре»;

2) добре — якщо за всіма показниками отримано оцінки не нижче «добре»;

3) задовільно — якщо за всіма показниками отримано оцінки не нижче «задовільно»;

4) незадовільно — якщо один з показників не відповідає вимогам оцінки «задовільно».

З метою надання першої ветеринарної допомоги хворим собакам, а також з метою уникнення зараження людини кінолог повинен знати основні хвороби службових собак та правила надання першої ветеринарної допомоги.

Основні хвороби собак та правила надання першої ветеринарної допомоги собаці (додаток 40 Інструкції з організації кінологічної діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України)⁴⁵:

Рана — пошкодження тканин, що супроводжується порушенням шкіри або слизової оболонки, кровотечею і болем. За характером пошкодження розрізняють: різані, рублені, рвані, колоті, вогнепальні рани, тощо.

При будь-якому пораненні необхідно зупинити кровотечу, очистити рану від сторонніх предметів, промити кип'яченою водою, змастити йодом, перев'язати бинтом або чистою ганчіркою. При невеликих пораненнях після зупинення кровотечі накладати пов'язку не рекомендується.

Забиття — механічне пошкодження підшкірних тканин без видимого порушення цілісності шкірного покриву. Забиття м'яких тканин характеризується болем, почервонінням, припухлістю, підвищенням температури тіла в місці забиття.

Місце забиття змащується йодом і протягом двох діб до нього прикладається щось холодне (лід або сніг в мішечку, тканина, змочена холодною водою), що замінюється через 3–4 години.

Вивих — зміщення суглобових кінців кісток суглоба. При вивихах рухливість у суглобі порушена, різко виражений біль і припухлість. Необхідно якомога швидше вправити суглоб і накладати пов'язку, що знерухомлює суглоб. Хворій тварині надається повний спокій на 2 тижні.

Перелом — порушення цілісності кісткової тканини. Найчастіше у собак спостерігають переломи довгих кісток кінцівок і ребер. Основні ознаки

⁴⁵ Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#n754> [дата звернення].

перелому кісток: зміщення кінців кісток при прощупуванні, біль, припухлість тканин і кровотеча, хрустіння кісток при їх переміщенні. При відкритих переломах — розриви м'яких тканин і шкіри, вихід одного з кінців кістки в м'які тканини або назовні. При переломах з'єднуються кінці зламаної кістки і їй надається правильне положення. На місце перелому накладається шина, щоб знерухомити зламану кістку. Після надання допомоги повідомляється спеціаліст ветеринарної медицини.

Гастроентерит — запалення шлунка та кишечника. Захворівши гастроентеритом, собака стає невеселою, сонною, інколи труситься. На другий або третій день захворювання у неї з'являються пригнічений стан, відсутність апетиту, сильна блювота, пронос і підвищення температури тіла до 40–41 °С. Собаці необхідно очистити шлунок від харчової маси, для чого їй дають половину склянки розчину кухонної солі (чайну ложку солі розчиняють у склянці води). У перші 2–3 дні встановлюється дієта. Поступово додається свіжа чиста вода, а краще міцний чай. На третій день можна давати вівсяний кисіль, приправлений молоком. При важких симптомах захворювання необхідно звертатись за допомогою до спеціаліста ветеринарної медицини.

Сказ — заразна хвороба всіх тварин і людей. Збудником сказу є вірус, який міститься у слині хворої тварини. Вірус розповсюджується бродячими собаками, лисицями, вовками, котами. Зараження відбувається через укуси, разом зі слиною вірус потрапляє в рану. Можливе зараження при потрапленні зараженої слини на шкіру і слизові оболонки, якщо на них є подряпини. Захворівши на сказ, собака стає недовірливою, тікає від людей, на оклик господаря не реагує. Собаці важко пити воду, спостерігається виділення слини, зміна голосу. Після нападу собака намагається втекти. При виявленні у собаки ознак, які викликають підозру, що собака захворів на сказ, потрібно повідомити керівника кінологічного підрозділу та регіональну державну ветеринарну установу.

Собаки, які покусали людей або тварин, негайно підлягають огляду спеціалістом ветеринарної медицини і утримуються під наглядом протягом 10–

15 діб. Людей, покусаних собакою, негайно направляють до найближчих медичних установ.

Чума собак — гострозаразна хвороба, яка в основному вражає молодих собак. На чуму можуть захворіти собаки й старшого віку, а також коти й дикі тварини. Збудник хвороби — вірус. Зараження чумою найчастіше відбувається через дихальні шляхи та органи травлення. Головне джерело зараження — хворі тварини, предмети догляду, годівниці, приміщення і підстилки, де утримуються хворі собаки, а також опосередковано — людина, транспортні засоби. При чумі спостерігаються зменшення апетиту, почервоніння слизових оболонок очей, носа і підвищення температури тіла до 40 °С. Із ніздрів та очей виділяється спочатку прозора, а потім гнійна речовина. Собака ледь рухається, лягає зі стогоном. Можуть бути кашель, параліч кінцівок. При виявленні ознак чуми хворі і ті, що підозрюються на захворювання чумою, собаки негайно відділяються від здорових і поміщуються в ізолятор.

За іншими собаками встановлюється нагляд і проводиться їх термометрія вранці і ввечері. Лікування хворих собак повинно бути суворо індивідуальним і проводиться під керівництвом спеціаліста ветеринарної медицини.

Гельмінтоз — глистова хвороба собак, збудниками якої є паразитичні глисти (гельмінти). Більшість глистових хвороб — хронічні, вони виснажують собак і знижують їх працездатність через отруєння організму продуктами життєдіяльності гельмінтів. Деякі глистові хвороби собак є небезпечними для людини.

У собак, які захворіли на гельмінтоз, погіршується або псується апетит, вони худнуть, стають в'ялими, з калом виділяються глисти або їх личинки.

При виявленні ознак захворювання негайно повідомляється спеціаліст ветеринарної медицини для проведення лікування. Хвора собака утримується окремо, старанно прибирається і засипається хлорним вапном її кал. Підлога в будці, кабіні автотранспорту, предмети догляду щодня ошпарюються гарячим розчином.

У випадках підозри на виникнення особливо небезпечних інфекційних захворювань службового собаки (сказ, чума, тощо) кінолог, за яким він закріплений, негайно доповідає про це керівнику кінологічного підрозділу та інформує спеціаліста ветеринарної медицини кінологічного підрозділу. Хворого собаку звільняють від несення служби та ізолюють.

Про встановлення інфекційної хвороби у собак спеціаліст ветеринарної медицини негайно повідомляє начальника підрозділу та державного ветеринарного лікаря міста (району). Спеціаліст ветеринарної медицини розробляє план ліквідації інфекційного захворювання відповідно до вимог ветеринарного законодавства.

У кожного кінолога має бути у інвентарі ветеринарна аптечка для надання першої невідкладної допомоги собаці. До аптечки входить: гумовий джгут, вата, бинт, діамантовий зелений 2 %, йод, перекис водню, лінімент стрептоциду 5 %, ветеринарна окситетрациклінова очна мазь, активоване вугілля, атоксіл у пакетах, розчин хлоргексидину, мазь цинкова.

Також для забезпечення санітарного благополуччя у кінологічному підрозділі встановлено вимоги до перевезення службових собак. Так, службові собаки мажуть перевозитися у будь-якому транспорті, крім метрополітену. Перевезення на службі здійснюється у службовому автотранспорті у салоні або спеціально обладнаних місцях (будках). Перевезення в автобусі здійснюється також у салоні або у переносній чи стаціонарній клітці. Під час перевезення собаки у вантажному транспорті кінолог знаходиться поряд із ним. Під час перевезення кінолог повинен мати з собою посуд для напоювання і годування собаки, чисту воду та сухий корм. Змішане годування забороняється під час перевезення. Після тривалого перевезення собаці надається відпочинок 12 годин.

Відповідно до інструкції, важливою умовою збереження працездатності собак є правильне їх утримання та обслуговування, що передбачає: огляд собак для визначення стану їх здоров'я; вигул; чищення; годування; прибирання місць утримання собак; прибирання прилеглої до місць утримання собак

території; проведення занять із собаками; вихід із службовими собаками на службу.

Правила утримання:

1) на територію кінологічного підрозділу забороняється вхід сторонніх осіб без дозволу керівника або особи, яка його заміщає;

2) не дозволяється грубе ставлення до собак;

3) дресирування собак має здійснюватися відповідно до графіка, затвердженого керівником кінологічного підрозділу, у спеціально відведеному для цього місці;

4) собаки в разі захворювання, відмови від корму, у випадку укусів сторонніми собаками або іншими тваринами негайно ізолюються та утримуються окремо під наглядом до кінця карантинного строку, визначеного спеціалістом ветеринарної медицини;

5) під час загального вигулу собаки не спускаються з повідків;

6) пустуючі суки вигулюються в окремих місцях або в останню чергу;

7) хворі собаки вигулюються у спеціально відведеному місці за вказівкою спеціаліста ветеринарної медицини;

8) забороняється вихід на службу з хворими собаками та суками, які пустують.

Щоденне прибирання приміщень кінологічного підрозділу та його території має передбачатись розпорядком дня. Прибирання приміщень і території здійснюється вожатими службових собак. Перед прибиранням усі собаки мають бути виведені з вольєрів та прив'язані таким чином, щоб унеможливити контактування один з одним. Вольєри та території прибираються кожного дня зранку. Під час прибирання стіни будки, кабін і місця для вигулу протираються вологою ганчіркою, а дерев'яна підлога після очищення від бруду протирається вогкою тирсою або змивається водою та підмітається. Узимку кабін і місця для вигулу прибираються від снігу і льоду.

Після прибирання все сміття збирається у спеціальні ящики і вивозиться за межі кінологічного підрозділу у спеціально відведене для цього місце, де спалюється або закопується.

У холодну пору року як підстилка для службових собак використовується солома, сіно або дрібна пакувальна стружка. При кожному прибиранні підстилка перетрушується, вогка її частина викидається, а повна її заміна робиться через кожні 5–7 днів.

Підстилку одного собаки забороняється використовувати для іншого.

Кабіни, місця для вигулу і будки в теплу пору року не менше двох разів на місяць необхідно мити гарячою водою і просушувати. Кабіни повинні провітрюватися кожного дня.

Для профілактики заразних захворювань, що характерні для теплої пори року, не менше одного разу на місяць під наглядом спеціаліста ветеринарної медицини проводиться дезінфекція приміщень, у яких утримуються собаки.

Чистка собак здійснюється у спеціально відведеному місці щодня, а також у всіх випадках забруднення шерсті. Перед чисткою проводиться огляд собаки на ознаки захворювання.

Купання службових собак у відкритих водоймах допускається лише влітку з дотриманням правил поведінки на воді. У спеку собак дозволяється купати у водоймах щодня. Під час купання поводок і намордник із собаки знімають. Тривалість купання залежить від фізичного стану собаки.

Для більш повного очищення шкіри і шерсті собак від бруду, жиру та лупи рекомендується їх мити з використанням мильного розчину або зоошампунів. Миття здійснюється в міру потреби, у зимовий час — лише у спеціально пристосованому для цього приміщенні, у якому собака перебуває доти, доки повністю не просохне. Після миття собаку протирають чистою ганчіркою. Не дозволяється купання і миття собаки відразу після годування, роботи і тренування.

Годування службових собак (цуценят) у підрозділах поліції здійснюється згідно з нормами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від

15 жовтня 2001 року № 1348 «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби»⁴⁶.

Правила годування:

1) їжа для собак готується лише з доброякісних продуктів або використовується сухий корм класу «преміум» або «супер-преміум»;

2) забороняється годувати службових собак залишками їжі з громадських пунктів харчування;

3) контроль за якістю продуктів і приготуванням їжі покладається на спеціаліста ветеринарної медицини та чергового по підрозділу;

4) спеціалізована кухня службових собак забезпечується необхідним обладнанням, посудом та інвентарем за переліком;

5) під час підготовки до варки м'ясні продукти промиваються чистою проточною водою і діляться на шматки не більше 0,5 кг, солонина перед варкою ретельно вимочується для уникнення сольового отруєння собак, крупа промивається і попередньо замочується на 2–3 год., овочі подрібнюються, картопля миється, очищається від шкурки і нарізується на частини;

б) їжу готують за таким рецептом: з розрахунку на одного собаку у казан 2–2,1 л води кладуть м'ясо, яке вариться 40–50 хв., засипають крупу і варять близько години, після цього закладають картоплю. У кінці приготування додають сіль. Для уникнення пригорання кашу необхідно регулярно помішувати. Їжа вважається готовою, коли крупа розварилася, картопля розминається, а м'ясо відділяється від кісток. Перед годівлею до бачків з кашею додають подрібнені сирі овочі і ретельно перемішують;

⁴⁶ Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2001. *Офіційний вісник України*. 2008. № 57. С. 112. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348-2001-%D0%BF> (дата звернення 11.11.2018).

7) спеціаліст ветеринарної медицини визначає кількість їжі та дієтичне харчування індивідуально для кожного службового собаки;

8) їжа розливається по індивідуальних пронумерованих бачках, ретельно вимитих і ошпарених окропом. Бачки з кашею розставляються на спеціально обладнаних стелажах;

9) перед годуванням перевіряється якість корму, видаляються дрібні кістки, варене м'ясо подрібнюється і розкладається по бачках;

10) до моменту роздачі їжі її температура повинна бути в межах +25–30 °С. Забороняється годування собак гарячою та мороженою їжею;

11) не допускається використання залишеної в бачках їжі для згодовування іншим собакам;

12) про випадки відмови собаки від корму доповідають спеціалісту ветеринарної медицини;

13) у теплу пору року службові собаки постійно мають забезпечуватися бачками зі свіжою водою.

Середній обсяг їжі для разового годування собаки не повинен перевищувати 2 л. Годування проводиться 1 чи 2 рази на добу. Кількість годувань і обсяг їжі змінюється за приписом спеціаліста ветеринарної медицини залежно від пори року, а також росту, ваги собаки та його службової діяльності.

Годування службових собак проводиться за 2 год. до занять або через 2 год. після них. Їжа та вода службовим собакам подається лише із закріпленого за ними посуду, який нумерується і зберігається в осередках стелажів за таким же номером.

Два рази на тиждень за рахунок установленної норми собакам згодовують по 150–200 г сирого м'яса. Частина з нього може використовуватися як ласощі під час дресирування (тренування) собак.

Після годування собак бачки мийуть гарячою водою, ошпарюють окропом і ставлять на спеціально обладнані стелажі.

Щоденний контроль за якістю приготування їжі для собак здійснюється спеціалістом ветеринарної медицини та керівництвом кінологічного підрозділу. Крім того, на кухні відповідальний працівник здійснює облік руху продовольчих товарів для годування службових собак, відображає відомості про отримання та видачу кормів.

Отже, здоровий собака, а від того і ефективна та працездатна кінологічна служба Національної поліції України, досягається шляхом постійного догляду за собаками, збалансованого та корисного годування, чищення та миття собак і приміщень для їх утримання, здійснення профілактичних та лікувальних заходів щодо тварин, систематичного тренування та вихову собак. Для забезпечення ветеринарно-санітарного благополуччя у підрозділі до собак мають ставитися не як до спеціального засобу, який знаходиться на балансі підрозділу, а як до напарника.

5. Загальні правила дресирування службових собак та методи відбору собак для службової діяльності

За допомогою собак затримують злочинців, виявляють наркотики, вибухівку і зброю, нелегальних мігрантів, запобігають міжнародному тероризму, тощо. Такий широкий спектр застосування службових собак обумовлений тим, що вони здатні протидіяти одночасно трьом злочинцям, захищати життя кінологічної команди, долати 2–3-метрові перешкоди, пересуватися зі швидкістю 8–12 м/с, миттєво орієнтуватися у складних ситуаціях, не відчують страху від погроз і пострілу⁴⁷. Саме тому використання добре дресированої собаки у діяльності поліції є дієвим засобом, за допомогою якого поліцейські можуть більш ефективно виконувати свої завдання.

Собака вважається службовим після проходження відповідного курсу дресирування та здачі іспитів (до проходження навчання собака вважається резервним). Вік собак, які направляються для підготовки у навчальні заклади поліції, має становити, як правило, від 9 місяців до 2 років (допускається відхилення від вказаного віку в межах двох місяців).

Підготовка службових собак передбачає загальне і спеціальне дресирування. Наступний етап — тренування, що здійснюється за місцем несення служби.

Відповідно до Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції⁴⁸, початкове дресирування службових собак проводиться з метою вироблення в них загальних і спеціальних навичок за голосовими командами і жестами дресувальника.

Курс загального дресирування (загальна керованість, слухняність) передбачає привчання собаки до дресувальника, клички, нашійника, повідку,

⁴⁷ Потушинський О. П., Жданова В. П. Характеристика кінологічного забезпечення окремих правоохоронних органів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 143

⁴⁸ Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#n754> (дата звернення 11.11.2018).

намордника; вироблення у собаки понять вільного стану, підходу до дресирувальника, ходіння поруч, сидіння, лежання, стояння на місці, подачі голосу, апортування предметів, припинення небажаних дій, долання перешкод, привчання собаки до занять у групі; вироблення навичок спокійного ставлення до пострілів, відмови від знайденої їжі або їжі, яку пропонують сторонні особи, тощо.

Курс спеціального дресирування передбачає привчання собаки до роботи із запаховими слідами (відпрацювання сліду, вибірка речі і запахових проб, вибірка людини, обшук місцевості, пошук стріляних гільз, наркотичних речовин, вибухонебезпечних речовин, зброї і набоїв, людських трупів та останків); розвиток активно-захисної реакції, злоби та настороженості до сторонніх; привчання до захисту кінолога, до затримання та конвоювання злочинця, а також до охорони його на місці; привчання до беззвучного оповіщення кінолога про наближення сторонньої людини.

Важливо пам'ятати, що для дресирування собак велике значення мають складні безумовні рефлекси, або інстинкти, що є вродженою основою поведінки собаки. Увесь процес дресирування собак являє собою розвиток індивідуальної поведінки на базі безумовних рефлексів. **Дресирування** — вироблення у собаки стійких умовних рефлексів на виконання певних дій за сигналами дресирувальника.

Загалом увесь процес дресирування варто вистроїти з урахуванням особливостей собаки та спрямування її подальшої діяльності. Усі умовні рефлекси, що намагається виробити у собаки кінолог, діляться на дві групи: позитивні (активні) та негативні (тормозні) рефлекси. В залежності від характеру собаки та завдань, які в подальшому стоятимуть перед кінологом з цією собакою, обов'язково визначається тип вищої нервової діяльності: збуджуваний — неврівноважений («холерик»), врівноважений — рухливий («сангвінік»), урівноважений — спокійний («флегматик»), слабкий («меланхолік»). У собак-«холериків» швидко утворюються активні умовні рефлекси, а тормозні — дуже важко. Для собак-«сангвініків» процес

дресирування є нескладним, ці собаки краще за інших дресируються, складнощі можуть виникнути через те, що вони є досить рухливими і нерідко замінюють процес виконання однієї вправи іншою. Собаки-«флегматики», як і «сангвініки», добре піддаються дресируванню та виробленню умовних рефлексів, але вони характеризуються малорухливістю та повільно переходять від одного процесу до іншого. З першого погляду такі собаки є не досить активними, але у них виробляється безпомилковий умовний рефлекс, якого складно досягти при дресируванні інших типів собак. Собаки-«меланхоліки» досить складно піддаються дресируванню, а якщо і піддаються, то процеси вироблення тормозних рефлексів переважають⁴⁹.

Методи дресирування — це способи впливу на собаку різними певними подразниками з метою вироблення у нього умовних рефлексів і формування навичок.

При дресируванні собак застосовуються 4 різні способи вироблення навичок або відпрацювання окремих прийомів. При виборі методу дресирування керуються типом вищої нервової діяльності собаки, тобто враховують її темперамент, стать, вік, породу, умови вирощування та виховання собаки. Кожен з цих методів має свої позитивні і негативні сторони.

До методів дресирування собак, а також вироблення у них окремих прийомів відносяться наступні.

Смакозаохочувальний метод застосовується в основному до собак, у яких яскраво виражена харчова реакція. За допомогою цього методу виробляються певні навички за допомогою ласощів. Цей спосіб широко використовується для відпрацювання різних прийомів у молодих і дорослих собак. Умовні рефлекси при цьому методі відпрацьовуються швидко і легко.

Механічний метод — відпрацювання прийому полягає в тому, що кінолог при відпрацюванні будь-якого прийому повинен виробити у собаки умовний подразник, який супроводжується безумовним механічним або больовим подразником. Механічні дії — натиск рукою, ривок повідцем,

⁴⁹ Бочаров В., Орлова А. Дрессировка службених собак. Москва: ДОСААФ, 1957. С. 17–18.

строгий нашійник. При механічному методі дресирування правильно виконана дія обов'язково має підкріплюватися механічними заохоченнями — погладжування по шії, холці, спині, поплескування по плечу, грудях, це діє на собаку заспокійливо і схвально. Механічний спосіб має обмежене застосування в дресируванні собак. Їм зазвичай дресирують собак, які не реагують на ласощі або іграшку, і для подальшого вироблення навички на команду.

Контрастний метод — основний метод дресирування службових собак. Він поєднує в собі механічний і смакозаохочувальний метод. Тобто кінолог супроводжує умовний подразник безумовним механічним подразником, що спонукає собаку зробити потрібні дії, а після цього застосовує безумовний харчовий подразник як засіб заохочення собаки за виконання команди. В результаті впливу двох різних за своєю дією безумовних подразників у собаки швидко виробляється необхідна навичка. Вироблений цим способом навик є найбільш міцним.

Харчовий метод або метод формування у собак справжньої мотивації і певної поведінки за допомогою корму. За допомогою цього методу виробляються такі вміння як пошук наркотиків, робота по сліду, обшукування місцевості.

Ігровий метод — широко використовується для виховної дресирування або при фізичному розвитку собаки.

Допоміжні методи:

- наслідувальний — цей метод заснований на тому, що у собак є вроджена здатність наслідувати поведінку інших тварин або людини;
- метод наштовхування — полягає в тому, що собаку змушують до виконання певної дії шляхом створення для цього вимушених умов;
- самонавчання — самостійно набуті навички, звички, поведки та інші реакції поведінки⁵⁰.

⁵⁰ Методы дрессировки собак. URL.: <http://www.walkservice.ru/Blog/dressirovka-sobak/metodyi-dressirovki-sobak/> (дата звернення 11.11.2918)

В процесі роботи кінолог повинен чітко дотримуватися наступних основних правил:

1. Починаючи дресирування, уважно вивчити особливості поведінки собаки (тип вищої нервової діяльності, переважну реакцію), привчити собаку до себе і лише після цього приступати до роботи.

2. На кожне заняття ставити певне завдання і домагатися його виконання.

3. Суворо дотримуватися основного правила вироблення умовного рефлексу: умовний подразник (команду, жест) застосовувати дещо раніше безумовного або, в крайньому випадку, одночасно.

4. Команди не змінювати, але надавати їм відповідну інтонацію і уважно стежити за правильністю і чіткістю подачі команд і жестів.

5. Не нервувати, не допускати грубощів і зайвої ласки. Бути вимогливим і наполегливим, не забуваючи заохочувати кожну правильну дію собаки.

6. Дресирування проводити за принципом: від легкого до важкого, від простого до складного.

7. Не втомлювати собаку одноманітністю вправ, урізноманітнити заняття, прагнучи зберігати зацікавленість собаки у виконанні різних дій.

8. Уважно стежити за фізичним станом собаки.

ЗАГАЛЬНИЙ КУРС ДРЕСИРУВАННЯ

Після закінчення загального курсу дресирування собака повинна:

1) мати контакт з кінологом, витримку, спокійно реагувати на людей, тварин та інші подразники, у тому числі сильні звукові та світлові;

2) за першою командою кінолога голосом без повідку виконувати такі дії:
рухатися поруч з кінологом;

сідати, лягати, стояти;

підходити до кінолога;

повертатися на місце;

підносити предмети;

долати перешкоди;

повзати;

виконувати команду «Голос» (крім собак для пошуку вибухівки);

відмовлятися від знайденої та запропонованої сторонніми особами їжі;

3) вправи, зазначені в абзацах третьому-п'ятому, восьмому, дев'ятому підпункту 2 цього пункту, виконуються окремо голосом та жестами на відстані 25 м.

Тренування вправ на витримку. При виробленні у собаки навичок, що відносяться до курсу загального дресирування, поряд з утворенням умовних рефлексів відпрацьовують і послідовно закріплюють витримку.

Витримка — це гальмівний рефлекс, який стримує зриви собаки з місця під час виконання того чи іншого прийому. Технічна побудова вправ при відпрацюванні витримки кожного разу обумовлюється ступенем конкретного досвіду. Наприклад, коли кінолог відпрацьовує у собаки навик сидіти по команді «Сидіти», він поступово починає привчати його до витримки. Робиться це так. При відході кінолога собака намагається йти слідом за ним, в цей час суворою командою «Сидіти» треба змусити його залишитися на місці. Якщо собака при русі кінолога не зривається з місця, він через деякий час (через 1–2 хвилини) повертається, пестить собаку і згодовує йому ласощі. Таким чином, поступово виробляють у собаки витримку сидіти у відсутності господаря до 5 хвилин і більше.

До витримки привчають собаку і при відпрацюванні інших навичок з курсу загального дресирування: при стоянні, перед стрибком через бар'єр, перед посылкою за кинутим предметом і т.п.

Витримку у собаки відпрацьовують, як правило, на довгому повідку. Деякі малодосвідчені кінологи при початкових заняттях забувають про це і заняття проводять на короткому повідку. Це недозволена помилка, вона заважає успіху справи. При відході від собаки найменший натяг повідку змушує його зриватися з місця. Довгий поводок, якщо він не заплутаний, дає свободу дії кінологу при відході; поводок поступово розмотується, не

зачіпаючи собаку. Для закріплення витримки заняття проводять, коли на місцевості є відволікаючі подразники.

Команда «Поруч».

За цією командою собака повинен рухатися поруч із лівою ногою кінолога, його передні лапи не повинні заходити за лінію носків взуття кінолога. При зупинці

кінолога, який дав команду «Поруч», собака повинен сісти поряд з лівою ногою кінолога, а при продовженні руху — продовжити рух.

Вихідне положення для відпрацювання даної команди: собака стоїть біля лівої ноги кінолога, останній тримає поводок на відстані 20–30 см від нашійника. Починаючи рух, кінолог подає команду «Поруч» і повідком задає напрям руху собаки. При відхиленні собаки від завданого положення робиться ривок повідком, для закріплення правильного виконання вправи кінолог періодично заохочує собаку. Поворот в русі робляться також з поданням команди «Поруч» та невеликим ривком повідку у напрямі повороту (поворот праворуч — невеликий ривок праворуч; ліворуч — невелике натягування повідку назад). Словесна команда має підкріплюватися жестом — поплескування долонею по лівому стегну.

Команди «Сидіти», «Лежати», «Стояти».

Відпрацювання команди «Сидіти» відбувається шляхом фізіологічного запрокинення голови собаки назад. Тобто стоячи перед собакою, кінолог повинен підняти праву руку долонею до собаки на рівень плеча та подати команду «Сидіти», у руці

бажано тримати ласощі або іграшку. Якщо собака не сів, здійснюється натиск на круп собаки до моменту присаджування. Після правильного виконання команди надається заохочення (погладжування, ласощі або гра).

Команда «Лежати» виконується аналогічним способом, але кінолог підносить руку трохи далі від передніх лап собаки долонею вниз та натиском на круп та спину допомагає йому зайняти правильне положення, якщо собака сам не прийняв правильне положення. Після правильного виконання команди надається заохочення (погладжування, ласощі або гра).

При відпрацюванні команди «Стояти» пряма права рука кінолога підіймається вперед долонею вниз. Для надання правильної позиції собаці кінолог може під час подання команди «Стояти» притримувати собаку передпліччям під пах. Після правильного виконання команди надається заохочення (погладжування, ласощі або гра).

Після кожної вправи обов'язкове словесне заохочення собаки фразами типу «Добре», «Молодець».

Команда «До мене». Під час вигулу собаки на подовженому повідку кінолог, тримаючи поводок в лівій руці, називає кличку собаки і голосно, чітко, з ласкавою інтонацією подає команду «До мене!», показуючи на долоні правої руки ласощі. Ласощі привертають собаку, і він біжить до кінолога. Він же відбігає на кілька кроків і знову подає команду «До мене!», продовжуючи показувати ласощі. Собаку, який підійшов, заохочують ласощами, погладжуванням і вигуком «Добре». Якщо собака не підходить до кінолога, то команда подається знову і одночасно з нею легко, без заподіяння болю, повідцем підтягують собаку до себе, повторюючи команду «До мене!» з ласкавою інтонацією. Коли собака опиниться поруч з кінологом, його заохочують ласощами, погладжуванням і вигуком «Добре». Ці дії повторюються кілька разів до тих пір, поки собака не почне підбігати до кінолога по одній команді «До мене!».

Якщо при відпрацюванні прийому собака повільно підходить, то при підкликанні кінолог повинен швидко відбігати від собаки — це змусить його підходити швидше. Після підходу собаки до кінолога може використовуватися додаткова команда «Сидіти» для правильного закінчення команди. Так, правильним виконанням вправи буде підхід собаки до кінолога спереду та прийняття положення сидячи.

Команда «Місце». По команді «Місце» і з урахуванням жесту — витягнутої правої руки вперед, в напрямку того місця, на яке повинен піти собака, останній повинен підійти до вказаного місця, означеного якоюсь річчю, та виконати команду «Лежати». Цей прийом рекомендується вводити після закріплення умовних рефлексів на команди «До мене» і «Лежати». При дресируванні молодих собак і собак з підвищеною харчовою реакцією використовується смакозаохочувальний метод.

Поклавши в певному місці який-небудь предмет, добре відомий собаці (рукавичку, кашкет, хлист або підстилку, на якій зазвичай відпочиває собака), кінолог підводить її до визначеного предмету і, подаючи команди («Місце», «Лежати»), спонукає її лягти біля предмета, підкріплюючи дії тварини ласощами. Потім він відходить на невелику (3–5 м) відстань і кличе собаку. Після незначної витримки собаки у ноги кінолог бере в праву руку ласощі і збуджує собаку їх запахом і видом. Надалі, повторивши кілька разів команду «Місце» і залучаючи собаку ласощами, відводить його на місце, укладає і заохочує. Після кількох таких вправ кінолог, подаючи команду «Місце», сам намагається відстати від собаки, змушуючи його повернутися на місце по команді. Правильні дії собаки заохочуються. На наступних заняттях кінолог, подавши команду і жест, залишається на місці і підходить до собаки для заохочення тільки після того, як він виконає потрібні дії. Відстань до місця посилю слід поступово збільшувати до 15 м і більше⁵¹.

Піднесення кинутого предмета. Привчати собаку до подачі предмета слід починати в цуценячому віці, в процесі гри. В якості предметів для

⁵¹ Бочаров В., Орлова А. Дрессировка службених собак. Москва: ДОСААФ, 1957. 113 с. С. 54.

привчання щеняти до апортування рекомендується використовувати шматок міцної жорсткої матерії, м'яч з ганчірок, невелику палицю (довжиною 20–25 см, діаметром 3–4 см), рукавицю і т.п. Спонукаючим подразником до того, щоб цуценя схопило предмет, є рух предмета в руках кінолога. Змахуючи апортувальний предметом перед мордою цуценя, кінолог ніби залучає його до гри. Одночасно з цим він вимовляє команду «Апорт». Як тільки цуценя схопить предмет, потрібно злегка тягнути його до себе; це змусить цуценя міцно тримати апорт. Переконавшись в тому, що собака тримає предмет досить міцно, потрібно відпустити предмет і після невеликої витримки, подавши команду «Дай», взяти його у цуценяти.

Для того, щоб цуценя легко віддало предмет, слід, вимовляючи команду «Дай», запропонувати йому ласощі. Побачивши ласощі в руках кінолога, цуценя відразу віддає предмет. Поступово потрібно збільшувати витримку — змушувати цуценя довше тримати предмет в пащі; рекомендується також дозволяти цуценяті тримати апорт під час відходу від кінолога, при русі поруч з ним і при підході. Слід також привчити цуценя брати предмети з землі. Для цього дресирувальник рухом руки з предметом збуджує цуценя і, вловивши його спробу схопити предмет, кидає його на землю, вимовляючи команду «Апорт». Взяття предмета заохочується погладженням і вигуком «Добре». Ласощі потрібно давати тільки після взяття предмета з пащі щеняти по команді «Дай». Щоб взяти предмет у цуценяти, що відбігає в сторону, потрібно вимовити кличку собаки і подати команду «До мене», відбігаючи при цьому в протилежну (від цуценя) сторону. Це спонукає цуценя швидше підійти до кінолога⁵².

Долання перешкод. Під перешкодами у кінологічній діяльності розуміються паркан, канава, огорожа, бум, лаз. Для виконання собакою даної вправи найчастіше використовується два методи: механічний або контрастний, або метод наслідування. Умовним подразником для собаки, що має виконати стрибок, є команда «Бар'єр» та жест рукою у напрямі подолання перешкоди.

⁵² Бочаров В., Орлова А. Дрессировка службених собак. Москва: ДОСААФ, 1957. 113 с. С. 56

При відсутності необхідності стрибати (бум або лаз) подається команда «Вперед» та той же жест.

Для відпрацювання вправи можна, встановивши маленьку висоту (щоб вона не лякала собаку, тобто заглушила дію інстинкту), посадити собаку перед бар'єром і, перекинувши поводок на іншу сторону, перейти туди кінологу, а потім кликати собаку спочатку знайомим звуком «До мене», «Бар'єр», а потім після ряду повторень однією командою «Бар'єр», закріпивши на цьому слові рефлекс на стрибок. Так чи інакше, але в результаті незабаром собака знатиме, що команда «Бар'єр» означає стрибок⁵³. Виконання вправи повинно підкріплюватись заохоченням у вигляді ласощів або гри.

Також навчити собаку долати перешкоди по команді «Бар'єр» можна, всадивши його перед перешкодою та за вищевказаною командою перекинути через перешкоду ласощі або апортувальний предмет, після правильного виконання вправи обов'язково слід заохотити собаку. Якщо використовувати метод наслідування, то кінологу варто бігти з собакою до бар'єру і перестрибувати самому, захоплюючи за собою собаку, а після 3–4 разів, підбігаючи до бар'єра, самому не стрибати, допускаючи тільки стрибок собаки по інерції і пов'язуючи такі моменти з командою⁵⁴.

Виконання команди «Повзти» найчастіше починається з відпрацювання вправи за командою «Лежати». Після прийняття собакою положення лежачи, кінолог, тримаючи у правій руці ласощі або апортувальний предмет (залежить від особистості собаки), веде праву руку від морди собаки вперед по землі, а лівою рукою запобігає підняттю собаки з положення лежачі. Під час початку руху рукою кінолог надає команду «Повзти», після правильного її виконання заохочує собаку. Не варто починати відпрацювання даної вправи на велику відстань, достатньо 1–2 метрів з подальшим збільшенням відстані. Також можливе використання лазів для відпрацювання даної команди. Алгоритм дій в даному випадку аналогічний виконанню вправи «Бар'єр».

⁵³ Теория и техника дрессировки служебных собак. Третье издание / Под редакцией доцента А. Ющенко. Москва: Государственное военное издательство, 1932. 252 с. С. 126

⁵⁴ Теория и техника дрессировки служебных собак. Третье издание / Под редакцией доцента А. Ющенко. Москва: Государственное военное издательство, 1932. 252 с. С. 127

Команда «Голос». Варто пам'ятати, що хоча виконання команди «Голос» відноситься до загального курсу дресирування, навчання такій команді необхідне лише для певних видів собак (в залежності від майбутнього напрямку роботи). Тренування команди «Голос» необхідне для підготовки розшукових, патрульно-розшукових, конвойних і вартових собак.

Дресирування здійснюється завдяки наявності у собак спонукаючих стимулів. Собаки бурхливо реагують на демонстрацію смачної їжі (ласощів або іграшки). Головне — сформувати стійку асоціацію слухняності з винагородою. Кінолог прив'язує собаку до нерухомого об'єкта для унеможливлення стрибка собаки та демонструє йому предмет його зацікавленості, можливо навіть трохи подразнити собаку, потім рука з предметом застигає в одному положенні над головою собаки та подається команда «Голос». Після виконання «Голосу» обов'язково заохочується собака ласощами, словами та погладженням.

Відмова від знайденої або запропонованої сторонніми їжі. Вироблення стійкого тормозного умовного рефлексу на відмову брати ласощі — їжу з рук чужої людини або їжу, знайдену на землі, — має велике практичне значення. Цей навик не тільки дисциплінує поведінку собаки (розвиває і зміцнює в нервовій системі процес активного гальмування), а й попереджає можливість його відволікання і випадкового отруєння.

Основними умовними подразниками для цієї навички служать команда «Фу», допоміжною — команда «Візьми», вид ласощів в руці «чужої» людини, а також вид їжі, що лежить на землі. Як безумовні подразники використовуються ривок повідком, застосування суворого нашійника, удар хлистом, удар електричним струмом.

Прийом цей слід опрацьовувати після відпрацювання заборони, а також після закріплення витримки в різних положеннях.

Початкові вправи проводяться під час годування собаки. Посадивши або уклавши собаку, дресирувальник ставить перед ним посуд з їжею. При спробах собаки підійти до їжі кінолог використовує команду «Фу», потім знову примушує собаку прийняти попереднє положення. Після витримки собаки

перед їжею протягом 20–30 сек. кінолог по команді «Візьми» дозволяє їй взяти їжу. У наступних вправах витримка собаки перед їжею доводиться до 3–5 хв.

Подальше опрацювання цього прийому зводиться до того, що дресирувальник кладе на землю ласощі і при спробі собаки взяти їх подає команду «Фу», супроводжувану сильним ривком повідку або ударом хлиста. Подібні дії повторюються на першому занятті не більше двох-трьох разів. Якщо собака по команді «Фу» не бере ласощі, що лежать на землі, його слід заохотити.

На наступних заняттях шматки м'яса, кістки, хліб і т.п. заздалегідь розкидаються помічниками в певних місцях. Тримаючи собаку на повідку, кінолог підходить з ним до місць, де був розкиданий корм, і починає прогулюватися в різних напрямках, ретельно спостерігаючи за собакою. При спробі собаки взяти їжу з землі подається команда «Фу» в загрозливій інтонації, супроводжувана сильним ривком повідку.

Подальші вправи проводяться за участю помічника (бажано, щоб в якості помічника кожен раз виступали різні люди). Кінолог тримає собаку на короткому повідку або прив'язує його до стовпа, дерева, огорожі, стаючи позаду собаки. Помічник виходить з-за укриття і поступово наближається до собаки, ласкаво називаючи її по кличці і пропонуючи ласощі. Якщо собака зробить спробу взяти ласощі, кінолог подає команду «Фу», супроводжувану ривком повідку або ударом хлиста. Після цього помічник швидко йде за укриття. Через кілька хвилин вправа повторюється знову, але не більше ніж два-три рази за одне заняття.

На подальших заняттях помічники не тільки пропонують собаці м'ясо з рук, але підкидають його перед собакою на землю. При спробах собаки схопити підкинутий корм кінолог подає команду «Фу», що підкріплюється сильним ривком повідку або ударом хлиста. Якщо собака відмовляється брати корм, кінолог заохочує його погладжуванням і вигуком «Добре» і ласощами.

Ускладнення цього прийому полягає в тому, що кінолог, прив'язавши собаку за ланцюг і надівши на неї строгий нашійник з довгим повідком,

поступово відходить від собаки. Помічник, що зайшов через укриття, «пропонує» собаці ласощі; якщо він намагається брати ласощі з рук помічника або з землі, кінолог робить сильний ривок повідком. Після відходу помічника кінолог підходить і заохочує собаку⁵⁵.

В основі взаємовідносин кінолога з собакою повинна переважати доброта. «Товариської» грою установлюється перша довіра собаки до людини.

М'яке, спокійне і рівне поводження з собакою служить першим кроком до зближення. Виразність подачі команд і наполегливість вимог повинні бути також віднесені до позитивних якостей кінолога. Коли прийом виконаний, застосовуються завжди м'які і ласкаві тони. У рішучий же момент поступки бути не може, інакше авторитет кінолога буде негайно втрачений.

Нарешті важливими факторами правильних взаємин є терпіння і систематичність в роботі. При всіх неправильних діях собаки потрібне виняткове терпіння, щоб будь-яким різким проявом свого невдоволення не викликати небажаної реакції у собаки⁵⁶.

Підсумовуючи загальні правила дресирування службових собак, варто наголосити, що хоча собака і є нормативно визнаним спеціальним засобом, до нього варто відноситись з повагою, добротою та уважно слідкувати за його психологічним та фізичним здоров'ям.

Крім того, варто зазначити, що не усі собаки здатні виконувати завдання, що стоять перед кінологічною службою Національної поліції України. Є відповідні критерії відбору собак щодо готовності до такої діяльності. Пропонується розділити дані критерії на дві групи: фізіологічні та поведінкові. До фізіологічних критеріїв варто відносити вади фізичного стану собаки, такі як хвороби. До поведінкових — нестандартні реакції на окремі фактори або явища, які заважатимуть виконувати поставлені завдання.

Процес відбору собаки до служби в кінологічному підрозділі починається з комплектування штатної належності собак (вирощених у племінних

⁵⁵ Бочаров В., Орлова А. Дрессировка службных собак. Москва: ДОСААФ, 1957. С. 66–67.

⁵⁶ Теория и техника дрессировки службных собак. Третье издание / Под редакцией доцента А. Ющенко. Москва: Государственное военное издательство, 1932. С. 91.

кінологічних центрах, придбаних безпосередньо у приватних осіб, через кінологічні клуби, переданих безоплатно громадянами, а також прийнятих на баланс від кінологів, які бажають працювати з власними собаками).

Відбір, визначення придатності і закупівля собак проводяться комісією у складі керівника кінологічного підрозділу або його заступника, спеціаліста ветеринарної медицини, старшого інспектор-кінолога і (за необхідності) кінолога, за яким буде закріплений собака, відповідно до затвердженого плану закупівлі та в межах кошторисів, передбачених на зазначені цілі.

Відібрані для службового використання собаки (щупенята) не повинні мати вад, хвороб та недоліків, що унеможливають їх службове використання. Вік собак під час відбору не повинен перевищувати 2 років (крім виняткових випадків). До таких вад, хвороб та недоліків відносяться:

1. Загальна фізична недорозвиненість кістяка і мускулатури, вкрай сира або полегшена конституція.

2. Основні різко виражені вади в екстер'єрі:

1) зуби із сильно зруйнованою емаллю, відсутність іклів на одній або обох щелепах;

2) тонка зі слабкою мускулатурою шия або шия з відвислою складчастою шкірою;

3) надмірно провисла або горбата спина;

4) провислий або горбатий, вузький з недорозвиненою мускулатурою попереку;

5) сильно скошений круп;

6) кругла з опуклими вигнутими ребрами непропорційно широка спереду та надмірно вузька або мала **грудна клітка**;

7) опущений або надмірно підтягнутий живіт;

8) вузький постав передніх кінцівок, вивернуті назовні або всередину лікті, різко виражений розмір або клишоногість, **козинець, шабlista постава** задніх кінцівок, зближеність або вивернутість скакальних суглобів, плоскі, розпущені лапи.

3. Порушення і ураження центральної нервової системи (мозку і його оболонки) за наявності розладів руху.
4. Захворювання периферійних нервів, що спричинили невиліковний функціональний розлад тих чи інших органів.
5. Кульгавість, спричинена атрофією м'язів плеча, стегна. Хронічне запалення сухожиль, зв'язок і суглобів.
6. Тривалий різко виражений, що не піддається лікуванню, розлад травлення на ґрунті перенесених гострих захворювань, хронічне протікання хвороб, отруєнь та інтоксикацій.
7. Хронічні хвороби дихальних шляхів, легенів, плеври з явно вираженими симптомами (задишка, кашель, хрипи, ціаноз слизових оболонок). Порушення дихання внаслідок зміни, переродження слизової оболонки носа або новоутворення.
8. Хронічні хвороби серця і великих кровоносних судин.
9. Хронічний ревматизм мускулатури і суглобів, що супроводжується хворобливістю, кульгавістю та втратою руху.
10. Деформація суглобів, сухожиль та м'яких тканин, що перешкоджає нормальному руху.
11. Хронічне ураження лімфатичних залоз з нагноєнням, утворенням наривів.
12. Неправильно зрослі переломи, що спричинили ускладнення руху.
13. Пухлини або хронічні процеси, що ускладнюють надягання нашійника.
14. Злоякісні новоутворення.
15. Грижі з випадінням кишечника та сальника.
16. Невиліковні хвороби пальців і пазурів, що заважають рухам.
17. Хронічне гнійне запалення вуха зі зміною функцій лабіринту, барабанної перетинки, що супроводжується частковою втратою слуху.
18. Слабке чуття.

19. Хронічні запалення сльозового мішка, кон'юнктиви, сльозовий свищ, завзята хронічна сльозотеча, часткова втрата зору.

20. Старість (8–10 років).

21. Кастрати.

22. Хронічні, що не піддаються лікуванню, паразитарні хвороби (стригучий лишай, парша, демодекоз), екземи при значному поширенні по тілу.

23. Травматичні пошкодження (рани, удари, тощо), хвороби (не зазначені у цьому переліку), що призводять до незворотної втрати працездатності і не виправдовують витрат на лікування.

До нормативно визначених поведінкових вад варто віднести: 1) переважання в поведінці собаки орієнтовної, орієнтовно-статевої та пасивно-оборонної реакцій; 2) недоліки основних типологічних властивостей нервової діяльності (надвисока або вкрай низька збудливість).

Враховуючи незначну нормативну урегульованість поведінкових вад собаки, пропонується використовувати практичні тести для визначення здібностей собаки діяти відповідним чином.

Існує методика перевірки поведінкових реакцій собаки на різні подразники (ментал-тест). За допомогою даної методики з'ясовуються особливості темпераменту, його недоліки, виразність орієнтовної поведінки, глибину страху, силу стресу, адаптивні можливості собаки та інші психофізіологічні особливості поведінки.

1 тест. Кінолог разом із собакою на повідку підходить до незнайомої людини, тисне руку та спілкується з ним. Після недовгого спілкування незнайомиць робить спробу погладити собаку. Дія собаки оцінюється за 5-бальною шкалою: 1 — страх, боягузливість, недовіра до сторонніх осіб, виключення контакту з особою; 2 — насторожлива поведінка, відсутність бажання здійснювати контакт; 3 — агресія; 4 — доброзичлива поведінка, активне бажання контакту; 5 — собака веде себе спокійно, згоден до контакту, але сам не проявляє такої нав'язливості.

2 тест. Кінолог з помічником перекидають між собою предмет (іграшку, м'ячик або інший предмет, знайомий для собаки). Після цього помічник бере вказаний предмет та намагається погратися із собакою, заволодівши його увагою за допомогою предмета, та пропонує перетягування предмета. Оцінки: 1 — жодного інтересу не проявляє і не цікавиться предметом; 2 — рухається за предметом, але не грає; 3 — грається, але під час перетягування одразу відпускає предмет; 4 — слідкує за предметом, хапає його, але довго не бореться; 5 — слідкує за предметом, активно грається та тривалий час тримає його під час боротьби.

3 тест. З використанням вудочки із закріпленням на кінці м'ячиком або іншим невеликим предметом зацікавленості собаки здійснюється його рух від собаки по зигзагу. Перевіряється тривалість зацікавленості собаки об'єктом, що «тікає». Вправа виконується декілька разів. Оцінки: 1 — жодної зацікавленості не проявляє; 2 — рухається за об'єктом, але проявляє обережність; 3 — переслідує об'єкт, але швидко втрачає інтерес; 4 — активно переслідує предмет, хапає його, але через 2–3 повтори втрачає інтерес; 5 — активно переслідує предмет, хапає його, інтерес проявляє до 10 разів.

4 тест. У безлюдному місці і без сторонніх подразників кінолог знаходиться з собакою на повідку та жодним чином не впливає на собаку. Тривалість тесту 3 хвилини. Оцінки: 1 — пасивна поведінка; 2 — змінює положення декілька разів; 3 — рухається на усю довжину повідку; 4 — рухається, недовго намагається звернути на себе увагу кінолога; 5 — активно намагається привернути увагу кінолога.

5 тест. Проводиться оцінка реакції собаки на несподівану появу об'єкта (людини), що з'являється перед собакою або виходить з-за кута або укриття. Оцінка: 1 — страх, тікає від об'єкта; 2 — проявляє страх, але залишається під контролем кінолога; 3 — гавкає на об'єкт; 4 — дивується, але особливої зацікавленості не проявляє; 5 — впевнено веде себе, активно досліджує об'єкт.

6 тест. Під час руху кінолога з собакою на вільному повідку на відстані не ближче 15 метрів роздається гучний звук (метал о металеву дошку і т.п.).

Оцінки: 1 — страх, тікає в іншому напрямку; 2 — проявляє страх, але залишається під контролем кінолога; 3 — агресивна поведінка, гавкає на об'єкт; 4 — не лякається шуму, але не підходить до його джерела; 5 — не лякається шуму та активно досліджує його джерело.

7 тест. На кінолога з собакою на вільному повідку нападає невідомий, який вийшов з укриття. Напад закінчується безпосередньо перед собакою. Оцінки: 1 — страх, тікає в іншому напрямку; 2 — проявляє страх, але залишається під контролем кінолога; 3 — собака не виявляє ознак зацікавленості, він проявляє орієнтовну поведінку; 4 — собака діє не дуже впевнено, але не відступає; 5 — відповідає на атаку, здійснює агресивну оборону.

8 тест. Кінолог знаходиться на відкритій місцевості із собакою на вільному повідку. На відстані близько 30–50 метрів здійснюється постріл з вогнепальної зброї. Перевіряється реакція собаки на сильний звуковий подразник. Оцінки: 1 — страх, тікає в іншому напрямку; 2 — проявляє страх, але залишається під контролем кінолога; 3 — агресивна поведінка; 4 — проявляє орієнтовну поведінку, але потім повільно заспокоюється; 5 — собака жодних ознак переляку не виказує, впевнено веде себе.

9 тест. Тест на рівень налагодження взаємовідносин із собакою. Кінолог кидає на відстань не менше 30 кроків апортувальний предмет 5–6 разів. Оцінки: 1 — не зацікавлена предметом; 2 — добігає до предмету, бере його, але одразу втрачає зацікавленість; 3 — активно рухається за предметом, хапає його але не підносить кінологу; 4 — активно рухається за предметом, підходить до кінолога з ним лише після додаткового впливу; 5 — активно рухається за предметом, хватає його та самостійно підносить кінологу.

10 тест. Собака знаходиться на вільному повідку, до нього підходять по одному люди, одягнені у незвичні речі, — фантоми (замотані у біле простирadlo, з великою кількістю надувних кульок). Оцінки: 1 — страх, тікає в іншому напрямку; 2 — проявляє пасивно-оборонні реакції; 3 — агресивна

поведінка; 4 — байдужість; 5 — впевнена поведінка, виявляє бажання для дослідження людей.

Для більш точного визначення психологічних якостей собаки таке тестування проводиться 3–4 рази у різні дні, бажано з великим проміжком між днями (від 5 днів). У разі отримання собакою незадовільної оцінки хоча б з одного з тестів загальна оцінка собаці виставляється «незадовільно».

Даний ментал-тест є умовним критерієм для відбору службових собак, але для ефективного виконання покладених на кінологічну службу завдань таке тестування є доречним.

6. Міжнародні стандарти кінологічного забезпечення діяльності підрозділів поліції та інших правоохоронних органів

Собак не одразу почали залучати до служби в збройних формуваннях та допомоги у різних сферах діяльності спецпідрозділів, але вони споконвіку використовувалися для допомоги в полюванні та охорони житла.

Військові собаки використовувалися древніми єгиптянами, греками, персами, сарматами, баганда, аланами, слов'янами, англійцями і римлянами. Серед греків і римлян собаки найчастіше служили вартовими або патрульними, хоча іноді їх брали також і в битву. Але найперший відомий нам випадок використання бойових собак на полі бою, що знаходить своє відображення в писемних джерелах, — це застосування їх Аліаттом II Лідійським під час битви з кіммерійцями близько 600 р. до н.е. В ній собаки убили деяких загарбників і розгромили інших⁵⁷.

Перше офіційне використання собак у військових цілях в Сполучених Штатах було зафіксоване під час Семінольських воєн (також відомі як Флоридські). Гончаки використовувались під час Громадянської війни в Сполучених Штатах Америки для захисту, надсилання повідомлень та охорони полонених⁵⁸.

Деякі дослідники схиляються до думки, що європейська поліція використовували пошукових собак ще у вісімнадцятому столітті. Але тільки за часів Першої світової війни такі країни як Бельгія та Німеччина формалізували процес навчання і почали використовувати собак для виконання окремих завдань, таких як вартова служба. Така практика збереглася та закріпилася під час Другої світової війни⁵⁹.

Велика Вітчизняна війна довела ефективність застосування собак у військових цілях. Автор у своїй статті «Собаки під час Великої Вітчизняної

⁵⁷ Forster E. Dogs in Ancient Warfare. *Greece and Rome*. 1941. Vol. 10 (30). P. 114–117. DOI: 10.1017/S0017383500007427

⁵⁸ History of the 19th Iowa Infantry. *Hounds in the American Civil War*. Chapter VII. 2014. P. 109.

⁵⁹ Ed Grabianowski. How Police Dogs Work. 3 May 2004. URL: <https://people.howstuffworks.com/police-dog.htm> (дата звернення 10.10.2018).

війни» надає інформацію, що лише станом на початок війни на обліку

перебувало понад 40 тисяч собак, а до часу її закінчення Радянський Союз вийшов на перше місце в світі з використання собак у військових цілях. За час війни було створено 168 окремих військових частин, які використовували собак. Серед них

були їздові собаки (вони вивозили з поля бою поранених, підвозили боєприпаси, вантажі, тощо), собаки-санітари (шукали поранених, на спині перевозили медикаменти), собаки-міношукачі (звірі виявляли, а сапери знешкоджували міни, фугаси), собаки-винищувачі (підривали танки, потяги), сторожові собаки (вони працювали в бойовій охороні, в засідках, доставляли бойові донесення)⁶⁰.

На сьогоднішній день як в Україні, так і в усьому світі службові собаки застосовуються до надзвичайно широкого переліку видів діяльності — від охорони до участі у бойових діях. Надалі ми розглянемо специфіку їх роботи в різних куточках світу на прикладі організації діяльності службових собак в окремих країнах.

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Нігелл Аллсопп у своїй книзі «Поліцейські К-9: поліцейські собаки у світі» говорить про зародження кінологічних підрозділів на теренах Великобританії наступне: «Після Другої світової війни були проведені експерименти, в тому числі один надзвичайно успішний, що стосувалися використання собак для супроводу патрулів у Гайд-парку. У першу ж ніч чергування в парку одна з собак запобігла спробі пограбування, після чого

⁶⁰ Даллакян К. Собаки во время Великой Отечественной войны. URL: <https://cheltoday.ru/articles/blogi/sobaki-vo-vremya-velikoy-otechestvennoy-voyny-63739/> (дата звернення 10.10.2018).

рівень злочинності в парку різко впав. Цей успіх довів значущість існування підрозділу собак, і в 1953 році було створено спеціалізований кінологічний навчальний підрозділ. Інші різноманітні поліцейські відділи також в цей час проводили випробування собак в роботі, а вже в 1954 році був створений постійний комітет для координації розведення, постачання і навчання поліцейських собак по всьому Сполученому Королівству. Популярність поліцейських собак різко зростає на всій території Англії, оскільки як великі, так і малі відділи поліції брали на службу собак і кінологів та створювали кінологічні школи, щоб впоратися зі зростаючою кількістю службових собак»⁶¹.

Перший експеримент з «офіційними» поліцейськими собаками, як повідомляє офіційне представництво Британської транспортної поліції, відбувся в 1888 році, коли комісар поліції Чарльз Уоррен використав двох собак, сподіваючись, що вони зможуть допомогти спіймати Джека-Різника. Але експеримент провалився: один із собак вкусив комісара, а потім обидва втекли, і довелося задіяти поліцейських для їх пошуку. Трохи пізніше, на початку 20 століття, британським полісменам все ж вдалося запровадити ефективну систему роботи з собаками, але для цього їм довелося використати схему, в основу якої ліг приклад надзвичайно успішної роботи поліції Бельгії. Перші чотири собаки, Джим, Вік, Мік і Бен, почали патрулювати Доки Халла в 1908 році. Схема патрулю була поширена на станції доків Хартлпул, Мідлсбро і Тайн, які були підконтрольні Північно-східній залізничній поліції. У 1980 році комісар поліції Паркінсон в Манчестері став першим офіцером Британської транспортної поліції, який пройшов кінологічну підготовку в сфері виявлення вибухових речовин, коли він та його собака відвідали курс в поліції графства

⁶¹ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 243.

Чешир. Два роки потому комісар поліції Маргарет Лайа, дислокована в Глазго, стала першою жінкою-кінологом, що служить в силових підрозділах⁶².

Сьогодні найбільша частина поліцейських собак у Великобританії працює в Британській транспортній поліції (British Transport Police)⁶³. Їх використовують у діяльності, пов'язаній з пошуком наркотичних засобів (зброї, грошей), запобіганням терористичним проявам, пошуком вибухових речовин, затриманням осіб, що намагаються залишити місце вчинення правопорушення, під час пошуку знарядь або засобів вчинення правопорушення, для допомоги у пошуку тіл загиблих або зниклих безвісти осіб, виявлення слідів крові, а також для підтримання публічної безпеки та порядку, тощо⁶⁴.

Підготовка поліцейських собак розпочинається ще з дитинства, коли їх у віці 12 тижнів направляють жити в сім'ю до їхнього майбутнього поліцейського кінолога. До офіцера, який хоче працювати зі службовим собакою, також висувається ряд обов'язкових вимог. Наприклад, він повинен мати за плечима два роки досвіду служби в якості констебля «на вулицях», а також постійне житло, та пройти обов'язковий двотижневий курс профпридатності, де перевіряють, чи здатен він (вона) до роботи з тваринами.

Професійна підготовка тварини починається в 12 місяців, коли вони проходять базовий курс навчання. В разі успішного проходження навчання собака буде повністю видресирований для служби в транспортній поліції. Тренувальний курс розроблено таким чином, щоб домогтися найкращих результатів у підготовці собак майже до будь-якої ситуації, з якою вони можуть зіткнутися при виконанні своїх повсякденних обов'язків. Тренування засноване на похвалі і починається воно з вправ на слухняність. Далі навчання переходить до відпрацювання вмінь вистежування за запаховими слідами в різних пошукових ситуаціях. На кінець тренувального курсу собаки повністю навчені роботі в сфері кримінального права, пов'язаній з погонями і атакою; діям в

⁶² The Dog Section. *British Transport Police*. URL: http://www.btp.police.uk/about_us/our_history/the_dog_section.aspx (дата звернення 10.10.2018).

⁶³ Power N., Mcmanus M., Lynch R., Bonworth J. Fear of crime on the rail networks: Perceptions of the UK Public and British Transport Police. *Crime Prevention and Community Safety*. 2016. Vol. 18. Is. 2. P. 91–104. DOI: <https://doi.org/10.1057/cpcs.2016.2> (дата звернення 11.11.2018).

⁶⁴ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 245.

умовах конфронтації; переслідуванням, незважаючи на наявність зброї у злочинця; а також методам контролю ув'язнених і натовпу. Але в будь-якому разі навчання орієнтоване на те, щоб обмежити рівень застосування сили достатнім для здійснення їх поліцейської служби. Після закінчення 14 тижнів собаки готові приступати до роботи в якості поліцейських службових собак⁶⁵.

Другий за чисельністю кінологічний підрозділ британської поліції входить до складу Управління з питань правоохоронної діяльності Міністерства оборони Великобританії. Функції поліцейських собак, що несуть службу в цьому підрозділі, є дуже широкими та охоплюють діяльність від собаки загального призначення до собаки групи підтримки озброєних тактичних підрозділів. Тут також працюють спеціальні пошукові собаки, що виявляють наявність наркотичних та вибухових речовин⁶⁶.

Цікавим є підрозділ британської поліції, що носить назву «Поліцейська служба охорони цивільних ядерних об'єктів» (ПСОЦЯО), це озброєні поліцейські сили, що відповідають за захист цивільних ядерних об'єктів і ядерних матеріалів у Англії, Шотландії та Уельсі⁶⁷. У цьому підрозділі собак задіюють безпосередньо до охорони та патрулювання території даних об'єктів. У їх завдання входить обхід території як у межах, так і поза межами об'єкта, повний огляд ввіреного об'єкта та великих ділянок прилеглих територій, тож служба у даному підрозділі потребує високого рівня фізичної підготовки, оскільки передбачає велику кількість вправ та ходьби. Служба у ПСОЦЯО також передбачає перебування собаки та кінолога разом у режимі 24/7⁶⁸.

Нова Зеландія

У вересні 1956 сержант Френк Райлі з графства Суррей, Англія, прибув на територію Нової Зеландії, куди його привело бажання тодішнього прем'єр-міністра Нової Зеландії Сіда Холланда мати поліцейський кінологічний

⁶⁵ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 247

⁶⁶ The Ministry of Defence Police. URL: <http://www.mod.police.uk/specialist/dog-section.html> (дата звернення 10.10.2018).

⁶⁷ The Civil Nuclear Constabulary. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/civil-nuclear-constabulary/about> (дата звернення 10.10.2018).

⁶⁸ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 269.

підрозділ після того, як він побачив школу поліцейських собак Суррейського полігону під час візиту до Англії. Сержант привіз із собою повністю натренованого собаку, дев'ятимісячного пса, двох самок та дванадцять цуценят, народжених під час подорожі⁶⁹. Саме з них почалась історія існування кінологічних підрозділів у Новій Зеландії.

На даний час налічується понад 20 кінологічних підрозділів, до складу яких входить близько 110 команд патрульних та пошукових собак.

До роботи у патрульній службі залучаються виключно собаки породи «німецька вівчарка», які надаються Програмою з розведення собак, що базується в Центрі підготовки поліцейських собак неподалік Веллінгтона. Перевага надається саме німецьким вівчаркам через їхній розмір, спокійний темперамент та високу здатність до навчання.

Патрульні собаки головним чином використовуються для відстеження та пошуку людей. Багато з них також навчаються пошуково-рятувальним роботам, звільненню заручників, участі в роботі збройного загону спецпризначення, роботі по боротьбі з обігом наркотиків.

До пошукових робіт залучаються собаки різних порід, серед яких німецькі вівчарки, лабрадори, спрингер-спанієлі та помісі. Команди пошукових собак навчаються діяльності з виявлення наркотиків, вогнепальної зброї, валюти і вибухових речовин⁷⁰. До відбору залучаються собаки, що мають врівноважений темперамент, легко пристосовуються до нових людей, місць та речей та швидко відновлюються після виконання завдань. Перевага у здійсненні роботи з пошуку наркотичних, вибухових речовин і вогнепальної зброї надається собакам породи «лабрадор»⁷¹.

⁶⁹ History of the Police Dog Section. *New Zealand Police*. URL: <http://www.police.govt.nz/about-us/structure/teams-units/dog-section/history> (дата звернення 13.10.2018).

⁷⁰ Police Dog Section. *New Zealand Police*. URL: <http://www.police.govt.nz/about-us/structure/teams-units/dog-section> (дата звернення 13.10.2018).

⁷¹ Allsopp N. *K9 Cops: Police Dogs of the World*. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 203–204.

Всі поліцейські собаки проходять навчання в Центрі підготовки поліцейських собак в Трентамі, Верхній Хатт, неподалік від Веллінгтона. Навчання патрульної собаки засноване на шестистадійному процесі підготовки та відбору, який починається, коли собаки є ще цуценятами й завершується, коли вони закінчують навчання у віці 18 місяців. Дресирування здійснюється за методикою позитивного підкріплення (заохочення). Собаки живуть зі своїми кінологами⁷².

Якість підготовки, що надається центром, добре відома як в Новій Зеландії, так і поза її межами. Так, наприклад, було надано допомогу у створенні кінологічних підрозділів у декількох штатах Австралії. Однією з найголовніших складових діяльності центру є забезпечення професійної підготовки фахівців-кінологів для інших країн Тихоокеанського регіону. Там також навчаються собаки-детектори наркотичних речовин для Митної служби Нової Зеландії та Департаменту з питань роботи виправних установ покарань, а також собаки, що здійснюють пошук вибухових речовин для Служби авіаційної безпеки⁷³.

Австралія або Австралійський Союз

Історія створення кінологічних підрозділів в Австралії бере свій відлік з початку 20 століття, а саме з 1912 року, коли в штаті Квінсленд вперше було проведено експеримент із використання собаки для допомоги поліцейським під час виконання їхніх службових обов'язків. Але цей експеримент не був успішним, кінологічні підрозділи згодом було ліквідовано. Пізніше різні австралійські штати намагалися використовувати собак у діяльності поліції, але майже всі спроби не приносили бажаного результату аж до тих пір, поки у 1956 році Нова Зеландія не запровадила на своїй території успішну модель участі службових собак у діяльності поліції, яка стала прикладом для австралійських колег. Поліція Нової Зеландії надавала їм програми тренувань,

⁷² Police Dog Section. *New Zealand Police*. URL: <http://www.police.govt.nz/about-us/structure/teams-units/dog-section> (дата звернення 13.10.2018).

⁷³ Allsopp N. *K9 Cops: Police Dogs of the World*. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 204.

методики, здійснювала інформування і забезпечувала Австралію, в тому числі, й собаками⁷⁴.

Сьогодні Федеральна поліція Австралії та інші правоохоронні органи успішно використовують службових собак для підтримання безпеки в громадських місцях, таких як, наприклад, аеропорти, вокзали, митниці, тощо.

В Австралії наразі успішно працює «Австралійська програма з підготовки пошукових собак для прикордонної служби», впровадження якої дозволило значно підвищити ефективність виявлення товарів та предметів, ввезення яких на територію держави заборонено або обмежено на законодавчому рівні.

Програма діє на національному рівні. Управління діяльністю здійснюється через Центр підготовки пошукових собак для прикордонної служби у м. Булла штату Вікторія, до складу якого входить два підрозділи: Управління з оперативних питань та Управління з питань розведення та тренування⁷⁵.

Підготовка та підвищення кваліфікації як кінологів, так і службових собак відбуваються на базі Центру підготовки пошукових собак для прикордонної служби та включають в себе процес формування необхідних навичок у кінологічної команди, який триває щонайменше сім місяців. Навчальна програма спрямована на здійснення незалежного огляду та формування моделі поведінки, в основі якої лежить здатність самостійного прийняття рішень у кожного собаки. Кожен собака та кінолог навчаються правильній послідовності здійснення обшуку під час огляду вантажів, пошти, багажу, транспортних засобів, суден, літаків, приміщень і людей.

Підготовка спеціаліста-кінолога складається з трьох етапів. Перший — «Базовий тренувальний курс кінологічної команди» тривалістю 11 тижнів — проходить на базі National Detector Dog Program Facility, другий — «Регіональна перепідготовка» — проходить безпосередньо на робочому місці і триває три місяці, третій — «Остаточний курс оцінки» — проходить на базі

⁷⁴ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P.110.

⁷⁵ Detector Dog Program — working with dogs to help protect Australia. The Department of Home Affairs. Australian Government. URL: <https://www.homeaffairs.gov.au/australian-border-force-abf/protecting/detector-dog-program> (дата звернення 08.10.2018).

(орієнтований на пошук людей та додаткових цільових запахів) протягом трьох тижнів. Оцінювання проводяться протягом всього періоду навчання. Для того, щоб перейти до наступного етапу, кінологи необхідно успішно завершити попередній. Випуск відбувається по завершенні третього етапу навчання. За час навчання службові собаки разом зі спеціалістами-кінологами вчаться виявляти такі базові предмети і речовини як наркотичні засоби, зброя, вибухові речовини, готівка, тютюн. Після завершення навчання кінологічні команди зобов'язані щодванадцять місяців проходити оцінювання діяльності та підвищення кваліфікації. Для ефективної організації процесу підвищення кваліфікації поточні звіти із зазначенням сильних і слабких сторін кінологічної команди складаються щоквартально⁷⁶.

Крім вищерозглянутої програми, службові собаки також успішно використовуються на службі в Федеральній поліції Австралії.

Федеральна поліція Австралії була утворена в 1979 році після злиття колишньої Поліції Співдружності та Австралійської столичної територіальної поліції. Під час злиття співробітники підрозділу по боротьбі з вибуховими пристроями в штаті Поліції Співдружності та кінологи загального призначення, що знаходилися в аеропортах Брісбена, Сіднея та Мельбурна, стали членами новоствореної організації⁷⁷.

На сьогоднішній день продовжується вдосконалення здібностей собак до пошуку заборонених предметів та речовин. Австралійській кінолог Нігелл Аллсопп говорить, що Національна кінологічна служба Австралії тепер існує як спеціалізована багатопрофільна команда, яка забезпечує виявлення вибухових речовин, валюти та наркотиків, а також реалізує можливості кінологічної служби загального призначення та спеціальної тактичної діяльності кінологічної поліції в національному та міжнародному масштабі⁷⁸. В рамках реалізації Національної кінологічної програми Федеральної поліції Австралії

⁷⁶ Training detector dog teams. The Department of Home Affairs. *Australian Government*. URL: <https://www.homeaffairs.gov.au/australian-border-force-abf/protecting/detector-dog-program/training-detector-dog-teams> (дата звернення 08.10.2018).

⁷⁷ Federal Policing in Australia. *The Australian Federal Police*. URL: <https://www.afp.gov.au/about-us/our-organisation/history-afp> (дата звернення 08.10.2018).

⁷⁸ Allsopp N. *K9 Cops: Police Dogs of the World*. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 112.

відбуваються підготовка, перепідготовка та робота кінологічних підрозділів за наступними напрямками: *підрозділи собак з виявлення зброї та вибухових речовин* (підвищується здатність виявлення вогнепальної зброї та вибухових речовин за допомогою використання собак у великих аеропортах; за допомогою ненав'язливого скринінгу виявляється ряд вибухових речовин військового та комерційного класу, а також вогнепальна зброя); *підрозділи собак з виявлення валюти та наркотичних засобів* (собак навчають виявляти австралійську валюту та різні види міжнародної валюти, що полегшує виявлення незаконного переміщення та приховування валюти; собаки також навчені виявляти ряд заборонених наркотиків, що доповнює поточну діяльність з виявлення, блокування та розкриття як поодиноких, так і організованих випадків незаконного ввезення та обігу наркотиків в Австралії); *собаки загального призначення* (використовуються для підтримки операцій спеціальних підрозділів з обшуку відкритих ділянок для пошуку правопорушників або зниклих осіб, обшуку будівель та прилеглих територій, розшуку речових доказів, що містять запахові сліди людини, підтримання публічного порядку, затримання правопорушника, що намагається втекти з місця вчинення злочину або чинить опір при затриманні, тощо)⁷⁹.

Чеська Республіка

Першими поліцейськими собаками в Чеській Республіці були службові собаки в період австро-угорської монархії. У 1920-х роках перші курси кінологів були організовані в районі Нове-Градї, Чехословаччина, а згодом школа поліцейських кінологів була заснована в селі Пішель. У 1952 році її було переміщено в район Біхор.

Кінологічний департамент проводить навчання кінологів та поліцейських собак і коней. Він також керує питаннями розмноження собак і визначає напрям підготовки та навчання поліцейських собак і коней.

⁷⁹ AFP National Canine Capability. *The Australian Federal Police*. URL: <https://www.afp.gov.au/what-we-do/our-work-airports/afp-national-canine-capability> (дата звернення 08.10.2018).

Інша важлива частина діяльності працівників кінологічного департаменту — це Навчальний центр. Там майбутні кінологи навчаються і проходять підготовку до виконання своїх службових завдань. Навчальний центр пропонує до проходження універсальну і спеціальну програми навчання. Універсальне навчання поділяється на дисципліни стеження, підпорядкування наказам і здійснення захисної діяльності. Спеціальна підготовка фокусується на навчанні собак пошуку і виявленню певних речовин, а саме: ідентифікація запахових слідів, пошук наркотиків, пошук вибухових речовин і саморобних вибухових пристроїв, пошук зброї, пошук людських останків і виявлення легкозаймистих речовин. Чеські фахівці застосовують методи дресирування, розроблені в США. Вони винагороджують собак за правильно виконану роботу та ігнорують їх, коли вона виконана неправильно. При цьому, характер та здібності у всіх тварин різняться, тому термін навчання може тривати від 4 до 20 тижнів.

Різні центри кінологічної підготовки мають різні профілі. У Біхорі собак навчають працювати за різними видами діяльності. По завершенні курсу та за результатами складання іспиту вони розподіляються на пошукових або патрульних собак. Центр у Плзені спеціалізується на підготовці молодих собак для потреб окремих підрозділів поліції⁸⁰.

Королівство Бельгія

Бельгія вважається першою державою в світі, що залучила собаку до роботи разом з офіцерами поліції у 1899 році. До того ж на сьогодні більшість країн світу використовує бельгійських вівчарок малінуа в якості службових собак.

Автор книги «Поліцейські К-9: поліцейські собаки у світі» Нігелл Аллсопп наводить структуру бельгійської поліції та зазначає, яка саме роль в її діяльності відводиться кінологічній службі.

⁸⁰ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing. 2012. P. 150–151.

Бельгійська поліція організовує свою діяльність на двох рівнях: федеральному та місцевому. Ці два рівні є автономними і підпорядковуються різним департаментам. Разом Місцева поліція та Федеральна поліція здійснюють виконання комплексної поліцейської функції.

Бельгійська група кінологічної підтримки є частиною Федеральної поліції країни. В неї входить близько 35 собачих загонів. Деякі з них навчаються виявлення наркотиків, людських останків, гормонів або легкозаймистих речовин. Близько третини — пошукові собаки, навчені шукати або ідентифікувати живих людей. Ці групи часто задіюють в районах землетрусів, щоб знайти людей, які опинилися в зруйнованих будівлях. Собаки-детектори вибухових речовин прикріплені до спеціальних підрозділів Федеральної поліції.

Група кінологічної підтримки складається з оперативного і навчального підрозділу:

- оперативний підрозділ відсилає спеціалізовані групи собак на прохання судових органів і місцевих і федеральних поліцейських служб. Цей підрозділ також забезпечує наявність мінімальної кількості собак 24 години на добу поза звичайних робочих годин;

- навчальний відділ відповідає за підготовку всіх поліцейських собак і кінологів Федеральної поліції. Що стосується підготовки місцевих поліцейських собак, то тренери Групи кінологічної підтримки проводять навчання всіх патрульних собак через поліцейські школи.

Кожна кінологічна команда (собака і кінолог), яка пройшла навчання, що проводилось Групою кінологічної підтримки, може спеціалізуватися в одній вузькій дисципліні.

Пошукові собаки працюють на основі запахових слідів живих людей.

Собака пасивного типу виявлення наркотиків шукає наркотичні засоби у людей і сідає перед людиною, від якої він відчув підозрілий запах. Цей собака в основному використовується для перевірки великих груп людей, в тому числі в школах, в'язницях, дискотеках, літаках, поїздах і під час фестивалів. Собака активного типу виявлення наркотиків шукає заборонені наркотичні речовини у

відкритих і закритих приміщеннях та в автомобілях. Він гавкає, коли помічає сліди наркотиків або запах наркотичних речовин, тож він найчастіше застосовується при проведенні обшуків в оселях та дорожніх перевірках.

Собака для виявлення останків людини використовується для відстеження мертвих людей, фізіологічних рідин і крові. Якщо є шанс, що людина все ще жива, собака-трекер задіюється протягом перших 72 годин.

Виявлення каталізатора (підпалу) використовується для відстеження каталізаторів в разі виникнення пожеж, які, цілком можливо, були здійснені навмисно.

Патрульний собака — це поліцейський собака широкого профілю підготовки, який задіюється в рамках взаємодії поліції з населенням. Вони використовуються для патрулювання та підтримання правопорядку під час проведення футбольних матчів і великих подій. Як Федеральна поліція (Поліція водних шляхів і Залізнична поліція), так і Місцева поліція використовують цей вид собак.

Собака-детектор вибухових речовин входить до складу спеціальних підрозділів і шукає вибухові речовини, боєприпаси і вогнепальну зброю.

Атакуючий собака, що входить до складу спеціальних підрозділів, вважається зброєю і використовується для нейтралізації небезпечних осіб.

Собака для здійснення міграційного контролю задіюється для відстеження нелегальних іммігрантів в будівлях і великих транспортних засобах. Вони належать до відомства Поліції водних шляхів.

Щоб стати кінологом, необхідно виконати ряд умов. Процедура відбору поділяється на чотири етапи: письмовий тест, інтерв'ю, медичний тест і стажування протягом одного тижня. Якщо кандидат в кінологи після закінчення процесу відбору буде прийнятий, він може почати навчання в підрозділі кінологічної підтримки, яке триває від 5 до 26 тижнів. Згодом щороку обов'язково необхідно проходити підвищення кваліфікації⁸¹.

⁸¹ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 126–130.

Королівство Бахрейн

Блок кінологічної служби (підрозділ К9) представлений Бахрейнською митною службою та здійснює допоміжну функцію під час здійснення інспекційних перевірок (сканування) неінтрузивного характеру та фізичних перевірок, що проводяться співробітниками митниці.

Висококваліфіковані собаки в підрозділі К9 підготовлені виявляти наркотики, вогнепальну зброю, вибухові речовини та інші небезпечні предмети і матеріали. Їх навчають знаходити незаконні предмети, заховані в контейнерах, багажі, транспортних засобах, пакетах і на людях. Собак вчать реагувати пасивно, допомагаючи вирішувати проблемні ситуації більш безпечним і ефективним чином.

Собаки, відібрані для підрозділу К9, проходять підготовку з виявлення певних типів предметів, таких як наркотики, вибухові речовини, тощо. Перед тим, як перейти на службу до К9, собаки перевіряються на предмет відповідності за характером, темпераментом і вмінням працювати з людьми. Протягом всього строку служби кожен собака постійно контролюється і оцінюється за декількома характеристиками, серед яких пошукова здатність і рівень успішності.

Аналогічним чином кінологи підрозділу К9 спеціально відбираються за здатністю працювати і розуміти поведінку собак. Вони можуть отримати максимум від собак, а також зрозуміти собаку і його потреби⁸².

Сполучені Штати Америки

Європейські поліцейські сили використовували шукачів ще в 18 столітті. Але тільки в Першу світову війну деякі країни формалізували процес навчання і почали використовувати собак для виконання певних завдань, таких як вартова служба. Після Другої світової війни програми К-9 були засновані в Лондоні та інших містах Європи. Використання поліцейських собак не отримувало

⁸² K9 Program, Kingdom of Bahrain. *Ministry of Interior — Customs Affairs*. URL: <http://www.bahraincustoms.gov.bh/page.php?SID=WTBkR2JscFVNSGxQUTFwMFVGUIZiV015TURsTmFrMDk%253D> (дата звернення 10.10.2018).

підтримки в США до 1970-х років, але сьогодні службові собаки визнані життєво важливою частиною правоохоронних органів, а використання поліцейських собак значно зросло за останні п'ять років.

Для роботи в підрозділі К-9 розглядаються тільки найвідданіші офіцери. У них повинні бути зразкові особисті справи, за плечима безліч арештів з подальшим засудженням, потрібно бути доброзичливою, енергійною людиною і бути в хорошій фізичній формі⁸³.

У Сполучених Штатах діє один з найбільших в світі підрозділів поліції К9. Його чисельність варіюється від більш ста команд у відділах поліції великих міст до одного шерифа і його собаки в деяких територіальних підрозділах поліції. Однак, ніхто не знає, яка їхня точна кількість, і навіть якщо хто-небудь її назве, це буде всього лише припущенням. Собак в Сполучених Штатах Америки використовують штатні офіцери поліції, офіцери, які працюють на неповну ставку, волонтери, пошуково-рятувальні та пожежні служби США, військові, Митна служба, Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї і вибухових речовин, Секретна служба і багато інших відомств.

Відділи поліції можуть отримати К9 одним з двох способів. Вони можуть купити «зелену собаку», це цуценя віком від 7 до 14 місяців з базовими навичкам слухняності. «Зелений собака» направляється на програму навчання, що триває від 4 до 12 тижнів в супроводі призначеного йому кінолога. Інший варіант полягає в тому, що відділ купує повністю тренованого собаку, який проходить аналогічну підготовку з призначеним офіцером. Все залежить від того, для яких цілей буде використовуватися собака, і від того, скільки грошей відділ може інвестувати. У більшості випадків поліцейський вже доклав величезних зусиль, щоб отримати можливість бути прикріпленим до поліцейського собаки в якості партнера, і в минулому він вже мав певний досвід тренування собак. Але побудова відносин між офіцером та його собакою є однією з найскладніших частин процесу підготовки, але і найбільш важливою.

⁸³ Ed Grabianowski. How Police Dogs Work. 3 May 2004. URL: <https://people.howstuffworks.com/police-dog.htm> (дата звернення 10.10.2018).

У більшості штатів кінолог та його партнер К9 потім повинні бути сертифіковані незалежною організацією, визнаною у сфері патрулювання, наркотичних засобів або виявлення вибухових пристроїв, перш ніж вони будуть визнані відповідними для несення служби в реальних умовах.

Поліцейські собаки навчаються бути або «вузькоспеціалізованими», або «подвійного призначення». Вузькоспеціалізовані собаки в основному використовуються для особистого захисту і відстеження. Собаки подвійного призначення більш популярні і навчені робити все, що роблять вузькоспеціалізовані собаки, а також виявляти або вибухові речовини, або наркотики, але ніколи обидва види речовин. Причина в тому, що собака не може повідомити офіцеру, що саме він знайшов, тільки що він в цілому щось знайшов. Протокол поліції про можливу наявність вибухових речовин в приміщеннях сильно відрізняється від протоколу про наявність наркотиків. Наприклад, якщо собака-детектор наркотичних речовин показує, що він щось виявив, у офіцера є обґрунтована підозра та підстава, щоб обшукати сумку або транспортний засіб, про які йде мова, без наявності дозвільного ордеру. Якщо собака-детектор вибухових речовин вказує, що він щось виявив, першочерговим завданням офіцера буде очищення і забезпечення безпеки території, а потім йому слід продовжити виконання протоколу про загрозу наявності бомби⁸⁴.

В США підрозділи К9 діють в складі наступних служб:

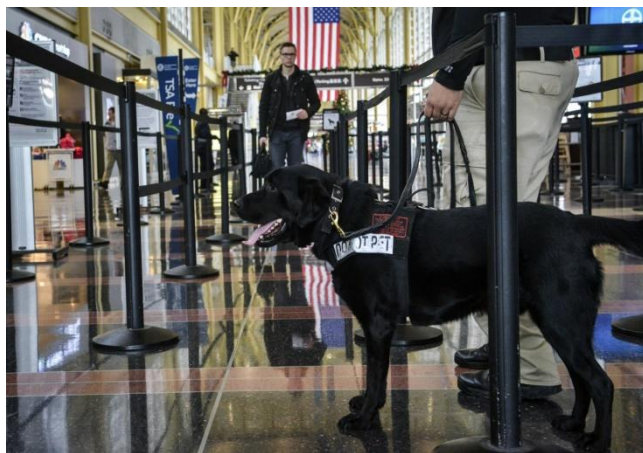
- Департамент паркової кінологічної поліції США. Цей кінологічний підрозділ спеціально підготовлений для виявлення наркотиків і вибухових речовин. Він також здійснює пошуково-рятувальні роботи і допомагає в забезпеченні публічної безпеки та порядку під час прибуття президента, віце-президента і запрошених глав держав.

- Корпус К9 ЦРУ. Головні завдання Корпусу К9 ЦРУ полягає в захисті ЦРУ і його співробітників. Всі собаки є федеральними поліцейськими і їм

⁸⁴ Cooke J. The K9 Unit. *Police Dogs and How They are Trained*. 08/09/2016. URL: <https://www.soundoffsignal.com/k9-unit-police-dogs-how-they-are-trained/> (дата звернення 12.10.2018).

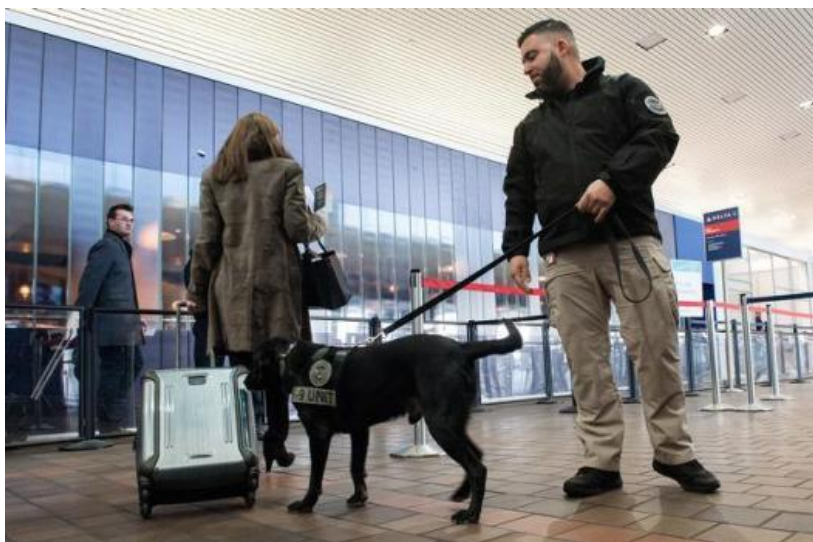
присвоюється власний значок поліції. Собаки, що працюють в ЦРУ, є унікальними представниками К9, оскільки вони можуть розрізнити під 19 000 запахів вибухових речовин, що робить їх ідеальними детективами для виявлення вибухових речовин.

▪ Пентагон. Команди К9, приписані до Пентагону, забезпечують захист Міністра оборони, високопоставлених гостей і всього кадрового складу Міністерства оборони в Пентагоні і на всій території Національного столичного регіону. На додаток до численних випереджувальних завдань на виявлення вибухових речовин, команди К9 реагують на загрозу вибуху, підозрілі пакети і підозрілі транспортні засоби. Блок К9 також надає підтримку іншим правоохоронним органам.

▪ Транспортна поліція. Основними напрямками діяльності службових собак на транспорті є наступні: затримання злочинця, обшук будівель, пошук в польових умовах, вистежування/переслідування, виявлення речових доказів, виявлення вогнепальної зброї, пошук і порятунок, пошук трупа, виявлення вибухових речовин (статичні упаковки), виявлення залишкових запахів вибухових речовин, виявлення наркотичних засобів.

▪ Поліцейська служба в аеропортах. Метою програми є захист населення

в аеропорту від вибухових пристроїв і, в той же час, створення найменшої імовірності настання збоїв у процесі роботи аеропорту. Щоб найкращим чином виконати це завдання, команди К9 працюють в цій

галузі без використання будь-якої постійної схеми, яка може бути передбачена.

- Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї і вибухових речовин. Бюро має власну тренувальну базу для собак, де готують кінологічні підрозділи, що спеціалізуються на виявленні вибухових речовин та зброї для федеральних, державних, місцевих та міжнародних правоохоронних органів, а також органів, що розслідують справи про виникнення пожеж. Підрозділи бюро беруть участь в спеціальних операціях по всій території США, оскільки собаки бюро вважаються одними з найкращих у світі у виявленні вибухових речовин⁸⁵.

- Підрозділ поліції в порту Сан-Дієго. Здійснюється робота з виявлення наркотичних і вибухових речовин, схожа з роботою в аеропортах та на транспорті.

- Поліція Об'єднаного шкільного округу Лос-Анджелеса. Дві з шести собак відділу задіяні безпосередньо в Денній шкільній програмі, де вони були спеціально навчені служити для виявлення наркотиків. Працюючи безпосередньо зі шкільним персоналом, підрозділ К9 робить позитивний вплив на зниження рівня впровадження та виходу заборонених наркотичних засобів в школах Лос-Анджелеса. Додаткові чотири собаки Департаменту пройшли спеціальне навчання в якості поліцейських собак і були задіяні для надання допомоги патрульному підрозділу в затриманні підозрюваних, а дві з них також навчені виявленню вибухових речовин і вогнепальної зброї.

- Лісова поліція. Собаки використовуються для запобігання лісовим пожежам, виявлення осіб, які були винними у спричиненні лісових пожеж, в якості патрульних собак, для виявлення наркотичних

⁸⁵ ATF Explosives Detection Canines. Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives. URL: <https://www.atf.gov/about/explosives-detection-canines> (дата звернення 12.10.2018).

засобів, відстеження правопорушників та пошуку тих, хто загубився⁸⁶.

Республіка Казахстан

О. О. Корнійчук та С. В. Гайдук наводять у своєму дослідженні форми і методи роботи митних органів та структуру Кінологічної служби.

Кінологічна служба митних органів Республіки Казахстан включає в себе: Регіональний кінологічний центр Комітету митного контролю Міністерства фінансів Республіки Казахстан при Всесвітній митній організації (далі — Кінологічний центр), кінологічні відділи (відділення, служби) в департаментах митного контролю (далі — ДМК) та митницях, базові розплідники при ДМК та митницях.

Підготовка фахівців-кінологів кінологічних підрозділів ДМК (митниць) здійснюється:

- в Кінологічному центрі на спеціальних курсах з підготовки фахівців-кінологів та службово-розшукових собак для роботи по пошуку наркотичних засобів, вибухових речовин і зброї; на стажуваннях, нарадах і семінарах, що проводяться Кінологічною службою;

- на курсах підвищення кваліфікації керівного складу підрозділів Кінологічної служби;

- в ДМК і митницях — на навчальних зборах, семінарах і в ході тренувальних занять.

Підбір кандидатів для проходження курсу навчання (перепідготовки) в Кінологічному центрі здійснюється Кінологічною службою спільно з Управлінням кадрів Комітету митного контролю за поданням кінологічних підрозділів ДМК (митниць).

Фахівці-кінологи для підготовки та перепідготовки відряджаються до Кінологічного центру із закріпленими за ними собаками, придатними до дресирування для розшукової служби. За відсутності у кінолога, який направляється на підготовку або перепідготовку, службового собаки в

⁸⁶ Allsopp N. K9 Cops: Police Dogs of the World. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 273–305.

Кінологічному центрі за ним здійснюється закріплення наявного у розпліднику собаки. По закінченню підготовки (перепідготовки) службовий собака передається в ДМК (митницю) за місцем служби фахівця-кінолога⁸⁷.

Більшість курсів підготовки поліцейських собак тривають близько 13 тижнів. За цей час собаки навчаються відстеженню, роботі з людьми, слухняності, пошуковим навичкам і швидкій адаптації до нових умов. Багато поліцейських шкіл навчають собак не тільки для власних потреб, а й для сусідніх територіальних підрозділів поліції або навіть сусідніх країн. Деякі з них також навчають кінологічні підрозділи для потреб військових і інших урядових установ, таких як митниця, авіаційна безпека і пошуково-рятувальні організації.

Формула, яка використовується в більшості військових і поліцейських організацій для дресирування собак, — РАП: розпізнавання, асоціації та повторення. До цього додаються голосові модуляції; похвала і дотримання строків є життєво важливими. Наприклад, собак, що виявляють харчові продукти, вчать здійснювати пасивне попередження (предмет не підбирається і не переміщується носом). Тому, як тільки собака починає реагувати на подразник або запах, його негайно винагороджують. Собака пов'язує те, що від нього вимагають за допомогою команди, з винагородою за правильне сповіщення про цей запах. Цей процес побудовано як велику, позитивну гру. При постійному повторенні собака пов'язує запах, який шукає, з командою і винагородою.

Загалом в усіх країнах світу кінологічні підрозділи використовуються для схожих завдань, таких як пошук наркотичних, вибухових речовин, вогнепальної зброї або інших заборонених предметів.

⁸⁷ Корнійчук О.О., Гайдук С.В. Професійна підготовка кінологічних команд митних органів Митного Союзу: Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_4_8

7. Поняття тактики застосування собак у службовій діяльності

7.1. Тактика дій кінологів при проведенні пошуку вибухових та наркотичних речовин у багажу, приміщеннях, транспортних засобах, літаках, пароплавах та на місцевості

Виходячи зі змісту положень дослідження В. Серховця, до правоохоронних органів, які використовують інспекторів-кінологів зі службовими собаками у службовій діяльності, відносяться Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Державна кримінально-виконавча служба України⁸⁸.

На прикладі органів доходів і зборів можна зазначити, що під кінологічним забезпеченням розуміють порядок організації та проведення спеціальної підготовки інспекторів-кінологів зі службовими собаками щодо виявлення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, зброї, боєприпасів, тютюнових виробів, грошових знаків у вигляді банкнотів, тощо; організацію та проведення добору службових собак, контроль за дотриманням норм їх утримання; ведення обліку та контроль за комплектуванням кінологічних команд, збір та аналіз інформації про ефективність їх діяльності; підготовку пропозицій щодо вдосконалення кінологічного забезпечення⁸⁹.

На жаль, на сьогоднішній день відсутнє детальне правове регулювання діяльності кінологічної служби Національної поліції України, але використання догматичного методу дозволяє нам розглядати загальні положення діяльності підрозділів кінологічного забезпечення для завдань, пов'язаних із пошуком вибухових та наркотичних речовин, на прикладі Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України.

⁸⁸ Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні та психологічні науки. 2014. 1(70) С. 151.

⁸⁹ Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів: Наказ Міністерства доходів і зборів України від 29.05.2013 № 133. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133810-13> (дата звернення 11.11.2018).

За загальним правилом, використовуються два різновиди собак, а саме: 1) розшукові собаки — для пошуку та виявлення правопорушників у вантажних транспортних засобах і вантажах, що перевозяться в них, їх переслідування, затримання, охорони та конвоювання; 2) спеціальні собаки — для пошуку та виявлення наркотичних засобів і психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї, боєприпасів, тощо.

Інспектори-кінологи з розшуковими собаками та спеціальними собаками можуть використовуватися з метою: 1) підвищення інтенсивності та результативності огляду транспортних засобів, вантажів та багажу, протидії незаконній міграції, протидії перевезенню наркотичних засобів, психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї та боєприпасів, тощо; 2) огляду опломбованих транспортних засобів, контейнерів та інших великогабаритних і складних вантажів; 3) спільного огляду (переогляду) транспортних засобів, вантажів та багажу; 4) переслідування по запахових слідах правопорушників; 5) психологічного впливу на правопорушників під час локалізації конфліктних ситуацій; 6) затримання, охорони та конвоювання правопорушників.

Огляду за допомогою службових собак підлягають усі транспортні засоби або вибірково залежно від наявності чи відсутності оперативної інформації про намір скоїти правопорушення на підставі аналізу та оцінки ризиків, інтенсивності руху транспортних засобів, часу їх зупинки (огляду), кількості, рівня підготовки та фізичного стану інспекторів-кінологів і службових собак, що одночасно використовуються, та часу, необхідного для огляду кожної одиниці транспортного засобу.

Транспортні засоби за допомогою розшукових і спеціальних собак можуть оглядатися як ззовні (зовнішній огляд), так і всередині (внутрішній огляд).

Під час використання розшукового (спеціального) собаки він завжди повинен бути попереду інспектора-кінолога. Відстань між інспектором-кінологом і собакою, дії інспектора-кінолога та осіб, огляд яких здійснюється, мають забезпечувати сприятливі умови для роботи собаки та надійне керування ним. При цьому, збороняється використовувати службових собак для огляду

транспортних засобів, у яких перевозяться отруйні речовини, розчинники, окислювачі, хімічні добрива, паливно-мастильні матеріали, тварини.

Кінолог-правоохоронець керує службовим собакою за допомогою команд, жестів чи технічних засобів, виходячи з отриманого завдання, виду наряду, конкретної обстановки та дій правопорушників, а також ураховуючи напрям та рівень підготовки службового собаки.

З метою створення сприятливих умов для результативного використання службових собак старший інспектор:

1) ставить інспекторові-кінологу конкретні завдання щодо використання службового собаки під час несення служби;

2) перевіряє під час безпосередньої підготовки зміни нарядів працездатність службового собаки;

3) роботу собаки чергує з відпочинком, ураховуючи його працездатність та складність умов використання;

4) під час служби робить навчальні закладки (осіб, їх запахових слідів і речей, запахоносіїв або імітаторів наркотичних засобів, психотропних, вибухових речовин, тощо) для підтримання зацікавленості службового собаки щодо їх пошуку (активізації роботи собаки);

5) забезпечує використання службового собаки для тих завдань і в тих місцях, де він збільшує можливості наряду щодо виявлення правопорушників, наркотичних засобів, психотропних, вибухових речовин, стрілецької зброї, боєприпасів та інших заборонених речовин.

Під час використання собаки в роботі правоохоронних органів інспектор-кінолог: 1) обирає прийоми і способи використання службового собаки; 2) робить висновок щодо якості роботи собаки, за потреби перевіряє надійність його роботи; 3) визначає, коли собаку використовувати на поводі та без нього, у наморднику і без нього; 4) вимагає від особового складу та інших фізичних осіб виконати певні дії чи утримуватися від них для створення сприятливих умов для роботи собаки; 5) спільно з керівником визначає доцільність використання службового собаки, режим його роботи та відпочинку.

Під час використання на службі службовим собакам через кожні 20–30 хвилин безперервної роботи надається відпочинок на 8–10 хвилин. Через кожні дві години їх використання їм надається додатковий відпочинок на 20–30 хвилин, під час якого службових собак напувають та вигулюють (за межами місця використання). У разі використання собаки впродовж тривалого часу збільшується час його відпочинку. Відпочинок службового собаки після служби складає не менше 12 годин.

Під час пошукових дій, охорони ділянок місцевості та об'єктів службові собаки можуть використовуватися безперервно впродовж більшого часу, якщо зберігається їх працездатність.

У разі виявлення інспектором-кінологом вибухонебезпечних предметів чи предметів зі схожими запахами забороняється їх торкатися та переміщати. Інспектор-кінолог доповідає керівникові та за його вказівкою вживає заходів щодо захисту джерела запаху та обмеження доступу до нього сторонніх осіб.

Інспектори-кінологи правоохоронних органів, які використовують в своїй діяльності службових собак, крім загального екіпірування, повинні додатково мати спорядження для собак (нашийник, короткий та довгий повід, намордник), одорологічний прилад та шлейку із сигнальним ліхтариком (у разі ведення пошукових дій), ліхтарик (у разі використання собаки в умовах обмеженої видимості), ключі від дверей і люків (під час огляду пасажирських вагонів), налобник, панчохи для захисту лап та фляжку з водою для собаки (у разі використання собаки у спеку), захист для службового собаки (за потреби).

У час, відведений на підготовку наряду до служби, інспектор-кінолог, крім виконання передбачених загальних заходів, оглядає службового собаку та готує його до служби.

Після повернення зі служби в підрозділ інспектор-кінолог оглядає, годує, напуває службового собаку та надає йому відпочинок, доглядає за спорядженням та приладами.

Доставка інспекторів-кінологів із службовими собаками до місць несення служби (на відстань 5 км і більше) та назад до місць постійного утримання собак здійснюється службовим автотранспортом.

За неможливості використовувати службового собаку на службі через хворобу дозволяється призначати інспектора-кінолога для виконання службових завдань у межах підрозділу (органу) із наданням йому достатнього часу для догляду за хворим собакою та виконання лікувальних заходів, визначених лікарем ветеринарної медицини (фельдшером).

Щодо використання службових собак існують певні обов'язкові обмеження. Наприклад, забороняється використання службових собак:

- 1) хворих, а також сук у період еструсу;
- 2) для виконання завдань, до яких вони не підготовлені;
- 3) у племінній справі (у тому числі власних службових собак інспекторів-кінологів), крім племінних собак ПВСС.

Забороняється залучати до службових завдань інспекторів-кінологів без закріплених за ними службових собак.

7.2. Тактика дій кінологів в порядку організації і проведення пошуково-рятувальних робіт

Споконвіку собак використовували для допомоги людині, а з 19 століття стали залучати і до службових завдань.

Допомога собак при проведенні пошуково-рятувальних робіт є неоціненною, оскільки їх нюхові та слухові здібності набагато перевищують можливості людини, тож значно полегшують пошук людей під снігом, уламками споруд, а також надають можливість відшукати осіб, що загубились під час походів або прогулянок.

В Україні Кінологічна служба ДСНС створюється з метою ефективного керівництва заходами щодо організації, забезпечення і проведення кінологічними підрозділами пошуково-рятувальних робіт із застосуванням спеціально навчених службових собак, організації проведення підготовки

кінологічних розрахунків та утримання службових собак у кінологічних підрозділах ДСНС⁹⁰.

Для проведення пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт за допомогою спеціально навчених службових собак у складі ОРС ЦЗ функціонує Кінологічна служба ДСНС, яка складається із 14 кінологічних підрозділів: Кінологічний (навчальний) центр у складі Міжрегіонального центру швидкого реагування ДСНС України (м. Ромни Сумської області); 6 кінологічних підрозділів у складі аварійно-рятувальних загонів спеціального призначення Головних управлінь (управлінь) ДСНС України у Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Чернігівській областях та м. Києві; 4 кінологічні підрозділи у складі аварійно-рятувальних підрозділів центрального підпорядкування — 2 СЦШР (м. Дрогобич Львівської області), 3 СЦШР (с. Жеребкове Одеської області), Навчальний центр ОРС ЦЗ ДСНС України (м. Мерефа Харківської області); Державне підприємство «Мобільний рятувальний центр ДСНС України»; кінологічне відділення мінно-пошукових робіт у складі 1 Спеціального центру швидкого реагування та гуманітарного розмінування ДСНС України (м. Київ); позаштатне пошуково-рятувальне кінологічне відділення при Управлінні ДСНС України у Тернопільській області; позаштатне пошуково-рятувальне кінологічне відділення при Черкаському інституті пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля⁹¹.

Одним з основних завдань Кінологічної служби є організація і проведення кінологічними підрозділами пошуково-рятувальних робіт із застосуванням спеціально навчених службових собак⁹².

Пошук постраждалих за допомогою спеціально навчених собак проводиться: у завалах зруйнованих будинків і споруд, що утворюються в результаті природних (землетрус, ураган, тощо), техногенних (вибухи, раптове руйнування будинків, споруд, тощо) надзвичайних ситуацій; при катастрофах

⁹⁰ Про затвердження Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України від 15.07.2016 р. № 675. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-16?lang=uk> (дата звернення).

⁹¹ Про затвердження Програми розвитку Кінологічної служби ДСНС України на період до 2020 року: Наказ ДСНС України від 30.06.2017 № 358. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0358388-17> (дата звернення).

⁹² Про затвердження Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України від 15.07.2016 р. № 675. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-16?lang=uk> (дата звернення).

транспортних засобів (літаки, потяги, кораблі, тощо); у лавинних виносах, накопиченні землі, каменів, піску від селів і обвалів; у природному середовищі (пошук постраждалих і зниклих у лісі, гірській місцевості, прибережних районах, тощо); на водних об'єктах.

Найбільший обсяг робіт з пошуку та порятунку постраждалих приходить на завали, що утворюються при руйнуванні будинків і споруд⁹³.

Автори посібника «Рятувальні роботи під час ліквідації надзвичайних ситуацій» наводять наступні положення стосовно проведення пошуково-рятувальних робіт із залученням пошукових собак. Вони зазначають, що пошук постраждалих може здійснюватися з використанням тварин. Найчастіше в ньому беруть участь спеціально підготовлені кінологами собаки. Цей спосіб заснований на їхній природній здатності уловлювати запахи і реагувати на них (гавкіт, задана поза, стандартні рухи). При пошуку собаки обнюхують зони ймовірного перебування потерпілих (завал, лавина, замкнутий і вузький простір).

Ефективність використання тварин знижується за наявності в повітрі диму, яких-небудь пахучих речовин. Пересуваючись завалами, собаки можуть травмувати лапи, тому періодично їх потрібно виводити з зони НС для відпочинку.

Успішно застосовується для проведення візуального пошуку потерпілих на великих територіях авіаційна техніка. Переважно використовуються вертольоти і літаки — вони здійснюють фотографування окремих ділянок земної поверхні чи води з подальшою розшифровкою отриманого матеріалу. Такий спосіб найбільш ефективний при авіаційних, морських катастрофах, повенях, лісових пожежах⁹⁴.

Робота кінологічного підрозділу під час проведення пошуково-рятувальних робіт завжди здійснюється за певною схемою. Важливо

⁹³ Про затвердження Методичних рекомендацій з порядку організації і проведення пошуково-рятувальних робіт кінологічними підрозділами МНС: Наказ МНС від 21.02.2011 № 170. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0170735-11> (дата звернення 11.11.2018).

⁹⁴ Рятувальні роботи під час ліквідації надзвичайних ситуацій.: посібник. за загальною редакцією В.Н. Пшеничного. Київ: Основа, 2006. частина 1. 240 с.

організувати чіткий розподіл зон пошуку та взаємодію між кінологічними розрахунками.

Для організації взаємодії в зоні пошуково-рятувальних робіт (при залученні кінологічних розрахунків) необхідно дотримуватися наступних правил:

- особовий склад підрозділів, техніка розташовуються з навітряної сторони поблизу зони проведення пошуково-рятувальних робіт;
- при затримці прибуття кінологів-рятувальників у зону пошуково-рятувальних робіт усі інші підрозділи, роблячи розвідку, визначають і маркують межі території, де можливе перебування постраждалих;
- з моменту входження кінологічних розрахунків на обстежувану площу (для проведення пошукових робіт) вхід інших рятувальників на неї забороняється (цей захід дозволяє запобігти появі свіжих, сильних запахів, які ускладнюють пошук постраждалих собаками).

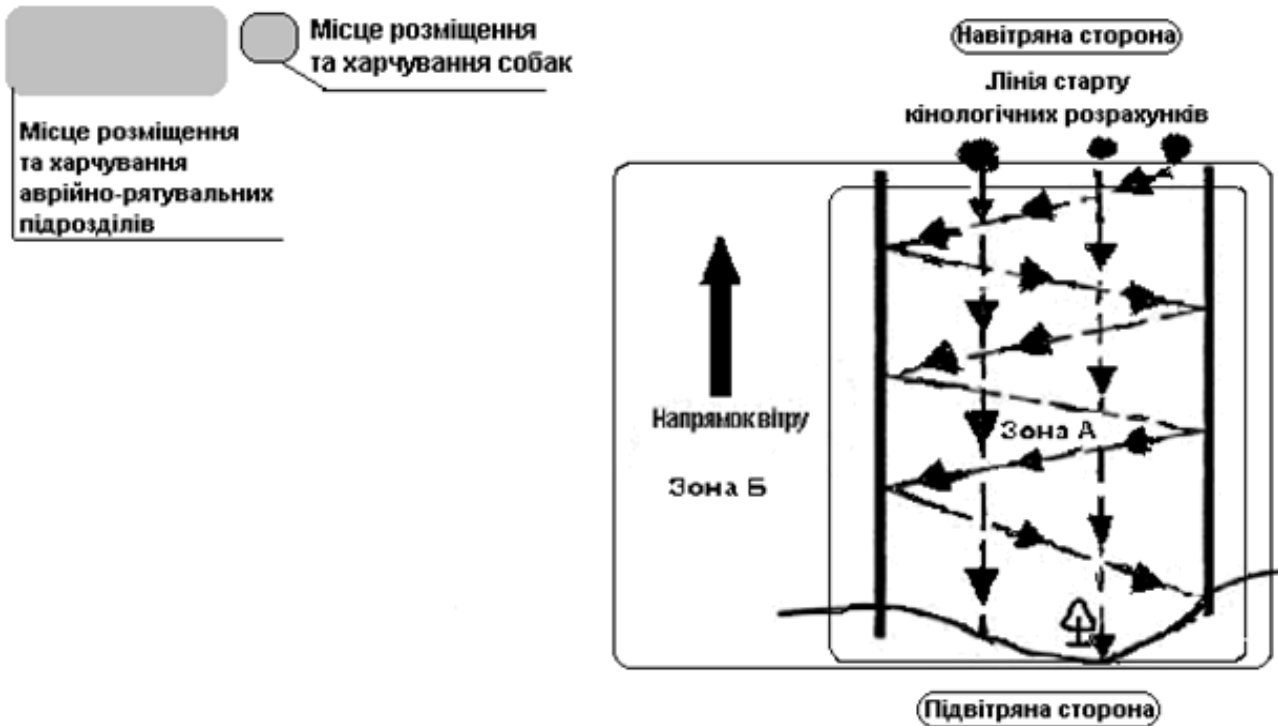
У зоні пошуково-рятувальних робіт, де робота кінологічних розрахунків неможлива (через накопичення великих кам'яних брил), кінологам допомагають інженерні підрозділи. Переміщення брил на інше місце (якщо є сумніви щодо наявності постраждалих у цьому місці) проводиться після обстеження його за допомогою собак.

На території, де дим згарищ заважає собакам працювати, кінологи відводять собак у місце, де відсутнє задимлення. Після того, як пожежні підрозділи погасять вогонь, кінологічні розрахунки здійснюють пошук постраждалих.

Під час проведення пошукових робіт місця, які собаки «визначають» як місця можливого знаходження постраждалих, кінологи-рятувальники помічають (прапорцями або світловими маячками). Після завершення пошуку на ділянці кінологи-рятувальники показують місця, які позначено, старшим груп або керівникові проведення пошуково-рятувальних робіт і помічають ці місця на схемі зони пошукових робіт або ділянки (об'єкта)⁹⁵.

⁹⁵ Про затвердження Методичних рекомендацій з порядку організації і проведення пошуково-рятувальних робіт кінологічними підрозділами МНС: Наказ МНС від 21.02.2011 № 170. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0170735-11> (дата звернення 11.11.2018).

Нижче наведено деякі приклади.

Мал. 1 Схема розташування особового складу і техніки відносно місця проведення пошуково-рятувальних робіт

В усьому світі використовуються наступні способи пошуку потерпілих з використанням спеціально навчених собак:

– човниковий пошук: коли собака йде по ділянці зигзагами від однієї бокової границі до іншої і назад з незначним просуванням уперед, нижнім чуттям обстежуючи територію (забезпечує найбільш ретельне, надійне пророблення та рекомендується у всіх випадках, коли потерпілі можуть знаходитися на великій глибині або закриті щільною масою. Відстань між паралельними проходами собаки може коливатися від 1,5 м до 10–15 м (при зустрічному вітрі вона може бути і більшою). Чим вона більша, тим нижча надійність обшуку, але вища швидкість);

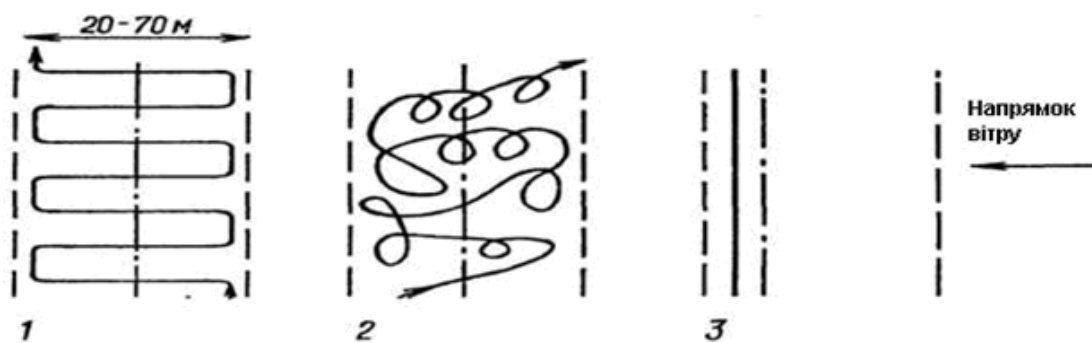
– кінолог-рятувальник рухається по уявній осьовій лінії за собакою, стежачи за його поведінкою, контролюючи його рух та випадки пропуску якої-небудь частини ділянки;

– вільний пошук: коли собака рухається по ділянці довільно, без чіткого малюнка, орієнтуючись на повітряні потоки (собака діє нижнім і верхнім чуттям, що дозволяє йому вести досить швидке та більш ретельне обстеження території, але при цьому методі трапляються «пропуски» (ділянки не пророблено детально). Цей спосіб ефективний для місцевості із складним рельєфом (у тому числі завалів), де виконання чіткого «човника» ускладнено);

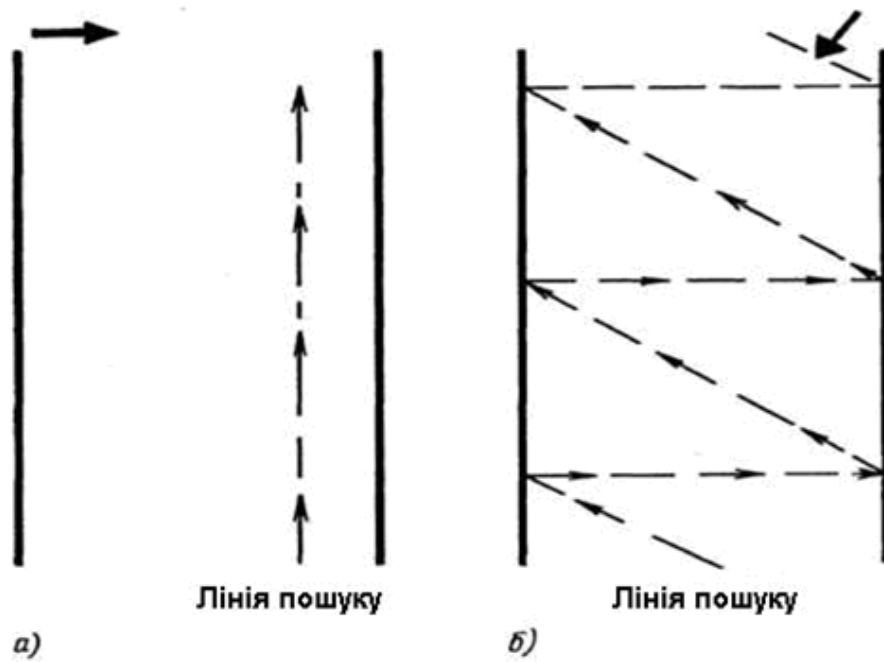
– кінолог-рятувальник не управляє ним, а лише підтримує активність пошуку, знаходячись на височині, з якої видно всю обстежувану ділянку, або іде по центру ділянки так, щоб собака знаходився попереду;

– фронтальний пошук: коли собака рухається вздовж границі обстежуваної ділянки з навітряної сторони, пронюхуючи верхнім чуттям принесені потоком повітря запахи (дозволяє здійснити швидке обстеження великих територій, тому що верхнім чуттям собака здатен відчути запах на значно більшій відстані, ніж при роботі з опущеною головою. Однак, слабкі запахи при цьому можуть бути пропущені. Даний спосіб можна рекомендувати для здійснення розвідки або для пошуку потерпілих на площах, де ускладнене виділення зон «А» і «Б»);

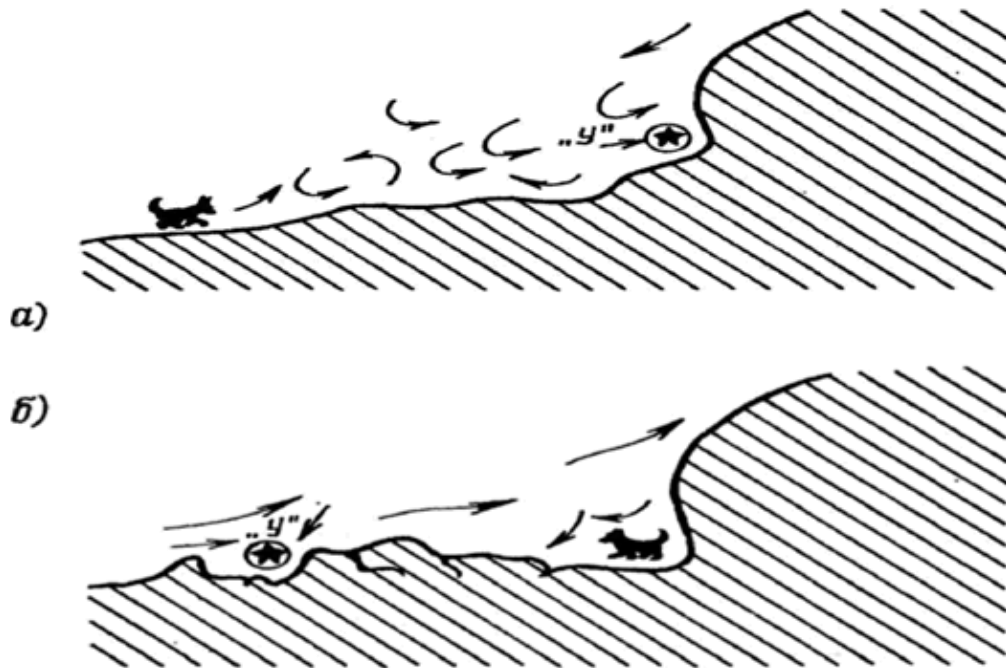
– кінолог-рятувальник йде із собакою, підтримуючи його увагу.

Мал. 2 Основні способи пошуку: _____ шлях руху собаки
 1 — човниковий; _____ шлях руху кінолога
 2 — вільний;
 3 — фронтальний
 — — — границі обстежуваної ділянки

Мал. 5 Лінії пошуку «коридором» при боковому вітрі:
 а) вітер під прямим кутом; б) вітер під гострим кутом

Мал. 6 Завихрення повітря, що заважають собаці виявити місцезнаходження потерпілого:

- а) напрямок плинів у гірській місцевості;
- б) потік повітря, що натрапило на скелю

Кінолог-рятувальник повинен враховувати рух повітря і визначати напрямок слабого вітерцю на всій площі пошуку. Робиться це візуально — по

ледь помітним рухам рослинності, обривків паперу. На ділянках, покритих ущільненою селевою масою або мокрим снігом, потрібно створювати «штучні пори» за допомогою зонду.

На місцевості зі складним рельєфом або коли є сумніви в надійності обстеження, доцільно проводити контрольні (повторні) пуски собак, при цьому розрахунки обмінюються ділянками пошуку. Напрямок пошуку доцільно змінити і проводити його перпендикулярно попередньому. Аналогічні контрольні пуски проводяться по мірі розбирання високих завалів після зняття (розбору) чергового шару завалу.

На сьогодні відбувається активне реформування і розвиток діяльності Кінологічної служби ДСНС України, наприклад, Програмою розвитку Кінологічної служби ДСНС України на період до 2020 року передбачено поглиблення міжнародного співробітництва — вивчення міжнародного (європейського) досвіду щодо методики підготовки та застосування пошуково-рятувальних собак, особливо у лісовій та гірській місцевості; запровадження системи підвищення кваліфікації кінологів ДСНС із урахуванням внесення змін до довідника кваліфікаційних характеристик робітничих професій («рятувальник-кінолог» 1, 2, 3 класу та вищої категорії); удосконалення навчально-матеріальної бази для підготовки та дресирування службових собак у кінологічних підрозділах ДСНС; організація співробітництва з громадськими організаціями та волонтерами у сфері кінології, формування волонтерського руху; налагодження взаємодії між кінологічними підрозділами ДСНС та громадськими кінологічними організаціями (кінологами-волонтерами) у регіонах; розроблення, вивчення та відбір практичного спеціального одягу та спорядження кінологів для утримання та дресирування службових собак; забезпечення кінологічних підрозділів необхідним оснащенням та спорядженням згідно з табелем належності для виконання завдань за призначенням⁹⁶.

⁹⁶ Про затвердження Програми розвитку Кінологічної служби ДСНС України на період до 2020 року: Наказ ДСНС України від 30.06.2017 № 358. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0358388-17> (дата звернення 11.11.2018).

7.3. Дії кінолога зі службовим собакою на місці події

Для пошуку по різних запахових слідах (утвореннях) в різний час робилися спроби застосувати різних тварин (свиней, щурів та ін.). Однак, в слідчій і оперативній практиці пошук причетних до події осіб, предметів і запахових слідів (утворень) людини проводиться зазвичай із застосуванням нюхових здібностей спеціально навчених службово-розшукових собак.

Вже більше ста років поліція різних країн використовує собак для розшуку і переслідування злочинців і пошуків викраденого. Одним з перших, хто став використовувати собак для розшуку злочинців, був Г. Гросс, з ініціативи якого стали використовувати собак для поліцейської служби в Німеччині, а потім і в інших країнах⁹⁷.

До роботи з використанням службових собак допускаються лише працівники поліції, які пройшли відповідну кінологічну підготовку у навчальних закладах (установах) поліції, де готують кінологів.

Кожен собака, спеціально відібраний для виконання того чи іншого завдання, проходить суворо визначену підготовку в розплідниках собаківництва. Так, розшукові собаки проходять підготовку і використовуються для розшуку по запахових слідах осіб, які вчинили злочин, для вибірки людини і речі.

Зарубіжна практика знає два основні методи навчання службово-розшукових собак: слідова робота (FST) і переслідування з попереднім дражнінням (TTD). Як встановлено, собаки, навчені за методом FST, забезпечують піймання тільки 5% злочинців при їх переслідуванні. Метод TTD полягає у вільному пошуку собакою злочинця, коли йому дозволяється слідувати його природним інстинктам і бігти по сліду. Як показує практика,

⁹⁷ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Санкт-Петербург, 1908. С. 243–244.

собаки, навчені за методом TTD, забезпечують піймання до 50% злочинців, а в сільській місцевості ця цифра збільшується до 90%⁹⁸.

Підготовлений службово-розшуковий собака володіє гарним зором, слухом, фізичною силою, витривалістю, оборонною реакцією. Нюх собаки, особливо спеціально тренованого, являє собою не перевершений досі біологічний детектор запаху. Наскільки тонко такий детектор диференціює запахи, свідчать численні експериментальні дослідження, результати яких описані в літературі.

В даний час службово-розшукові собаки використовуються в боротьбі зі злочинністю в двох напрямках: по-перше, як біодетектор — для виявлення й аналізу запахових слідів (утворень), по-друге, для виконання інших робіт, наприклад, із затримання і конвоювання злочинців, при несенні патрульної служби, виконанні інших оперативних заходів, пов'язаних з ризиком для життя оперативного працівника.

Службові собаки, як правило, розшукові, для пошуку підозрюваних осіб за їх запаховими слідами та виявлення речових доказів застосовуються на місцях вчинення вбивств, зґвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок, підпалів, інших неочевидних злочинів для їх розкриття.

Службово-розшуковий собака успішно застосовується для відшукування предметів, що належать злочинцю, потерпілому, наприклад, вогнепальної зброї і відстріляних гільз, холодної зброї. Досить часто необхідність використання службово-розшукового собаки в цих цілях виникає при огляді місцевості, покритої рясною рослинністю.

Огляд місця події — це невідкладна слідча дія, що полягає в активному цілеспрямованому вивченні, дослідженні та фіксації обстановки місця події, слідів злочину та інших даних, які мають значення для встановлення обставин розслідуваної події.

⁹⁸ Особенности дрессировки служебно-розыскных собак в Канаде и США. *Борьба с преступностью за рубежом*: информ. бюл. 1997. № 1. С. 33–35.

Успішне проведення огляду місця події — це, як правило, результат колективних зусиль осіб, що беруть участь у ньому: слідчого, оперативних працівників, експертів і фахівців. До числа таких фахівців можна віднести і кінолога.

Кінолог як особа, що володіє спеціальними знаннями в галузі кінології, одорології і трасології, прямо або опосередковано не зацікавлена в результаті справи, здатний, використовуючи свої навички і знання, сприяти слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів.

У разі виклику кінолога зі службовим собакою огляд місця події до їх прибуття, як правило, не проводиться, крім випадків, за яких необхідно зберегти речові докази та інші предмети, що мають значення у справі, або в екстремальних випадках (повінь, пожежа, можлива зміна обставин, знищення слідів, тощо).

Доцільність застосування службового собаки визначається кінологом разом із слідчим чи іншими учасниками слідчо-оперативної групи на підставі даних, установлених під час огляду місця події.

Збір запахових слідів і предметів для використання розшукових собак чи собак-детекторів на місці вчинення кримінального правопорушення здійснюється з дозволу керівника (старшого) групи з огляду місця події після його фотографування. Факт вилучення запахових слідів і засіб їх консервації працівники слідчо-оперативної групи фіксують у протоколі огляду місця події, про що складають окремий протокол.

З прибуттям на місце події кінолог:

- визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування розшукового собаки, та на основі наявної інформації визначає доцільність застосування собаки;

- уживає заходів для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за допомогою розшукового собаки (за запаховими слідами, речами і предметами, залишеними на місці події), у тому числі для пошуку

предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення;

- бере участь у блокуванні місця скоєння кримінального правопорушення, його огляді, виявленні шляхів відходу порушника;

- вивчає обставини і характер події, встановлює час вчинення кримінального правопорушення, кількість осіб, що його вчинили, їх прикмети і напрямки руху, визначає інші фактори, які мають значення для розшуку правопорушників по гарячих слідах;

- позначає місця виявлення на шляху слідування розшукового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку правопорушника із застосуванням службового собаки, під час проведення першочергових оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, за необхідності бере участь у вилученні предметів і речей, у межах компетенції вживає заходів щодо їх збереження;

- доводить до керівника слідчо-оперативної групи інформацію про можливе походження і використання для розкриття злочину різноманітних запахоносіїв (слідів, предметів), виявлених на місці події або на шляху руху правопорушників;

- з метою виявлення підстав для застосування розшукового собаки разом з іншими працівниками поліції оглядає місця біля вікон, дверей, парканів, газонів, грядок, а також територію, прилеглу до місця події, на якій запахи слідів зберігаються довше;

- обстежує шляхи руху осіб після з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення і вивчення обстановки місця події, визначає спосіб застосування розшукового собаки;

- використовуючи отриману інформацію, застосовує розшукового собаку для розшуку правопорушника за його запаховими слідами;

- обстежує за допомогою розшукового собаки місця можливого укриття правопорушника (горища і підвали прилеглих будівель, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри, тощо);

- за допомогою розшукового собаки здійснює обшук місцевості або приміщень для виявлення речових доказів або осіб, які переховуються;
- разом з іншими працівниками поліції бере участь у встановленні і затриманні осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. За необхідності застосовує собаку для вибірки осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення;
- застосовує собаку для затримання правопорушника (у разі спроби втечі) або припинення опору;
- за відсутності можливостей використання службового собаки або втрати ним сліду діє за вказівкою керівника слідчо-оперативної групи⁹⁹.

Під час роботи собаки по сліду кінолог повинен уважно слідкувати за поведінкою розшукового собаки та контролювати правильність відпрацювання сліду; вмілими діями та командами підтримувати активність роботи собаки, не стримувати темп його руху; при втраті сліду вертатися на те місце, де собака правильно йшов по ньому, та вживати заходів до відшукування сліду або продовжувати пошук у ймовірному напрямку руху; активно допомагати собаці у віднайденні сліду; при роботі по сліду не робити різких ривків повідком; зберігати знайдені на шляху слідування речі та використовувати їх для підкріплення запаху у випадку втрати сліду собакою; знати правила дій при втраті сліду собакою біля річки, озера, населеного пункту, в районі доріг та в умовах міста (населеного пункту); постійно засобами радіозв'язку (мобільного зв'язку) повідомляти своє місцезнаходження та маршрут старшому групи.

Розшукові собаки можуть застосовуватися по «зворотному сліду» (маршрут переміщення правопорушника чи потерпілого до місця події) для встановлення місцезнаходження потерпілого або підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення.

Службові собаки використовуються на довгому чи короткому повідку, у наморднику чи без нього залежно від конкретної ситуації.

⁹⁹ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України № 1145 від 01.11.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення 11.11.2018).

Для відпрацювання сліду розшукового собаку використовують на довгому повідку у спеціальній слідовій шлеї зі світловідбивальними ідентифікуючими написами та без намордника. За необхідності (наприклад, для відпрацювання сліду в лісі) собаку пускають без повідка та нашійника (шлеї).

Якщо собака, пройшовши невелику відстань, втратив слід, кінолог повертається до місця події і знову використовує його, попередньо переконавшись у правильності визначення вихідної точки. Для підсилення запаху собаці дають обнюхати предмети або речі, залишені правопорушником на місці події (головний убір, взуття, рукавичка, тощо).

Під час роботи собаки по сліду працівники слідчо-оперативної групи рухаються за кінологом на відстані 20–25 кроків, оглядаючи прилеглу місцевість з метою виявлення слідів, знарядь кримінального правопорушення, інших предметів, які можуть стати доказами, а також для попередження нападу.

У разі відсутності на місці події видимих слідів особи собаку пускають на місцевість для самостійного пошуку запахового сліду (обшук місцевості). Перед застосуванням собаки необхідно переконатися (шляхом опитування свідків чи потерпілих), що на місці обстеження після вчинення злочину нікого не було.

Службові собаки використовуються для проведення вибірки людини з групи людей по запаху слідів, залишених на місці вчинення кримінального правопорушення, або загубленої на шляху слідування порушника речі.

Запах продукується людиною постійно і виділяється через пори її тіла, залишаючись на предметах і речах, яких людина торкалася або брала до рук. Проникаючи через підошву взуття, запаховий слід може вказати собаці шлях прямування людини до місця скоєння злочину і від нього.

Запахові сліди, що утворилися в результаті контакту людини з різними поверхнями, можуть зберігатися протягом декількох годин. При цьому, концентрація запахових молекул на сліді залежить від часу контакту, властивостей матеріалу запахоносія (асфальт, бетон, земля, дерево і т.д.),

властивостей матеріалів, що закривають шкірний покрив людини (рукавички, взуття, одяг), тривалості вивітрювання і умов навколишнього середовища¹⁰⁰.

Після закінчення роботи зі службовим собакою на місці події кінолог складає акт про застосування службового собаки у двох примірниках, один з яких долучається слідчими до матеріалів кримінальної справи, а інший зберігається в кінологічному підрозділі, та довідку про результати застосування службового собаки або рапорт (у разі невикористання) з обов'язковим зазначенням причин невикористання собаки.

Довідка про результати застосування службового собаки заповнюється слідчим, якому доручено проведення досудового розслідування, та не пізніше десяти діб після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань надсилається до кінологічного центру ГУНП.

Результати виїзду (виходу) кінолога зі службовим собакою заносяться до журналу обліку виїздів кінологів, що знаходиться у черговій частині підрозділу або у кінологічному центрі у чергового кінолога.

7.4. Дії кінолога зі службовим собакою при затриманні правопорушника

На практиці нерідко виникають ситуації, коли кінологам доводиться затримувати за допомогою собак озброєних злочинців або злісних хуліганів, дії яких представляють реальну загрозу для життя і здоров'я оточуючих. Для цього виду роботи можна використовувати тільки добре перевірені собак, що бездоганно виконують прийом «затримання» у будь-яких умовах, що володіють міцною хваткою, не бояться пострілів і беззаперечно підкоряються кінологу.

Службові собаки можуть застосовуватись для затримання осіб, які скоюють замах на злочин або скоїли його і намагаються втекти. З цією метою до складу оперативних груп включаються кінологи з патрульно-розшуковими,

¹⁰⁰ Федоров Г. В. Одорология: запаховые следы в криминалистике. Минск : Амалфея, 2000. 144 с.

спеціально підготовленими собаками-антитерористами, а в окремих випадках з розшуковими собаками.

При організації операції потрібно враховувати, що собака, пущений на затримання, нападає на будь-яку першу-ліпшу на її шляху людину. Тому перед застосуванням тварини обов'язково повинні бути передбачені заходи, що забезпечують безпеку учасників групи захоплення і людей, не причетних до скоєного злочину¹⁰¹.

Перший визнаний в історії факт використання собаки поліцією датується 1816 роком. Тоді для затримання злочинної банди, що перевозила на конях через шотландське графство Абердин партію контрабандного віскі, поліцейський М. Гіллеспі взяв з собою в засідку дресированого кидатися на коней собаку. Коні, налякані раптовим нападом, встали дибки і скинули вершників. Злочинці були затримані¹⁰².

Порядок застосування собак у таких випадках визначається планом оперативно-розшукових заходів, а на місці — старшим оперативної групи (старшим наряду патруля).

Під час проведення операцій із затримання озброєної особи чи несення служби в районі проведення антитерористичної операції кінолог повинен бути в захисному куленепробивному жилеті відповідного класу захисту та шоломі. Службового собаку залежно від обставин для захисту його життя рекомендовано одягати у спеціальний куленепробивний жилет.

Якщо правопорушник чинить опір або намагається втекти, кінолог за командою старшого оперативної групи або в разі крайньої необхідності самостійно пускає собаку на затримання особи.

Прибувши в район проведення операції (засідки), кінолог, дотримуючись заходів маскування, розміщується з собакою на місці (посту), визначеному

¹⁰¹ Чотирилапі копи... *Інтернет-видання depo.ua*. Вип. від 9.09.17. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/stiyka-psihika-sportivna-statura-i-viddanist-spravi-yak-v-zaporizhzhii-gotyut-sobak-do-sluzhbi-v-policiyi-20170907635347> (дата звернення 11.11.2018).

¹⁰² Денисов П. Псы на службе империи. *Газета «Аргументы и факты»*. Вип. от 08.02.2018. URL: http://www.spb.aif.ru/society/people/psy_na_sluzhbe_imperii_kak_rabotali_kinologi_v_carskoj_rossii (дата звернення 11.11.2018).

йому в бойових порядках оперативної групи, щоб собака мав добрі умови для вловлювання звуків, шумів, запахів з боку імовірної появи злочинців.

Наближення до порушника (на вулиці, у дворі, парку, іншому громадському місці або на місцевості поза населеними пунктами) здійснюється з використанням тактичних прийомів, які притуплюють його пильність та виключають ускладнення ситуації.

Для затримання правопорушника службовий собака пускається без нашійника, повідка та намордника, як правило, після попередження не менше двох разів «Стій (Виходь)! Пускаю собаку!». За значної відстані або у разі звернення до великої групи людей попередження робиться з використанням гучномовця або інших пристроїв для підсилення голосу. За таких випадків кінолог повинен надати час, достатній для припинення злочину (правопорушення) та виконання наказу. При спробі вчинення збройного нападу на працівників поліції, громадян або охоронювані об'єкти, затриманні особливо небезпечних або озброєних осіб, звільненні заручників собаку пускають без попередження.

Для уникнення втрати собаки не слід пускати його для затримання правопорушника, якщо той знаходиться у схованці та відстрілюється. У такому випадку необхідно відвести вогонь в інший бік, а собаку пустити з тилу чи флангу або дочекатися відходу правопорушника.

Забороняється пускати собаку на затримання, якщо в цей момент між собакою і правопорушником перебувають сторонні особи, а також якщо злочинні дії або опір правопорушника вже припинено. Забороняється також застосовувати службових собак під час припинення незаконних зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій ненасильницького характеру, які не порушують роботу транспорту, зв'язку, підприємств, установ та організацій.

У разі проведення операції із затримання правопорушника в жилу приміщенні собака пускається для затримання за вказівкою старшого групи, але за умови, що в цьому приміщенні відсутні сторонні особи.

При затриманні особливо небезпечного злочинця, якщо дозволяють умови місцевості на приховане зближення з ним на 50–100 метрів, собака направляється кінологом у бік злочинця за командою «Повзи!».

Собака пускається для затримання з відстані, що забезпечує ефективність затримання, особисту безпеку членів оперативної групи та інших не причетних до вчиненого кримінального правопорушення осіб.

З метою більш ефективних дій оперативної групи при затриманні озброєної особи допускається одночасне застосування службового собаки і спеціальних хімічних засобів. Для захисту від впливу хімічних речовин, диму, чадного газу, тощо кінолог, собака та інші працівники поліції діють у спеціальних автономних системах дихання (протигазах).

Забороняється застосовувати службових собак:

1) до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків учинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників поліції, або збройного нападу чи збройного опору;

2) у приміщеннях та на земельних ділянках, закріплених за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, за винятком випадків, коли від їх представників надійде прохання або дозвіл на застосування собак проти правопорушників;

3) у дитячих і лікувальних закладах;

4) у публічних місцях та навчальних закладах, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

Після застосування службових собак проводиться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення осіб, які могли випадково отримати тілесні ушкодження.

Особи, затримані за допомогою службового собаки, ретельно оглядаються. При цьому, вживаються заходи безпеки від нападу затриманого. Собаку за командою «Охороняй!» залишають на відстані двох-трьох кроків від затриманого для контролю за його поведінкою.

У разі нанесення собакою сильних укусів затриманому працівники поліції зобов'язані надати йому долікарську допомогу і викликати медичних працівників.

Під час конвоювання затриманого правопорушника в пішому порядку кінолог із собакою прямує за конвойованим на відстані двох-трьох метрів, забезпечує нагляд за ним, при цьому між конвоїром, собакою і конвойованим не повинні знаходитись інші учасники наряду. Собака за командами «Поряд!», «Охороняй!» прямує зліва на короткому повідку чи без нього без намордника, контролюючи дії затриманого.

Застосування службового собаки вважається результативним, якщо собака під час проведення оперативно-розшукових заходів або слідчих дій, обходів, патрулювання, оглядів місцевості, транспорту, будівель, приміщень та інших об'єктів знайшов та затримав особу (правопорушника), знайшов викрадене майно, знаряддя вчинення кримінального правопорушення, вибухонебезпечні речовини (предмети), зброю, боєприпаси, наркотичні і психотропні речовини, людські трупи та останки або інші речові докази, привів до місця, де знаходилась особа до чи після вчинення кримінального правопорушення (будинок, квартира, місце посадки на транспорт), або надав реальну можливість іншим службам установити або затримати особу (правопорушника)¹⁰³.

7.5. Дії кінолога зі службовим собакою під час несення служби з підтримання публічного порядку та безпеки

Важлива роль у підвищенні надійності охорони будь-якого об'єкта відведена службовим собакам (це спеціальний засіб, дозволений до

¹⁰³ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України № 1145 від 01.11.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення 11.11.2018).

застосування у всіх видах охорони). Незважаючи на значний розвиток спеціальних технічних засобів, вони продовжують залишатися кращими у виявленні зброї, вибухових і наркотичних засобів, сприяють розкриттю тяжких злочинів.

Для профілактики та розкриття злочинів, підтримання громадського порядку широко використовуються кінологи зі службовими собаками¹⁰⁴.

Під час несення патрульної служби в пішому чи рухомому патрулі використовуються, як правило, патрульно-розшукові собаки, які відповідають визначеним нормам підготовленості. За необхідності (залежно від обставин) працівниками патрульної поліції можуть залучатись розшукові чи спеціальні собаки.

Кінологи з патрульно-розшуковими собаками залучаються для огляду (обходів) вулиць населених пунктів, житлових кварталів, парків, скверів, пустирів, лісопаркових зон, кладовищ та інших ділянок місцевості з метою виявлення і затримання осіб, які належать до кримінального середовища, попередження та припинення кримінальних правопорушень або розкриття злочинних посягань по гарячих слідах.

Період безперервного несення патрульної служби зі службовими собаками становить повний робочий день кінолога.

Узимку для запобігання обмороженню, застуді і загибелі службових собак слід уникати пересування і патрулювання з ними на відкритих автомобілях, в умовах низьких температур, тощо.

При температурі вище +30 і нижче –20 °С тривалість роботи собак на вулиці не повинна перевищувати 4 години. Під час роботи собак у таких умовах щогодини необхідно робити перерви на 10–15 хв., під час яких службового собаку необхідно забезпечити водою або розтерти мочку носа.

¹⁰⁴ Дыдыкин С. И., Долганова Н. В. Роль кинологовической службы в раскрытии пре ступлений. *Вестник Прикамского социального института*. 2017. № 1 (76). С. 8–12.

Патрульно-розшукові собаки можуть використовуватися для охорони затриманих та осіб, які перебувають під вартою, а також під час проведення слідчих дій за їх участю.

Під час пішого патрулювання собака повинен знаходитися ліворуч від кінолога на короткому повідку без намордника. Для обшуку місцевості чи приміщення собаку пускають без нашійника і намордника. Кінолог повинен тримати собаку у полі зору. У підвалах та неосвітлених приміщеннях кінолог керує роботою собаки голосом без візуального контакту.

Забороняється патрулювати зі службовими собаками без намордника в місцях з масовим скупченням людей, у потягах, передавати собак іншим особам та залишати їх без нагляду під час патрулювання¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України № 1145 від 01.11.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення 11.11.2018).

Список використаної літератури

1. AFP National Canine Capability. *The Australian Federal Police*. URL: <https://www.afp.gov.au/what-we-do/our-work-airports/afp-national-canine-capability> (дата звернення 08.10.2018).
2. Allsopp N. *K9 Cops: Police Dogs of the World*. Australia: Big Sky Publishing, 2012. P. 243.
3. ATF Explosives Detection Canines. Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives. URL: <https://www.atf.gov/about/explosives-detection-canines> (дата звернення 12.10.2018).
4. Bak M. Cechy psa-kandydata do sluzby w policji w kategorii pies patrolowo-tropiacu. 2017. № 1 (3). Str. 58–71. URL: http://www.desecuritate.uph.edu.pl/images/5_Bak.pdf (дата звернення 14.10.2018).
5. Cooke J. The K9 Unit. *Police Dogs and How They are Trained*. 08/09/2016. URL: <https://www.soundoffsignal.com/k9-unit-police-dogs-how-they-are-trained/> (дата звернення 12.10.2018).
6. Detector Dog Program — working with dogs to help protect Australia. The Department of Home Affairs. *Australian Government*. URL: <https://www.homeaffairs.gov.au/australian-border-force-abf/protecting/detector-dog-program> (дата звернення 08.10.2018).
7. Ed Grabianowski. How Police Dogs Work. 3 May 2004. URL: <https://people.howstuffworks.com/police-dog.htm> (дата звернення 10.10.2018).
8. Federal Policing in Australia. *The Australian Federal Police*. URL: <https://www.afp.gov.au/about-us/our-organisation/history-afp> (дата звернення 08.10.2018).
9. Forster E. Dogs in Ancient Warfare. *Greece and Rome*. 1941. Vol. 10 (30) P. 114–117.
10. History of the 19th Iowa Infantry. *Hounds in the American Civil War*. Chapter VII. 2014. P. 109.
11. History of the Police Dog Section. *New Zealand Police*. URL: <http://www.police.govt.nz/about-us/structure/teams-units/dog-section/history> (дата звернення 13.10.2018).
12. K9 Program, Kingdom of Bahrain. *Ministry of Interior — Customs Affairs*. URL: <http://www.bahraincustoms.gov.bh/page.php?SID=WTBkR2JscFVNSGxQUTFwMFVGUIZiV015TURsTmFrMDk%253D> (дата звернення 10.10.2018).
13. Katarzyna Fiszdon Test psychiczne i ich skuteczność. *Szkolenie i użytkowanie psów: Trzecie Warsztaty Kynologiczne (Szczecin, 6–7 października 2017)*. Szczecin, 2017. Strona 24–28.
14. Police Dog Section. *New Zealand Police*. URL: <http://www.police.govt.nz/about-us/structure/teams-units/dog-section> (дата звернення 13.10.2018).
15. Police Dog Section. *New Zealand Police*. URL: <http://www.police.govt.nz/about-us/structure/teams-units/dog-section> (дата звернення 13.10.2018).

16. Power N., Mcmanus M., Lynch R., Bonworth J. Fear of crime on the rail networks: Perceptions of the UK public and British Transport Police. *Crime Prevention and Community Safety*. 2016. Vol. 18. Is. 2. P. 91–104. DOI: <https://doi.org/10.1057/cpcs.2016.2>

17. Schmidt M., Koch W., *Poradnik podstawowego szkolenia psów*. Warszawa, Wydawnictwo Delta WZ, 2000. 198 str.

18. The Civil Nuclear Constabulary. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/civil-nuclear-constabulary/about> (дата звернення 10.10.2018).

19. The Dog Section. *British Transport Police*. URL: http://www.btp.police.uk/about_us/our_history/the_dog_section.aspx (дата звернення 10.10.2018).

20. The Ministry of Defence Police. URL: <http://www.mod.police.uk/specialist/dog-section.html> (дата звернення 10.10.2018).

21. Training detector dog teams. The Department of Home Affairs. Australian Government. URL: <https://www.homeaffairs.gov.au/australian-border-force-abf/protecting/detector-dog-program/training-detector-dog-teams> (дата звернення 08.10.2018).

22. WalkService *Методи дрессировки собак*. URL: <http://www.walkservice.ru/Blog/dressirovka-sobak/metodyi-dressirovki-sobak/> (дата звернення 11.11.2018).

23. Блохин Г. И., Блохина Т. В., Бурова Г. А., Гладких М. Ю., Иванов А. А., Овсищер Б. Р., Сидорова М. В. *Кинология: учебное пособие для вузов*. Санкт-Петербург: Лань, 2017. 376 с.

24. Богданюк О. Д. *Формування готовності до професійної діяльності у майбутніх офіцерів-кінологів державної прикордонної служби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»*. Хмельницький, 2007. 20 с.

25. Бочаров В., Орлова А. *Дрессировка службених собак*. Москва: ДОСААФ, 1957. 113 с.

26. В ГосЧС трогательно отблагодарили за службу и провели «на пенсию» собак-спасателей. *Офіційний сайт Інформаційного агентства «Українські новини»*. URL: <https://ukranews.com/news/583928-vydeo-dnya-v-goschs-trogatelno-otblagodaryly-za-sluzhbu-y-provely-na-pensyyu-sobak-spasateley> (дата звернення 11.11.2018)

27. В Харькове наградили службених собак. *Офіційний сайт газети «Вечірній Харків»*. URL: <https://vecherniy.kharkov.ua/news/143442/> (дата звернення 11.11.2018)

28. Виноград О. В. *Педагогічні умови формування професійних якостей військовослужбовців-кінологів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія»*. Хмельницький, 2001. 20 с.

29. Виноград О. В., Дворнічева І. М. *Особливості формування спеціальних знань інспекторів-кінологів при здійсненні державної митної*

справи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 4. С. 12–17.

30. Виноград О. В. Основи службової кінології: навч. посіб. Хмельницький: Меркьюріті-Поділля, 2011. 192 с.

31. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Санкт-Петербург, 1908. 1088 с.

32. Даллакян К. Собаки во время Великой Отечественной войны. URL: <https://cheltoday.ru/articles/blogi/sobaki-vo-vremya-velikoy-otechestvennoy-voyny-63739/> (дата звернення 10.10.2018).

33. Денисов П. Псы на службе империи. *Газета «Аргументы и факты»*. Вип. от 08.02.2018. URL: http://www.spb.aif.ru/society/people/psy_na_sluzhbe_imperii_kak_rabotali_kinologi_v_carskoj_rossii (дата звернення 11.11.2018)

34. Дыдыкин С. И., Долганова Н. В. Роль кинологической службы в раскрытии пре ступлений. *Вестник Прикамского социального института*. 2017. № 1 (76). С. 8–12.

35. Дяченко Н. М., Борзов О. П. Вилучення, консервування і використання в розкритті злочинів запахової інформації: методичні рекомендації. Київ: ДНДЕКЦ, 2003. 15 с.

36. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#n754> (дата звернення 11.11.2018)

37. Койсин А. А. Обнаружение, фиксация и изъятие запаховых следов. *Сиб. юрид. вестн.* 2001. № 4. С.105-109

38. Корнійчук О. О., Гайдук С. В. Професійна підготовка кінологічних команд митних органів митного союзу російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_4_8.pdf. (дата звернення 11.11.2018)

39. Крушинский Л. В., Меркурьева Е. К., Израилевич И. Е. Служебная собака. Москва: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1952. 618 с.

40. Мордюшенко С. М. Специфіка та психологічні особливості діяльності кінологічної служби. *Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць*. 2013. Вип. 1 (32). С. 245–252.

41. Мосієнко Д. В. Криміналістична одорологія в розслідуванні злочинів. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали круглого столу* (м. Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ, 2015. С. 93–96.

42. Особенности дрессировки служебно–розыскных собак в Канаде и США. *Борьба с преступностью за рубежом: информ. бюл.* 1997. № 1. С. 33–35.

43. Павлюк Н. В., Степаненко В. М. Кінологія: утримання та годівля собак: навчальний посібник / під ред. В. А. Бурлаки. Житомир: Волинь, 2004. 412 с.

44. Панченко Б. С. Одорологія та її значення у розслідуванні злочинів. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали круглого столу* (м. Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ, 2015. С. 96–99.
45. Потушинський О. П., Жданова В. П. Характеристика кінологічного забезпечення окремих правоохоронних органів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 141–145.
46. Прикордонники на КПВВ на Донбасі виявили в машині мисливську рушницю з патронами. *Офіційний сайт інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна»*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/526905.html> (дата звернення 11.11.2018).
47. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 36. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12> (дата звернення 11.11.2018)
48. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.11.2016 № 1145. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. Ст. 158.
49. Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.03.2018 № 234. *Офіційний вісник України*. 2018. № 38. Ст. 1345.
50. Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.08.2014 № 772. *Офіційний вісник України*. 2014. № 86. Ст. 2443.
51. Про затвердження Методичних рекомендацій з порядку організації і проведення пошуково-рятувальних робіт кінологічними підрозділами МНС: Наказ МНС від 21.02.2011 № 170. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0170735-11> (дата звернення 11.11.2018)
52. Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів: Наказ Міністерства доходів і зборів України від 29.05.2013 № 133. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133810-13> (дата звернення 11.11.2018)
53. Про затвердження Положення про Кінологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.07.2016 № 675. *Офіційний вісник України*. 2016. № 79. Ст. 2650.
54. Про затвердження Програми розвитку Кінологічної служби ДСНС України на період до 2020 року: Наказ ДСНС України від 30.06.2017 № 358. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0358388-17> (дата звернення 11.11.2018)
55. Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2001. *Офіційний вісник України*. 2008. № 57. С. 112. URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348-2001-%D0%BF> (дата звернення 11.11.2018)

56. Романишина Л. М. Становлення і розвиток кінологічної служби в Україні. *Молодий учений*. 2016. № 3. С. 292.

57. Рятувальні роботи під час ліквідації надзвичайних ситуацій. Частина 1: посібник / За загальною редакцією В. Н. Пшеничного / Аветисян В. Г., Сенчихін Ю. М., Кулаков С. В., Куліш Ю. О., Александров В. Л., Адаменко М. І., Ткачук Р. С., Тригуб В. В. Київ: Основа, 2006. 240 с. (– 400 с.)

58. Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. № 1. С. 152–153.

59. Серховець С. Особливості планування, організації та проведення тренувань інспекторів-кінологів зі службовими собаками в підрозділах охорони державного кордону. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2016. № 1 (3). С. 157–170.

60. Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні та психологічні науки. 2014. 1(70). С. 151.

61. Службові собаки врятували Донецчину від 20 кг вибухівки. *Офіційний сайт поліції Донецчини*. URL: <http://police.dn.ua/news/view/sluzhbovi-sobaki-vryatuvai-donechchinu-vid-20-kg-vibuhivki> (дата звернення 11.11.2018)

62. Тактика дій кінолога на місці подій. *Правила застосування службових собак: методичні рекомендації*. СОКД ДКР МВС України. Київ; 2013. 64 с.

63. Теория и техника дрессировки служебных собак. Третье издание / Под редакцией доцента А. Ющенко. Москва: Государственное военное издательство, 1932. 252 с.

64. Тімченко О. В., Мордюшенко С. М., Снісаренко А. Г. Професіографічний аналіз діяльності кінологів-рятувальників ДСНС України: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2014. 184 с.

65. Федоров Г. В. Одорология: запаховые следы в криминалистике. Минск: Амалфея, 2000. 144 с.

66. Чотирилапі копи... *Інтернет-видання depo.ua*. Вип. від 9.09.17. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/stiyka-psihiika-sportivna-statura-i-viddanist-spravi-yak-v-zaporizhzhii-gotyuyut-sobak-do-sluzhbi-v-policiyi-20170907635347> (дата звернення 11.11.2018)

67. Шалабот Н. Е., Демидов В. В., Садыкова Ю. Р. Кинологический вестник: 15 лет подготовки офицеров-кинологов в Пермском военном институте ВВ МВД России. *Сборник трудов научно практической конференции*. Вып. 1. Пермь: Пермский военный институт внутренних войск МВД России, 2006. С. 96.

ІНФОРМАЦІЯ
щодо контактних даних кінологічних центрів ГУНП

№ з/п	Область, місто	Адреса розташування (фактична)	Робочий номер телефону
1.	АР Крим	-	-
2.	Вінницька	м. Вінниця, вул. Ботанічна, 32	(0432) 594612
3.	Волинська	м. Луцьк, вул. Заньковецька, 88-А	(0332) 249111
4.	Дніпропетровська	м. Дніпро, вул. Далека, 2-А	(098) 4000679
5.	Донецька	м. Маріуполь, бульв. Приморський, 27	-
6.	Житомирська	м. Житомир, вул. С. Параджанова, 133	(067) 1306697
7.	Закарпатська	м. Ужгород, вул. Собранецька, 177-А	(0312) 695578
8.	Запорізька	м. Запоріжжя, вул. Крива бухта, 100	(0612) 638842
9.	Івано-Франківська	м. Івано-Франківськ, вул. Польова, 18-А	(0342) 790215
10.	Київська	м. Вишневе, вул. Київська, 8-Б; м. Ірпінь, вул. Соборна, 1А	(044) 3317853
11.	місто Київ	м. Київ, вул. Вознесенський узвіз, 27; м. Київ, вул. Федора Кричевського, 21а	(044) 4251082
12.	Кіровоградська	Кіровоградський р-н, с. Соколівське, вул. Шосейна, 44	(066) 7592073
13.	Луганська	м. Северодонецьк, вул. Промислова, 46	-
14.	Львівська	м. Львів, вул. Широка, 1-А	-
15.	Миколаївська	м. Миколаїв, вул. Старофортечна, 1-і	(0512) 561942
16.	Одеська	м. Одеса, вул. Аеропортівська, 13	(048) 7616013

17.	Полтавська	м. Полтава, вул. Загородня, 45	(0532) 687280
18.	Рівненська	м. Рівне, вул. Київська, 101	(0362) 288694
19.	Сумська	м. Суми, вул. Роменська, 112	(0542) 667802
20.	Тернопільська	м. Тернопіль, вул. С. Будного, 38-А	(0352) 271610
21.	Харківська	м. Харків, Кільцевий проїзд, 3	(0572) 993070
22.	Херсонська	м. Херсон, Бериславське Шосе, 50	(0552) 356705
23.	Хмельницька	м. Хмельницький, вул. Заводська, 163/1	(0382) 644263
24.	Черкаська	м. Черкаси, вул. Грибна, 1	(0472) 393416
25.	Чернівецька	м. Чернівці, вул. Золочівська, 100	(0372) 553964
26.	Чернігівська	м. Чернігів, вул. Пушкіна, 3/1	(0462) 647894

Для нотаток